

TC.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ VE ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI

İSRAİL'DE TOPLUMSAL YAPI:
EVLİLİK VE AİLE

Yüksek Lisans Tezi

ABDULREZZAK ÇİL

Danışman: Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN

İSTANBUL, 2013

ÖNSÖZ

Genelde Ortadoğu özelde ise İsrail üzerine araştırma yapmak, kendi içinde bazı zorlukları barındırmaktadır. Bu çalışma hazırlanırken de Ortadoğu üzerine araştırma yapmanın zorlukları yaşanmıştır. Bu zorluklara rağmen, İsrail toplum yapısı üzerine yapılan araştırmalar ilgi çekmeye devam etmektedir. İsrail toplum yapısını anlamak için *“aile ve evlilik üzerine bir literatür tarama çalışması”* yapılmıştır.

İsrail üzerine yapılan araştırmalarda ortaya çıkan en belirgin sorun dil sorunudur. Bunu birincil kaynaklara ulaşmak mümkün olmadığından İngilizce ve Türkçe kaynaklardan ve İbranice kaynaklardan İngilizce ve Türkçe yapılan çevirilerinden yararlanarak çözmeye çalıştık. Bu çerçevede çalışmamızın amacı, İsrail’de toplumsal yapıyı anlamak, bu yapı içerisinde evlilik ve aile kavramlarının toplumsal yapı üzerine etkilerini incelemektir. İsrail toplumu, kapalı bir yapısı olmakla beraber, dış evliliklere az rastlanan bir özellik arz etmektedir. Göçlerle oluşmuş olan İsrail toplumunda, farklı göç dönemlerinde farklı göç bölgelerinden gelenlerin birbirleriyle yaşadığı evliliklerin aile üzerindeki etkileri incelenmiştir. Afrika’dan, Avrupa’dan ve Amerika’dan göç eden Yahudilerin İsrail toplumunda Yahudi ailesini oluştururken birbirleriyle evliliklerinin nasıl olduğu da araştırılmıştır.

Yakın dönem İsrail toplumunu ele almak, İsrail devletinin sınırları içerisindeki *Yahudilerin toplumsal yapılarını incelemekle mümkün olabilecektir*. Buradan hareketle, ‘İsrail’de Toplumsal Yapı: Evlilik ve aile’ konusu seçilmiştir. Toplumsal yapıyı incelerken evlilik ve aile başlıkları toplumsal yapıyı çözümlememizde önemli yapı taşlarından olduğu gerçeğine ulaşılmıştır.

Buna paralel olarak şunu belirtmekte fayda görüyoruz; İsrail’i ya da İsrail’de yaşayan toplumsal yapıyı oluşturan temel figür olan Yahudileri evlilik ve aile özelinde bir araştırmaya konu etmek, dolaylı olarak o toplumun diğer yönleriyle anlaşılabilmesi adına bir kılavuz hükmü taşıyacaktır. İsrail toplumunu anlamaya çalışmanın, toplumun önemli yapı taşlarından aileyi anlamaya çalışmakla paralel olduğu kanaatini taşıyoruz. Ailenin toplum yapısı içerisinde, önemli fonksiyonlar

icra ediyor olması ve toplumun çekirdeği konumunda bulunması, bizi daha çok aile üzerinde çalışma yapmaya yönlendirdi.

Tüm bu gerçekler ve tezdeki bilgiler ışığında evlilik ve aile, İsrail devletinde yaşayan aile ve Yahudi ailesini, tarihsel geçmişıyle de beraber toplum içerisinde nasıl şekil almaktadır? Fonksiyonlarını nasıl icra etmektedir? Bu sorulara verilecek cevap hem İsrail'i hem de Yahudi toplumunu anlamaya yardımcı olacaktır. Bu çalışmanın sonucunda, çalışmayı okuyanlar öncelikle İsrail toplum yapısı, evlilik ve aile hakkında genel hatlarıyla kapsamlı bilgi sahibi olacaktır. Bununla birlikte 'İsrail'de Toplumsal Yapı; 'Evlilik ve aile' hakkındaki bilgiler sosyolojik bir bakışla da verilmeye çalışılmıştır.

Yüksek lisans tezimi hazırlama sürecinde ufuk açıcı görüş ve tavsiyeleri ile çalışmayı olgunlaştıran tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Talip Küçükcan'a ve Tez jürilerim Doç.Dr Nuh Arslantaş ve Doç.Dr. Nuri Tınaz hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İstanbul, Ocak 2013

Abdulrezzak ÇİL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLO LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
TOPLUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL İLİŞKİLER	4
A. TOPLUMSAL YAPI-NÜFUS VE ÖZELLİKLERİ	4
1. Toplumsal Yapı	4
2. Nüfus ve Özellikleri	5
B. TOPLUMSAL İLİŞKİLER	8
1. Toplumsal İlişki Nedir?	8
2. Toplumsal Statü ve Roller	9
3. Toplumsal Değerler ve Normlar	10
4. Toplumsal Kontrol ve Sapma	11
5. Toplumsal Gruplar	12
a. Köy	13
b. Kent ve Metropoller.....	13
c. Millet.....	15
C. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE HAREKETLİLİK.....	16
1. Toplumsal Tabakalaşma	16
2. Toplumsal Hareketlilik	19
a. Dikey Hareketlilik	20
b. Yatay Hareketlilik	21
D. TOPLUMSAL KURUMLAR.....	21
1. Toplumsal Kurumun Anlamı	21
2. Toplumsal Kurum Çeşitleri	23
3. Toplumsal Kurumlardan Aile ve Evlilik	25
İKİNCİ BÖLÜM	28
KURAMSAL AÇIDAN EVLİLİK VE AİLE	28
A. EVLİLİK	28

1. Evliliğin Tanımı, Toplumda Evlilik ve Aile.....	29
2. Evliliğin Biçimleri ve İşlevi.....	31
3. Boşanma ve Dulluk.....	34
B. AİLE.....	36
1. Aile Kurumu.....	36
2. Aile Kurumunun Sınıflandırılması ve Çeşitleri.....	37
3. Aile Kurumunun Toplumla İlişkisi ve Özellikleri.....	39
4. Aileye Kuramsal Bakışlar.....	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
İSRAİL'DE TOPLUMSAL YAPI	47
A. İSRAİL'DE TOPLUMSAL YAPI.....	47
1. İsrail'in Kurucuları Aşkenazilerin Tarihsel Geçmişleri ve Bugünü.....	48
2. İkinci İsrail ya da Sefaradilerin Tarihsel Geçmişleri ve Bugünü.....	48
3. İsrail Sosyal Yapısından Siyasi Kutuplaşma ve Merkez Çevre İlişkisi.....	49
B. İSRAİL'DE NUFUS VE SOSYAL GRUP ÇEŞİTLERİ.....	51
C. İSRAİL'DE TOPLUMSAL İLİŞKİLER.....	56
D. İSRAİL'DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE HAREKETLİLİK.....	58
1. İsrail Toplum Yapısında Tabakalaşma ve Hareketlilik.....	58
2. İsrail Toplum Yapısında Yatay Hareketlilik ve Göç.....	58
3. İsrail Toplum Yapısında Dikey Hareketlilik.....	60
E. İSRAİL'DE TOPLUMSAL KURUMLAR VE ÇEŞİTLERİ.....	60
1. İsrail'de Eğitim.....	60
2. İsrail'de Din.....	63
3. İsrail'de Ekonomi.....	65
4. İsrail'de Siyaset ve Seçim Sistemi.....	68
5. İsrail'de Hukuk.....	73
6. İsrail'de Evlilik ve Aile.....	75
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	80
İSRAİL'DE VE YAHUDİLİKTE EVLİLİK	80
A. İsrail'de ve Yahudilikte Evlilik.....	80
B. İsrail'de ve Yahudilikte Evlilik Süreci.....	83

1. Tarihsel Süreçte Nişan (Erusin) ve Düğün(Nisuin) ve Adetleri	83
2. Günümüzde İsrail Nişan ve Düğün Adetleri	88
3. İsrail’de ve Yahudilikte Boşanma (Geruş).....	89
BEŞİNCİ BÖLÜM	95
İSRİL’DE VE YAHUDİLİKTE AİLE.....	95
A. İsrail –Yahudi Ailesinin Önemi ve Dini Fonksiyonları	95
1. İsrail’de Toplumsal Yapı.....	96
2. İsrail Ailesini Etkileyen Faktör Olarak Göç.....	101
B. İsrail- Yahudi Ailesinin Fonksiyonları.....	107
C. İsrail’de Ailenin Sınıflandırılması	112
1. İsrail’de Yahudi Ailesi (Geniş Aile ve Ataerkil Aile)	112
2. İsrail’de Çekirdek Aile ve Tek Ebeveynli Aile	114
3. Kibuts Ailesi	118
4. İsrail ve Yahudi Ailesi Oluşumundaki Tehlikeler ve Alınan Önlemler	126
SONUÇ.....	129
BİBLİYOGRAFYA	134

ÖZET

Bu çalışmada *İsrail’de yaşayan Yahudilerin toplumsal yapısı, evlilik ve aile konuları mevcut literatür taranarak ele alınmış*, konuya farklı bir açıdan bakılmaya çalışılmıştır. “İsrail’de Toplumsal Yapı; Evlilik ve Aile” adlı araştırmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Toplumsal yapı, nüfus, toplumsal ilişkiler, toplumsal tabakalaşma ve toplumsal kurumlar hakkında sosyolojik anlamda temel bilgiler verilerek kuramsal bir giriş yapılmıştır.

İkinci bölümde geniş kapsamlı olarak kuramsal açıdan evlilik ve aile kavramları sosyolojik anlamda ele alınmış, evlilik ve aile üzerine bilinmesi gerekli olan kavramlar kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; İsrail’in toplumsal yapısı hakkında bilgi vermek hedeflenmiştir. Bu çerçevede göçlerle oluşan İsrail toplumunda Aşkenaziler ve Sefaradilerin, İsrail toplumunda ve nüfus yapısındaki durumları ele alınmıştır. İsrail’de toplumsal ilişkilerin, toplumsal tabakalaşma ve toplumsal hareketliliğin temel dinamiklerinden olduğu öne çıkarılmıştır. İsrail toplumundaki temel sosyal kurumlar ele alınmış ve sonraki bölümlerde evlilik ve aile konularına kısaca giriş yapılmıştır.

Dördüncü ve beşinci bölümde; İsrail’de ve Yahudilikte evlilik kurumu incelenmiş, evlilik gerçeğinden hareketle İsrail ve Yahudi ailesini anlamaya çalışılmıştır. İsrail ve Yahudilikte aile konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, İsrail ve Yahudi toplumu üzerine araştırma yapan bir sosyal bilimci için aile nedir? Sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this research, social structure, subjects of marriage, family and women of a nation that has been frequently mentioned around the world are discussed and a different perspective into Israeli and Jewish society has been tried to get. The research titled “Social structure in Israel; marriage, family and women” is composed of five chapters. In the first chapter, a theoretical introduction is made by giving basic information about social structure, population, social relations, social stratification and social institutions in sociological means.

In second chapter, concepts of marriage, family, and women are discussed from a comprehensive theoretical perspective in sociological means, and concepts that need to be known and are related to marriage, family, and women are tried to be defined.

In third chapter, the aim is to present information on Israel social structure. Within this scope, Ashkenazi and Sephardi Jews in Israeli society which is formed by immigrations and situations of those in Israeli society and population data are discussed. It is highlighted that social relations in Israel are the main dynamics of social stratification and social mobility. Main social institutions in Israeli society are addressed, and subjects of marriage, family, and women are briefly led in following chapters.

In fourth and fifth chapter, conjugal union in Israel and Judaism is analyzed and Israeli and Jewish families are tried to be rumbled with reference to truth of marriage. Topic of marriage in Israel and Judaism is discussed in detail, and the following question is tried to be answered: what is family for a social scientist who conduct research into Israeli and Jewish society?

TABLO LİSTESİ

tablo 1: Dünya Nüfus Artış Göstergesi (Toplam Nüfus: 1960-2011 Arası).....	6
Tablo 2:Dünya Nüfus Artış Oranı Tablosu (1960-2011 Arası)	7
Tablo 3: Toplumsal Tabakalaşma Piramit Örnekleri	17
Tablo 4:Dikey Hareketlilik	20
Tablo 5:Yatay Hareketlilik	21
Tablo 6:Evlilik Biçimleri Tasnifi	34
Tablo 7:Yıllara Göre İsrail Nüfusu.....	51
Tablo 8:İsrail’de 1975-2010 Yılların Arasında Toplam Doğurganlık Hızı	54
Tablo 9:İsrail’in Nüfus Artış Oranı (2000-2012 Arası)	54
Tablo 10:İsrail’de 2011 Nüfus Yapısından Kadın Erkek Oranı	55
Tablo 11: 2012 Yılı Sonu En Güncel Nüfus Verileri.....	55
Tablo 12:İsrail’de 2000-2012 Yılları Arasında Net Göç Hızı.....	59
Tablo 13:İsrail Nüfusu İle İlgili Genel İstatistikler.....	62
Tablo 14:2012 Yılında İsrail’de Dine Göre Nüfus Oranları	65
Tablo 15:2006-2010 Arası İsrail’in Temel Ekonomik Göstergeleri.....	66
Tablo 16: 2012 Yılı İsrail Ekonomisinin Temel Göstergeleri.....	66
Tablo 17: İsrail 1980-1990-2010 Yılları Ekonomik Göstergeleri.....	68
Tablo 18: İsrail'de Siyasi Yapı	70
Tablo 19: İsrail Mahkeme Sistemi	75
Tablo 20: İsrail'de 2002-2010 Yılları Arası Evlilik İstatistikleri.....	91
Tablo 21: 2002-2010 Yılları Arası İsrail'de Boşanma Sayıları.....	92
Tablo 22: 20.Ve 21 Tabloların Yüzdelerinin Hesaplanması*	92
Tablo 23:2002-10 Yıllarında İsrail’de Farklı Toplulukların Evlilik Sayıları	100
Tablo 24:2010 Yılındaki İsrail Ailesindeki Ortalama İnsan Sayısının Diğer Azınlıklarından Olan Araplarla Karşılaştırılması	100
Tablo 25:1948-2012 Yılları Arasında Ülkelerden İsrail’e Göç Eden Nüfus	102
Tablo 26:1988-1994 Yılında Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Toplam Nüfustaki Dağılımları Karşılaştırması.....	104

Tablo 27:1988-1994 Yılında Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Toplam Nüfustaki Dağılımları Karşılaştırması.....	104
Tablo 28:2006-2010 Yılında Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Toplam Nüfustaki Dağılımı Karşılaştırılması	105
Tablo 29:2006-2010 Yılındaki Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Yüzde Dağılımları Karşılaştırılması	105
Tablo 30:İsrail'deki Toplam Nüfustaki Hane Nüfusu Büyüklükleri (1970-2010 Arası)	109
Tablo 31:Yahudi Nüfusundaki Hane Nüfusu Büyüklükleri (1970-2010 Arası)	110
Tablo 32:Arap Ve Diğerleri Nüfusundaki Hane Nüfusu Büyüklükleri (1970-2010 Arası)	111
Tablo 33:Arap Nüfusundaki Hane Büyüklükleri (2001-10 Arası)	112
Tablo 34:2009 Yılı Aile Türlerine Göre Aileler	115
Tablo 35:2000 Yılında İsrail'de Bulunan Annelerin Evlilik Durumları.....	117
Tablo 36:Yıllara Göre Kibutzların Toplam Nüfusları	121
Tablo 37:Kibuts İlkelerinin Analizi	123
Tablo 38:İsrail Nüfusunda Kibuts Aile Nüfusu Yüzdeleri 1952- 2005 Arası.....	125

GİRİŞ

Tarihten günümüze toplumsal yapı, evlilik ve aile konusu tüm toplumların ve toplumbilimcilerin araştırdığı konulardan olmuştur. Toplumsal yapı, sosyal kurumlar ve sosyal hareketlilik bir toplumun anlaşılmasında veya incelenmesinde önemli konu başlıklarındandır. Bu çerçeveden hareketle toplumsal kurumlardan biri olan ailenin oluşum süreçleri, evlilik süreçlerinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Buradan hareketle aileyi kısaca tanımlayarak başlayacak olursak; “Aile, akraba bağlantılarıyla doğrudan doğruya bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insanlar topluluğudur. Bireyler arasında evlenme yoluyla veya kan bağıyla oluşan, soy dizileri ile kurulan bağıdır.”¹ Evlilik yolu ile kurulan bağ sonucunda en küçük insan topluluğu oluşmuştur. Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen en küçük insan topluluğuna “aile” denir. Aile toplumsal yapıda önemli sosyal kurumlardan biridir. Bu küçük insan topluluğu insanlığın başlangıcından beri var olan toplumsal yapı içerisinde var olagelmıştır. Ailelerin bir araya gelmeleri ile topluluk, cemaat ve milletler meydana gelmektedir.

Diğer bir şekilde geniş anlamda aile, evlenme, kan ya da evlat edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, birbiri ile devamlı ilişki ve etkileşim altında olan, karı-koca, ana-baba, kız-oğul, kız kardeş-erkek kardeş gibi sosyal ilişkileri olan insanlardan oluşan bir birlikteliktir. Bir başka tanıma göre aile evlilik ve kan bağına dayanan, karı koca çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük yapı taşıdır.²

Bilindiği gibi aile toplumun çekirdeği ve temelidir. Her toplum kendini oluşturan ailelere dayanır. Sağlam ve güçlü bir toplum ancak güçlü ve düzenli ailelerden oluşur. Aileye sağlam bir düzen vermek aynı zamanda toplumu düzenlemek demektir. Ailenin oluşabilmesi için önemli olan ilişki evlilik ilişkisidir. Evlilik ve aile ile ilgili yapılan araştırmalarda, evlilik sonrası şekillenen aile ile ilgili birçok farklı tanım ve türlerle karşılaşmak mümkündür. İlk olarak karşılaştığımız geleneksel olarak evliliğin tanımlanmasıdır. “Geleneksel olarak evlilik, yasal geçerliliği olan, belirli hak

¹ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008), s.246

² Sürmeli Ağdemir, **Aile ve Eğitim**, (Ankara : Aile ve Toplum Dergisi, Sayı 1, 1991), s.11-13

ve yükümlülükler getiren bir ilişki olarak kabul edilir.”³ Evlilikte toplumsal kabul, cinsel birleşim ve akrabalık bağları bireyler arasında öne çıkan unsurlardır. Buradan hareketle; “Evlilik iki yetişkin birey arasındaki toplumsal olarak kabul edilen ve onaylanan bir cinsel birleşim olarak tanımlanabilir. İki birey evlendiğinde, birbirleriyle akraba olurlar ve hısımlık bağları da oluşmuş olur.”⁴

Birçok farklı toplum yapısı, evlilik türü, aile çeşidi ortaya çıkmış ve bazıları tarihî süreçte varlığını dönüştürerek/dönüşürerek devam ettirmiştir. Bu çalışmada; geleneksel olarak toplumsal yapı, evlilik ve ailenin birlikte ele alınması da, bu süreçte kurumların sürekli etkileşim hâlinde olmasıdır. Toplumsal yapıda, evlilik ve aile kurumları varlığını tüm toplumlarda farklı formlarda devam ettirmişlerdir. Ailenin oluşumu ve konumlandırılması, ailenin toplum içindeki önemini öne çıkarmaktadır. Sosyolojik olarak evlilik ve aile kavramlarına kısaca bir bakış attıktan sonra ana konumuz olan İsrail toplum yapısı; evlilik ve aile konularını ele alalım.

İsrail toplum yapısının oluşumunda göçler önemli bir yer tutmaktadır. İsrail dünyada 70’den fazla ülkeden gelen göç dalgaları ile oluşmuş ve kültürel çeşitliliğe sahip bir ülke konumundadır. Bu kültürel farklılıkta Yahudi ve Arap kültürünün etkileri en belirgin olarak görünürdür. Bu anlamda İsrail Yahudi ve Arapların karışımı ile oluşmuş bir ülkedir. İsrail toplumunu geleneksel ve modern yaşam etkilemektedir. Bu gerçekten hareketle geleneksel ve modern evliliklerin yanı sıra, modern ve geleneksel ailelerde varlığını devam ettirmektedir.⁵

İsrail’de aile toplumsal yapıda önemsenen sosyal kurumdur. Özellikle evlilik süreci ve eşler arasındaki ilişkilerin düzenlenişi *din kurumunun aile kurumu üzerindeki etkisini göstermektedir*. Eşler arasındaki ilişkilerde geleneksel yaklaşımları etkisini göstermektedir. Örneğin; İsrail’de eşler arasındaki ilişkiye koca açısından bakılır. Baba, çocukları hatta kendisi ile birlikte yaşıyorsa evli erkek çocukların ve onların eşlerinin üzerinde mutlak yetkiye sahiptir.⁶ Bu açıklamalar bağlamında

³ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü (A Dictionary of Sociology)** (İstanbul: Bilim Sanat Yayınları, Çev: Osman Akinbay, Derya Kömürcü, 2009), s.223

⁴ Giddens, **Sosyoloji**, s.247

⁵ Yoav Lave, Ruth Katz, **İsrail Between Tradition and Modernity**, (Hayfa: Faculty of Social Welfare & Health Studies, Universite of Haifa İsrail, 2003), s. 193-217

⁶ Roland De Vaux, **Yahudilikte Aile**, (Bursa: Arasta Yayınları, Çev: Ahmet Güç ,2003), s.47

‘İsrail’de evlilik nedir, nasıl bir gelişim veya değişim göstermiştir, aile nasıl oluşmaktadır ve ailenin oluşum sürecinde evlilik ne kadar etkilidir. Din kurumunun evliliğin oluşum sürecinde etkisi nedir? İsrail’de toplumsal yapı nasıl bir durum arz etmektedir?’ gibi sorulara cevaplar aranmaktadır.

Çalışmada ele alınan toplumsal yapı, evlilik ve aile başlıkları incelendiğinde, bu başlıkların birbiri ile bir bütünün ayrılmaz bir parçaları olduğu görülecektir. Bu süreçte incelenmeye çalışılan toplumsal kurumlar arası ilişki ve değişim sürecidir. İncelemeye çalışılan kurumlar şu çerçevede ele alınmıştır: Neden sonuç ilişkisi içerisinde toplumsal yapı, evlilik ve aile, toplumun oluşum süreci ve ailenin oluşumunda önemli kurum olan evliliğin ve aile üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bunun yanında evlilik türleri, evliliğin oluşumu, evlilik süreçleri ve aile kurumunun şekillenmesine değinilmiş, zaman içerisinde toplumsal yapının evlilik kurumu ve aile üzerindeki belirleyici etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL İLİŞKİLER

A. TOPLUMSAL YAPI-NÜFUS VE ÖZELLİKLERİ

1. Toplumsal Yapı

Her organizmanın bir yapısı olduğu gibi, toplumun da bir yapısı vardır. Teknik olarak yapı; öğeler arası bağımlılık ilişkilerinden oluşan bir bütünlüktür. Bir binanın yapısı; temel, duvar ve çatı gibi başlıca öğeler arasındaki bağlantılar ve ilişkilerden oluşur. Bu bağlamda, toplumsal yapı denildiğinde; toplumda organize olmuş sosyal ilişkiler ile bunların karşılıklı etkileşimlerinden meydana gelen bir bütünlük anlaşılır. Sosyal yapıyı oluşturan ana unsurlar, kişiler değil, kişiler arasındaki seçilmiş roller (karı-koca, amca-dayı, öğretmen-öğrenci) ve sosyal örgütlenmelerdir (aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din gibi). Örneğin; aile yapısı denilince, aile üyeleri arasındaki ilişki, otorite vb. görüntüler ve ilişkiler akla gelir.⁷ Aynı şekilde, siyaset denildiğinde, hükümet, siyasal partiler, parti içi örgütler, ideolojiler, seçmenler gibi öğeler ve bunlar arasında kurulan ilişkiler anlaşılır. Bu bağlamda toplumsal yapı; *bir toplumun kuruluşu ve işleyişi ile ilgili bir takım görevleri yerine getiren örgütlü ilişkilerden meydana gelen bir düzen olarak da tanımlanır.*

Toplumsal yapı sosyal bilimler tarafından toplumlarda var olan toplumsal kesimler ve kurumlar arası ilişkiler bütününe işaret eder. Bu ilişkiler toplum üyelerinin davranışlarını şekillendirir ve düzenler. Sembollerini kullanarak şekillenmesini sağlar. Semboller, toplum üyeleri arasında duygu ve düşünceleri yansıtan cümlelere ve jestlere dönüşür ve görünür hal alır. Toplum aynı semboller aracılığıyla yapının oluşmasına ve bir kültür aktarımına uygun hale gelen bir yapıya dönüşür.⁸

Sosyal yapı, toplumbilimin odak terimlerinden biridir; fakat uzun süre tutarlı ve açıklıkla kullanılabilir duruma getirilememiştir. Terimi ilk kullananlardan biri

⁷ Nihat Nirun, **Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, (Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yayınları, 1994), s.7

⁸ Sibel Kalaycıoğlu, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı** (Bursa: Dora Yayınevi, Editör: Memet Zencirkıran, 2011), s.5

olan Herbert Spencer, toplumun yapısı demekle neyi kastettiğini açıklığa kavuşturmak için kendi biyolojik benzetmelerinin aşırı derecede etkisinde kalmıştır.⁹

Toplumsal yapı incelenirken, bakmamız gereken somut gerçeklik, belirli bir anda, belirli insanları bir araya getiren fiili mevcut ilişkilerdir. Toplum, bir fiil ve kurallar sistemidir. Toplum, otorite ve karşılıklı yardımlaşmanın olduğu birçok grup ve bölümlerden meydana gelen ve insan davranışını kontrol ederek hürriyetler sunan bir sistemdir.¹⁰ Bununla birlikte toplum devamlı surette değişen girift bir ilişkiler ağıdır.

Toplumsal yapı kavramı, sosyolojik alanda topyekûn toplumların sınıflanmasına götüren ölçütler dizgisinin yardımıyla kurulan bir modeldir. Toplumsal yapıya etki eden bu faktörler toplumsal değişmeye ayrı ayrı etki edebildikleri gibi birlikte de etki edebilirler.¹¹ Toplumsal yapılar ve toplumsal kurumlar değişen ve dinamik yapılardır. Çeşitli sebeplere bağlı olarak değişime uğrayabilirler. Genel olarak toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, tabii çevre faktörünün, biyolojik özelliklerin, teknolojideki gelişmelerin ve manevi kültürün toplumsal yapıya etkisi gibi sebeplere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimleri toplumsal değişme olarak da ifade edilmektedir¹²

Toplumsal yapı kavramı, onu oluşturan parçalar ve bunların arasındaki ilişkilerin basit ve somut tanımlamalarıyla başlar. Parçalar insan grupları ve sınıflar, kadınlar ve erkekler, etnik gruplar veya sosyo-ekonomik tabaka gibi; onlar insanların değişik grup ve tabaklarındaki konumlarıdır. Parçaların kendi içinde olduğu kadar, parçalar arası bağlantılarda insanların değişik gruplar ve tabakalar içindeki toplumsal ilişkileridir.¹³

2. Nüfus ve Özellikleri

Bireylerin toplu halde yaşamalarının ve birbirleriyle etkileşimlerinin sonucunda toplum ve toplumsal yapılar meydana gelir. Nüfus toplumsal yapıları şekillendiren en önemli faktörlerden biridir ve içinde bulunduğu toplumun

⁹ T.B.Bottomore, **Toplum Bilim**, (Ankara: Doğan Yayınları, Çev: Ünsal Oskay, 1977), s.87

¹⁰ Bekir Kocabaş, **Toplum ve Toplumsal Kurumlar**, (İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2010), s.1

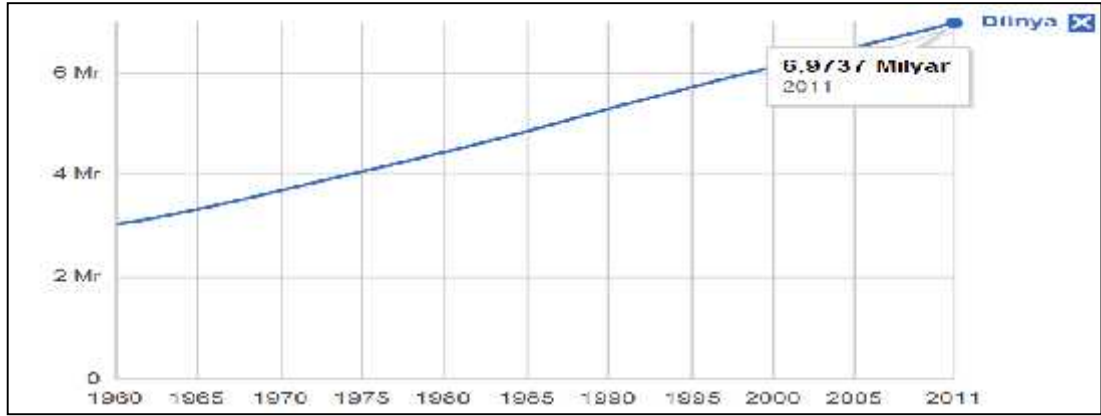
¹¹ Kocabaş, **a.g.e.**, s.8

¹² Ali Rıza Abay, **Toplumsal Yapı ve Toplumsal Kurum Değişmesi**, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2008), s.2

¹³ Kocabaş, **a.e.**, s.8

kültürünün varlığını sağlayan ve toplumsal hafızayı güçlendiren önemli bir toplumsal kategoridir.¹⁴ Nüfus olgusu çağdaş sosyal bilimlerin ilklerinden olan demografinin kendi alanına giren bir konudur. Nüfus olgusu 18.yy'da diğer sosyal bilimlerin gelişmesini hızlandırmak için önemli rol oynamış, toplumbilimle çok yakın ilişkiler içinde bulunmuştur. Bunun nedeni, demografiyle uğraşanların nüfus sayımı ve tahminlerinin sınırını aşıp nüfus değişikliklerinin nedenlerini ve sonuçlarını incelemeye kalkıştığı anda toplumbilim alanına girmek zorunda olmalarıdır.¹⁵ Toplumlarda nüfus sayısı, dağılımı ve değişimini incelediğimizde, ilk gördüğümüz, nüfus verilerine göre değerlendirme yapmamıza imkân veriyor olmasıdır.

Tablo 1: Dünya Nüfus Artış Göstergesi (Toplam Nüfus: 1960-2011 Arası)¹⁶

Nüfusa birkaç değişik açıdan bakılabilmektedir. Olgular topluluğu olarak sayısal açıdan nüfus, dinamik yönüyle artış-azalış açısından nüfus, nitelik ve özellikleriyle nüfus ve sosyal düzenlemelere ilişkin yönüyle nüfus olarak ele alınmaktadır. Dünya nüfusu 1900 ile 1950 yılları arasında %50 artmıştır. 1950 ile 2000 yılları arasında % 200 artan dünya nüfusu 2011 yılında 7 Milyara ulaşmıştır. Doğurganlık ve nüfus artış hızlarındaki yavaşlamalara rağmen, Birleşmiş Milletler'in tahminlerinde göre 2050 yılında dünya nüfusu 9 milyara ulaşacaktır. 2100 yılının sonuna kadar da dünya nüfusunun 10 milyar civarında sabit hale geleceği tahmin edilmektedir.¹⁷

¹⁴ Halil İbrahim Bahar, **Sosyoloji**, (Ankara: USAK, 2008), s. 247

¹⁵ Bottomore, **Toplum Bilim**, s. 87

¹⁶ https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=sp_pop_totl&tdim=tr ue&dl=tr&hl=tr&q=d%C3%BCnya%20n%C3%BCfusu , (Aralık 2012 tarihinde erişilmiştir.)

¹⁷ Bahar, **Sosyoloji**, s. 247

Nüfusun gelecekteki sayısı kadar toplumun gelecekte maddi ve manevi kültür bakımından ulaşacağı seviyede önem taşımaktadır. Özellikle, yeraltı ve yerüstü kaynaklarını gerektiği gibi işletemeyen ve nüfusunu üretici kılamayan gelişmekte olan ülkelerin “optimum nüfusa (Nüfus içindeki kişi başına mümkün olan en yüksek gelire olanak veren ideal nüfus yoğunluğu)” ulaşmaları gerekmektedir. Ayrıca, nüfusun askerî açıdan taşıdığı önem ve belirli bir kültürü taşıma özelliği de bu sosyal yapı unsuruna önem vermeyi gerektirmektedir.¹⁸ Nüfus artışı ile ekonomik gelişme arasında müspet bir ilişkinin bulunduğunu ileri sürenler, duruma sadece tüketici fonksiyonu açısından değil üretici fonksiyonu açısından bakmaktadır. Nüfusun daha önemli fonksiyonu üretim fonksiyonudur. Buradan hareketle nüfus artışını takip etmek için ülkelerin doğum oranları incelenmelidir.

Tablo 2:Dünya Nüfus Artış Oranı Tablosu (1960-2011 Arası)¹⁹

Ülke nüfusundaki doğum oranı, doğurganlık olarak ifade edilmektedir. Toplumların nüfus yapıları o toplumdaki doğurganlık oranları ile şekillenir. Toplumdaki doğum sayıları ise toplumun ekonomik ve sosyal gelişmişlik oranı ve kültürü ile doğrudan ilişkilidir.²⁰ Doğum oranı, doğurganlığı ölçmek için kullanılır. Doğum oranı, bir yıldaki canlı doğumların her bin insan içindeki sayısıdır. Doğum

¹⁸ Mustafa E.Erkal, **Sosyoloji (Toplum Bilim)**, (İstanbul: Filiz Yayınları, 1987), s.166

¹⁹https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=sp_pop_totl&tdim=true&dl=tr&hl=tr&q=d%C3%BCnya%20n%C3%BCfusu#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nسلم=h&met_y=sp_pop_grow&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=region&ifdim=region&tdim=true&hl=tr&dl=tr&ind=false se, Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁰ Bahar, **Sosyoloji**, s.247

oranı bir yıl içinde bütün canlı doğum sayısının toplam nüfusa bölünmesi ve sonucunun da 1000 ile çarpılması ile elde edilir.²¹ Doğurganlık oranları dünya nüfus artış hızı ile ilgili bilgi verir.

Doğurganlık ve nüfus artış tablolarını incelediğimizde göreceli olarak dünya nüfusunun artış hızının yavaşladığı görülmektedir. Doğurganlık oranındaki bu azalma, çekirdek aileye doğru geçişin ve çocuk sayısındaki azalmanın bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

B. TOPLUMSAL İLİŞKİLER

1. Toplumsal İlişki Nedir?

Toplumsal ilişkiler, bir ferdin veya grubun kendi dışındaki fert ve grupların çeşitli davranış şekillerini ve beklentilerini hesaba katarak sürdürdüğü, ilişkiye dayalı etkileşimdir. Sosyal ilişkilerin toplumun bütünü dışında düşünülmesi mümkün değildir. Bu durumda mademki sosyal ilişkiler toplumun içinde görülmektedir, şu halde bu ilişkiler toplumu oluşturan fert ve gruplar arasında da görülebilir. Toplumu tanımlarken onu sosyal teşkilatlar ve sosyal ilişkilerden meydana gelen bir ağ şeklinde düşünmüştük. Görüldüğü gibi, toplumu belirleyen, bu iki ana unsurun oluşturduğu bütünlüktür.²² Bir ilişkinin sosyal bir ilişki olabilmesi için en az iki insan arasında olması, bir zaman sürecini içermesi, kişi ya da grupların karşılıklı etkileşim hâlinde bulunması, kişi ya da grupların birbirlerinin varlığından haberdar olması, ilişkinin ortak bir anlam taşıması, kişilerin kendilerince sübjektif bir anlam vermesi, yani içten bir bağ duymasıdır. Birbirlerinden kilometrelerce uzakta bulunan insanlar da söz gelimi telefon, TV ya da mektupla birbirlerine duygu ve düşüncelerini aktarabilir ve etkileşim içinde bulunabilirler.²³

İnsanların birbirleri hakkında sahip oldukları imgeler, toplumun katı gerçekleridir. Toplum, toplumsal birimi oluşturan üyelerin zihinlerinde yaşar ve bu birimi üyeler açısından çok gerçekçi kılan da kesinlikle budur. Cooley, zihinsel ve toplumsal yaşamı eşitler ama aynı zamanda toplumun bir yapısı olduğunu ve bu

²¹ Bahar, **Sosyoloji**, s.249

²² E.Erkal, **Sosyoloji (Toplum Bilim)**, s.152

²³ Berch Berberoğlu, **Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş Eleştirel Bir Perspektifi**, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009), s.46

yapının karmaşık bir organizmanın niteliklerini gösterdiğini belirtir.²⁴ Buradan hareketle fertlerin birbirlerini etkilemesi için fiziksel yakınlığın olması şart değildir. Sosyal ilişki bireyler arasında gerçekleşirken, oluş şeklini statü ve roller etkiler.

2. Toplumsal Statü ve Roller

Statü, bir toplum içinde yaşayan bireyin, o toplumdaki yerini, konumunu ve mevkiini belirleyen özelliklidir. Statü ile ilgili yapılan araştırmalarda daha çok mesleki statü, iş statüsü ve yaş (olgunluk) statüsü olmak üzere üç statüden bahsedilmiştir. Çeşitli tartışma, deney, ordu ve çalışma grupları üzerinde yapılan araştırmalarda, yüksek statülü bireylerin birbirleri ile veya daha yüksek statülü bireylerle daha fazla birlikte olmak istedikleri görülür. Bu arada, statü benzerliği olan grubun daha bütünleşmiş bir grup olduğu da araştırmalardan elde edilen önemli bulgulardandır.²⁵

Bazı statüler doğuştan vardır, bazıları ise sonradan kazanılır. Aynı anda birden çok statüye sahip olunabilir. Bireylerin sahip oldukları statülerin sayısı zamanla artar. Her statü kendisine özgü bazı kurallara bağlıdır. Statüler arasında karşılıklı ilişki vardır ve statüler toplumdaki konumdan topluma değişebilir. Statülerin kaynağı toplumdur. Herhangi bir toplumda, kimi statüler öncelik arz eder, bunlar, bir kişinin toplumdaki konumunu belirler.²⁶ Statüleri aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz.

Verilmiş Statüler: Bireyin kazanmak için herhangi bir çaba sarf etmediği, doğuştan kendisinde var olan statülerdir. Cinsiyet, ırk, zengin ya da yoksul bir ailenin çocuğu olmak gibi.

Kazanılmış Statüler: Bireyin doğuştan sahip olmadığı, kendi çaba ve gayretiyle sonradan elde ettiği statülerdir. Öğretmen, öğrenci, zengin ya da yoksul olmak gibi.

Anahtar (Kilit) Statü: Bir bireyin ana statüsü, toplumsal konumların tamamında veya çoğunda diğer tüm statüleri etkileyecek ya da onlara hükmedecek

²⁴ Berberoğlu, **Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş Eleştirel Bir Perspektifi**, s.60-61

²⁵ Michael Hogg, **Sosyal Psikolojik Açından Grupta Bütünleşme**, (İstanbul: Sistem Yay., Çev: Aliye Mavili Aktaş, 1997), s.35

²⁶ Giddens, **Sosyoloji**, s.181

statüdür²⁷. Bireyin sahip olduğu statüler arasında bulunduğu toplumda en etkin olanına "anahtar statü" denir. Anahtar statü, bireyin toplumdaki temel görevlerini ve kimliğini belirler. Örneğin: çalışan bir bayan için "annelik" anahtar statü olabilir.

3. Toplumsal Değerler ve Normlar

“Sosyal değer kavramı sosyolojide en önemli kavramlardan biridir. Önemi şuradan kaynaklanır: Bir topluluk veya grup değer üretir hâle gelince “toplum” olur. Bir topluluk olarak insanlar “değer” üretmeye başlayınca bir toplumsal bilinç, dayanışma, paylaşma, bir “takım ruhu” ve “biz bilinci” oluşturur”. Sosyal değerlerin oluşması demek, bunlara dayalı olarak sosyal normların, kontrol mekanizmalarının ve sonuçta kapsamlı bir sosyal düzenin meydana getirilmesi demektir. Toplumu rastgele bir kalabalıktan veya çokluktan ayıran temel unsur budur. Aslında insanın kendisi de değer üreten bir varlıktır.²⁸ Konuya sosyal değerlerin işlevi açısından bakmak toplumsal değerleri daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

Değerler, sosyal anlamda bir dayanışma aracıdır. Sosyal bilimciler çoğu grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılmasıyla oluşturduğunu savunurlar. Kişiler, aynı değerleri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı güçlendiren ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir. Değerler bir toplumsal veri tipi olarak düşünüldüğünde, güçlü, yarı kalıcı, birleştirici ve bazen belirsiz eğilimleri yansıtan değerler ile yüzeysel, fazla emin olunmayan ve oldukça değişken görüşler ile kanıları yansıtan tutumlar arasında ayırım yapıldığına tanık oluruz.²⁹

Sosyal grup ve kurumlar ile değerler arasında da önemli bir etkileşim vardır. Değerler kalıbı, rol ve ilişkiler gibi kurumsallaşabilir. Belli bir kültürel davranışa uzunca bir süre yakınlaştıran değerler, kurumun işleyişini basitleştirir ve kolaylaştırır. Sosyal grup ve kurumlardaki statüler, değerlerce belirlenir. Bir toplum, temel gruplarından birine diğerinden daha çok sosyal saygınlık vererek temel gruplar arasında bir farklılaşma yapar. Bir bireye ya da kümeye başka birey ya da kümelerle ilişkilerinde üstünlük sağlayan duruma sosyal itibar denir. Doktorluk statüsü;

²⁷ Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, s.21

²⁸ Aydın Yaka, **Toplumsal Dinamik (Sosyoloji Yazıları)**, (<http://aydinyaka.com/index.php/tum-makaleler/63-sosyal-degerler.html>, Nisan 2012 tarihinde erişildi.)

²⁹ Marshall, **a.g.e.**, s.134

toplumda doktorluk mesleğine verilen değerden dolayı doktorluk mesleğinin sevilmesi gibi. Doktorun sevilmesi, aranması durumuna ise, saygınlık-itibar (prestij) denir.³⁰

Toplumsal normlar toplumsal ilişkilere bir düzenlilik kazandırır. Toplumsal normlar, toplumda uyumun ve düzenin olmasını sağlayan normlardır. Normların temelinde sosyal değerlerin varlığı belirgin bir şekilde görülür. Normlar buyurgan olma özellikleriyle kurallara ve düzenlemelere benzerler, fakat normda kuralların resmi statüsü yoktur. Doğru davranış bazen normatif diye değerlendirilen davranıştan farklı olabilir.³¹ Birey, davranışlarını normlara göre tayin eder. Ferdin, davranışlarının sonucunda kınanma, saygı görme, ceza ve ödüllendirme ile karşılaşması söz konusudur.

4. Toplumsal Kontrol ve Sapma

Toplumsal kontrol veya toplumsal denetim bireylerin ve grupların davranışlarının düzenlenmesini amaçlamaktadır. Tüm toplumlarda toplumsal davranışları yönlendiren normlar ve kurallar vardır. Normlara uyma veya normların çiğnenmesi, toplumsal denetim mekanizmalarının önemini ortaya çıkarmaktadır.³² Hukuk kuralları toplumsal denetim amacıyla kullanılmaktadır. Bu süreçte hukuk kurallarının baskıcı veya özgürlükçü olmasıyla, toplumların yapıları arasında bir ilişki vardır. Bir grubun beklentilerinin dışında davranmak veya grubun onaylamadığı davranışlara sapkın davranış denir.³³

Sosyal sapma, sosyal düzenin devamı, kolektif dayanışma ve devamlılığı destekleyen grup duygusunun tekrar tekrar onaylanması veya pekiştirilmesi gibi temel süreçleri içerir. Bunun yanında sosyal sapma, sosyal değişimin dinamiklerini içerir.(Bazı fikirlerin modada olması veya bazılarının modadan düşmesi gibi.) Sosyal sapma, sosyolojinin temel kavramlarından birisidir. Sosyal sapma denilince, sadece kabul edilebilirlik sınırının dışında kalan tutum, davranış ve benzeri şeyleri değil, aynı zamanda bunları dışlayan var olan kuralları, sosyal kontrol gayretleri ve bu

³⁰ Nazife Küçükaskan, **Toplumsal İlişkiler ve Protokol**, (İstanbul: Ekonomi Politikaları, E.Dergi, 2003), s.5

³¹ Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, s.533

³² Bahar, **Sosyoloji**, s.208

³³ Bahar, **a.g.e.**, s.119

kontrolün başarılmasına da karşılık gelmektedir. Sapma, çoğunluğun fikrinden farklı düşünen veya davrananların kontrol edilmesi ve güçsüz kılınmasının bir aracıdır. Suç ve sapma ilişkisine bakıldığında, birbirlerinden açık olarak ayrıldıkları bir alan var olduğu gibi oldukça büyük bir ortak zemin alanları da vardır.³⁴

5. Toplumsal Gruplar

Bilindiği gibi sosyal gruplar gündelik hayatımızda büyük bir öneme sahiptir. Hepimiz herhangi bir grup ortamında çalışır, eğlenir, birlikte hüzünlenir, yas tutar ve grup ortamında sosyalleşiriz. Düşüncelerimizi grup aracılığıyla dile getiririz. Nasıl yaşayacağımızı ve nasıl bireyler olacağımızı grup belirler. Bundan hareketle grup kavramı, fertlerin belirli bir mekânda birbirlerine yakın olarak topluluk meydana getirmelerini ifade eder. Belirli bir yerde, bir araya gelmiş eşyalar, kuşlar ve bitkiler de bir grup olarak adlandırılmasına karşın bir insan topluluğunun toplumsal grup olarak nitelendirilmesi için bazı temel özellikleri taşıyor olması gerekir.

Toplumsal gruplar mekanik ve organik olarak ikiye ayrılabilir. Mekanik dayanışmada bireyler arasında gereksinim, davranış, kanaat ve duygu benzerliği vardır. “Mekanik dayanışmanın egemen olduğu toplumlarda, bireyler düşünce ve ahlâksal açıdan homojendir. Toplumsal iş bölümü geliştikçe, diğer bir deyişle iş bölümü ile birlikte mekanik dayanışmanın egemen olduğu farklılaşmamış toplum tipinden, organik dayanışmanın yaygın olduğu farklılaşmış toplum tipine geçilmektedir.”³⁵ İş bölümünün sonucunda, organik dayanışmanın egemen olduğu toplum tipi yaygınlaşmıştır. Bu toplum tipinde bireyler bir birinden farklı, heterojendir. Mekanik dayanışmada egemen olan ortak düşünce ve ahlâki düşünce, ahlâki benzerlik ortadan kaybolmuştur. Ferdîyetçilik ve uzmanlaşma ön plana çıkmıştır.

Gruplar birçok bakımdan birbirlerinden farklıdır. Bazı gruplar (ulus, erkekler, kadınlar gibi) üye sayısı açısından oldukça büyüktür. Bazıları da az sayıda üyelerden oluşur (aile, belirli bir amaçlı çalışma grupları gibi). Bazı gruplar (arkadaşlıklar gibi), çok kısa süreli var olur; bazıları da (çeşitli dinî ve etnik gruplar gibi) binlerce yıl

³⁴ Özden Özbay, **Toplumsal İlişkiler ve Protokol**, (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bil. Derg, Sayı 31, 2007), s.1-24

³⁵ Sezgin Kızılcılık, **Sosyoloji Teorileri**, (Konya: Emre Grafik Tasarım, 1994), s.192-193

varlığını sürdürür. Bazıları ise son derece yapılaşmıştır (Birbirine destek dernekleri ya da kulüpleri, doğayı koruma birlikleri gibi).³⁶ Toplumsal grupları ele alırken köy ve öncesi topluluklardan başlamak gerekir.

a. Köy

İlk insan topluluklarının bugünkü anlamda fizikî görünüşe sahip bir yerleşim yerlerinin olmadığını çeşitli araştırmalardan görmekteyiz. Köy öncesi dönem, yiyecek toplamak ve düşmanlardan korunmak için bir arada yaşamaya çalışan birkaç aileden oluşuyordu. Hayatlarını devam ettirebilmek için göçebelik yapıyorlardı. Üretim yoktu, tabiatta yetişen bitkileri toplayarak ve hayvanları avlayarak geçiniyorlardı. Cinsiyete dayalı bir iş bölümü vardı. Kadınlar çocuklara bakıp sebze ve meyve toplarken, erkekler avcılık ve balıkçılık yapıyorlardı. Zamanla yarı göçebe, yarı yerleşik hayat diyebileceğimiz “tarımcı göçebe” dönemini yaşamışlardır. İnsanların toprağa yerleşmeleri tesadüfî olmamıştır. Ekonomik, dinî ve demografik faktörler toprağa bağlamıştır.

Köy toplumunun ekonomik yapısı, dış dünyanın tüm fırtınalarına rağmen hiç el sürülmemiş gibi durmasını sağlamaktadır. Bu kendine yeterli topluluklardaki üretim örgütünün basitliği, kendini hep aynı biçimde yenilemesine yol açmakta; rastlantılar nedeniyle yıkılırsa, aynı tabanda ve aynı isimle bir kez daha oluşmaktadır.³⁷

b. Kent ve Metropoller

Kentler, tarımda belli bir ürün fazlası yani artı-ürün sağlanması ile ortaya çıkmıştır. Artı ürünün çoğalması, beraberinde koruma işlevini ve yeni örgütlenme biçimini getirmiştir. Örgütlenme ihtiyacı, özellikle tarımsal üretimin düzenlenip denetlenmesi ve dağıtım konusunda ortaya çıkıyordu. İşte bu tür düzenlenen mekâna yansıyan yeni yerleşim biçimine “kent” adı verilmiştir. Şehirlerin varoluş sebebi, şehrin çevresi ile çok yönlü ilişkileri ile idare, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarının merkezi olmasıdır. Ayrıca burada tarımsal olmayan üretim de yer almaktadır.³⁸ Ekonomik açıdan kentleşme, kişinin geçimini tamamen kentte veya

³⁶ Hogg, **Sosyal Psikolojik Açıdan Grupta Bütünleşme**, s.6-7

³⁷ Bottomore, **Toplumbilim**, s.108-109

³⁸ Mübeccel Kiray, **Kentleşme Yazıları**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1998), s.100

kente özgü işlerle sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. Sosyal açıdan kentleşme ise, kır kökenli insanın çeşitli konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve kültürel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir.³⁹

Kent kavramı, Aristo tarafından; insanların daha iyi bir yaşam sürdürmek için toplandıkları yerler olarak tanımlanırken, sosyo-ekonomik gelişmeye paralel olarak gelişen kent algılamasında Adam Smith, kentin özellikle zanaat fonksiyonları üzerinde durmuştur. İnsanların toplu halde yaşama nedenlerini ekonomik ve güvenlik ihtiyacı çerçevesinde ele alan İbn Haldun ise kentlerin endüstri merkezleri olma özelliklerini irdelemiş ve kentleri, göçebe ve kır insanları için son aşama olarak ifade etmiştir. Weber ise, kenti her şeyden önce sürekli bir pazar olarak nitelerken nüfus kriterlerinin kent olgusunu kavramsallaştırmasında yeterli bir ölçü teşkil etmeyeceğini, önemli olanın kentin ekonomik ve siyasal örgütlenme biçimi olduğunu savunmuş, bunu da “ideal tip” kent olarak adlandırmıştır. Weber, gerçek bir kent topluluğunun ortaya çıkma şartlarını; ticari ilişkilerin ön plana geçmesi, yasal düzenin varlığı, belli bir birlik ve bir dereceye kadar bağımsız olma olarak belirlemiştir. Tarihsel global toplum modellerini açıklarken, global toplumun ilk biçimini kabileler, ikinci aşamasını ise ilkçağ kentlerinin oluşturduğunu ifade etmiştir. Ona göre; kent, tarım aşamasına geçmiş birkaç kabileyi bir araya getirir. İş bölümü daha ileridir ve sanatlarla ticaretin gelişmesini sağlar.”⁴⁰ Nüfusun daha fazla olmasından ötürü siyasal örgütlenme daha karmaşıktır ve bir yönetim aygıtı gerektirir.

Sosyolojide kentleşme, kentlerin oluşmasını ve büyümesini sağlayan kırsal alan kökenli bir nüfus hareketi ve nüfus yoğunlaşması, kentlerin coğrafi olarak genişlemesi olarak tanımlanır. Bu haliyle kentleşme süreci, büyük ölçüde tamamlanmış ve dünya kentleşmiştir. İnsanlar da “kentsel toplum”da yaşamaktadır.⁴¹

Kent, örgütlenme aşamasına varabilmiş ana toplumsal yerleşme birimidir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde kentin etnik ve toplumsal nitelikte bir eko-topluluk

³⁹ Ahmet Ulusoy, **Kentleşmenin Sosyo Ekonomik Etkileri**, (İstanbul: Belediyeler Dergisi, 12.Sayı, 2001), s.2-3

⁴⁰ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, (İstanbul: Varlık Yayınları, Çev:Şirin Tekeli, 1998), s.31

⁴¹ Cevat Özyurt, **Yirmirci Yüzyıl Sosyolojisinden Kentsel Yaşam**, (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Yayınları, 2007), s.112

olduğunu söyleyebiliriz.⁴² Yani, birbirine sıkı biçimde bağlı, büyük nüfuslu bir insan topluluğunun işgal ettiği bir alan, biyolojik yakınlığın toplumsal yakınlığa dönüştüğü bir sahne, etnik bir grubu seküler yurttaşlara ve dar görüşlü bir kabileyi evrensel yurttaşlar kitlesine dönüştüren önemli bir etmendir.

Kent yaşamı, bir yaşayış biçimi olarak birçok araştırmacının ilgisini çekmektedir. Çok sayıdaki boşanma ve intihar oranlarından anlaşılmaktadır ki kentlerde yaşayanlarla kırsal yörede yaşayanlar arasında önemli farklar bulunmakta; en büyük farklılıklara ise büyük kentlerde rastlanmaktadır.⁴³ Sosyologlar, bu farkları kentlilerin toplumsal durumları ve grup üyeleri açısından açıklamaya çalışmışlar, kentlerin kültürlerini de ayrı birer etmen olarak ele almışlardır. Kentleşmenin nedenleri iki grupta ele alınmaktadır. Bunlardan birinci grubu “itici, çekici, iletici faktörler”, ikinci grubu ise “ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyal psikolojik faktörler” oluşturmaktadır.⁴⁴

Kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kentlileşme ise, kısaca kırdan kente göçen nüfusun ekonomik ve sosyal bakımlardan kırsal özelliklerinden arınarak, kentin özelliklerini kazanması süreci olarak tanımlanabilir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere kentlileşen insanda, ekonomik ve sosyal olmak üzere iki açıdan değişim olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kentleşmenin ekonomik açıdan kentlileşme ve sosyal açıdan kentlileşme olarak iki yanı vardır.

c. Millet

“Kent sonrasında ortaya çıkan millet kavramını ele alabilmek için devletin ortaya çıkış sürecine değinmek gerekmektedir. Bir devletin kurulabilmesi için gerekli olan ilk şey “insan topluluğu” dur. İnsansız devlet olmaz. İnsan topluluğu, devletin beşerî unsurudur.⁴⁵ İnsanlar olmaksızın bir devletin kurulması mümkün değildir. Millet, kabile-aşiret, feodal yapıdan daha üst düzeyde donatılmış bir üst kuruluşa yükselişin son safhasıdır. Toplumbilim açısından etniklik, bir çeşit dayanışma ve kendini kendinde bulma sorgulaması olarak karşımıza çıkmakta iken millet, etniklik

⁴² Murray Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, (İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, Çev:Burak Özyalçın, 1999), s.9

⁴³ Bottomore, **Toplumbilim**, s.91

⁴⁴ Bahar, **Sosyoloji**, s.270

⁴⁵ Kemal Gözler, **Devletin Bir Unsuru Olarak “Millet” Kavramı**, (İstanbul: Türkiye Günlüğü, Sayı 64, Kış 2001) s.108

şuuruna saygılı olmak kaydıyla halkların ortak duygu, dil ve dinde birleşmesidir.⁴⁶ Milletler zorlamayla değil, bir sosyolojik gelişim ve toplumların değişimi sonucu ortaya çıkmıştır.

C. TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE HAREKETLİLİK

1. Toplumsal Tabakalaşma

Tabakalaşma, en küçük gruptan en geniş topluma kadar değişik çaptaki yapıların içindeki konuların ve rollerin ayrıcalıkları, saygınlıkları, otorite ve baskınlarına göre az-çok sürekli mertebelenmelerini anlatan evrensel bir süreçtir.⁴⁷ Tarih boyunca tüm toplumlar, sistemli olarak eşit olmayan gruplara bölünmüştür. Eşitsizlik kuşaktan kuşağa geçmektedir. Bu duruma “tabakalaşma” denir. Tabakalaşma, genel ve soyut bir kavramdır. Bu genel görünüm tarih boyunca kaynağını dinsel, hukuksal veya sınıf toplumlarında olduğu gibi ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardan alan özel ve somut görünümleri olmuştur. Tabakalaşma, objektif olarak ele alınan unsurlar arasındaki farklılıktan doğan sıralanışı ifade etmede kullanılmış ve birinin özelliği dolayısıyla diğerine olan üstünlüğü değil, genel sıralanış olarak ifade edilmiştir.⁴⁸ Konuyla ilgilenen sosyal bilimcilerde, bu görünüm özelliğini topluma uygulamaya çalışmışlardır.

Toplumların bütün olarak gözlemlenmesine rağmen homojen olduklarından bahsetmek mümkün değildir. Toplumlardaki bölünmede gözlemlenen toplumsal eşitsizliktir. Eşitsizlik kavramı bir anlamda tabakalaşmayı belirginleştirmektedir. Bu eşitsizliğin sadece bir sosyal yapı içersinde değil, farklı toplumlar arasında da olduğu söylenebilmektedir.⁴⁹ Bu anlamda geniş bakışın yanı sıra tabakalaşmaya bir toplum içerisinde en küçük yapıdan en geniş yapıya kadar nasıl ele alınması gerektiğine de bakılmalıdır.

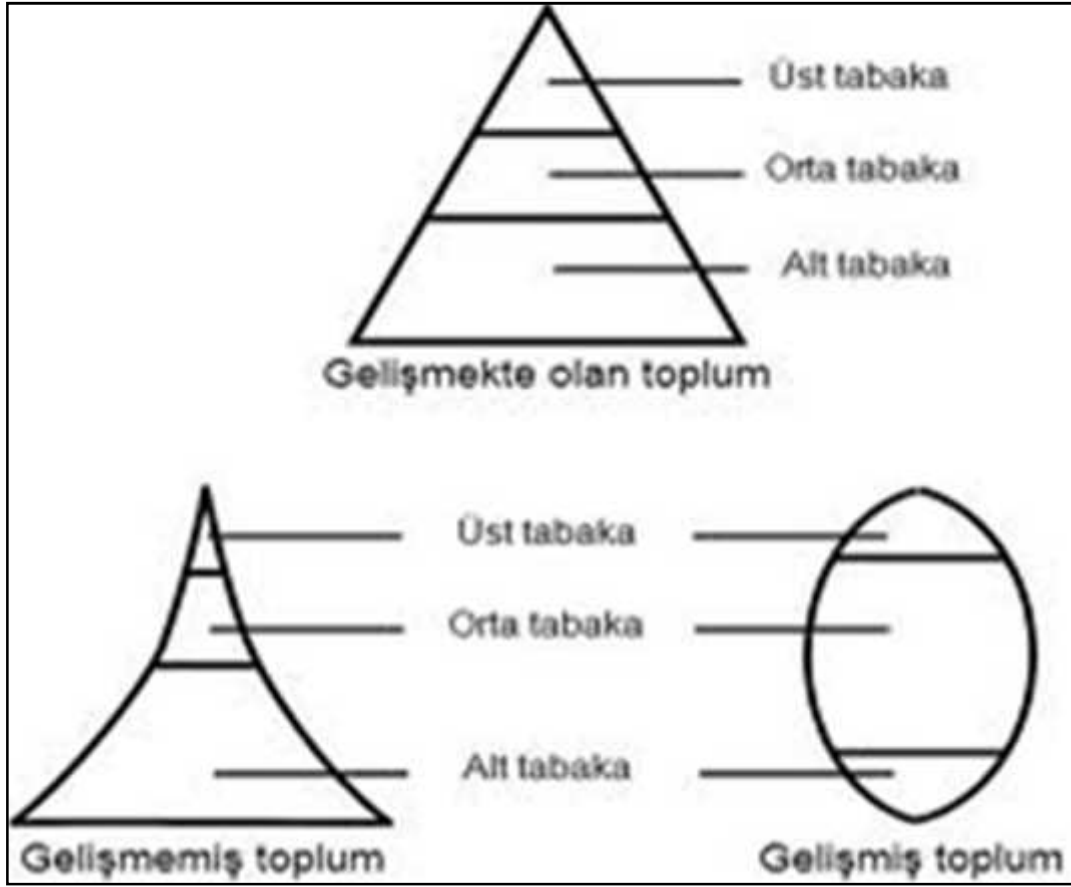
⁴⁶ Orhan Türkdöğen, **Niçin Milletleşme? Milli Kimliğin Yükselişi**, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, , 2005), Önsöz

⁴⁷ Eyüp Kemerlioğlu, **Toplumsal Tabakalaşma** (İzmir : Saray Kitapevi, 1996), s.1

⁴⁸ Bahar, **Sosyoloji**, s.93

⁴⁹ Kalaycıoğlu, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.9

Tablo 3: Toplumsal Tabakalaşma Piramit Örnekleri

Toplumsal tabakalaşmanın ilkel toplumlarda bulunduğu söz edilirken, daha geniş, karmaşık ve örgütlenmiş yapılarda da görülmemesi imkânsızdır.⁵⁰ Toplumun bir prestij ve iktidar hiyerarşisi oluşturan sınıflara ya da tabakalara ayrılması, tüm tarih boyunca filozoflarla toplum teoriklerinin ilgilendikleri, toplumsal yapının hemen hemen evrensel özelliğidir.⁵¹ Toplumbilimciler, toplumsal tabakalaşmada dört ana tipe dayanan ayırım yapmaktadırlar: Kölelik, zümre, kast, toplumsal sınıf ve statü. Bu durum farklı tabakalaşma türlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bunlardan ilki kapalı tabakalaşmadır.

Kapalı Tabakalaşma: Birey statüsünü doğuştan kazanır ve yaşam boyunca aynı statüyü devam ettirir. Bireyin statüsü tam olarak belirlenir. Kastlar arasında geçiş yoktur. Din adamları burada en üst kasti oluşturmuştur. Farklı kastlearda etkileşim yoktur. Kastlar arası evlilik ve başka yollarla geçiş olmaz. Kastlar dinsel değerlerle

⁵⁰ Kemerlioğlu, **Toplumsal Tabakalaşma**, s.3

⁵¹ Bottomore, **Toplumbilim**, s.205

meşrulaştırılmıştır. Bu nedenle kastlar “kapalı sistemler” olarak adlandırılır. Kapalı tabakalaşma sistemine en uygun örnek Hindistan’daki kast sistemidir. Hindistan kast sistemi dört kategoriden oluşur. Kast sisteminde kişisel çabalarla sosyal hareketlilik mümkün değildir. Hindistan’daki kast sisteminde gevşemeler olsa bile halen devam etmektedir. Kast sistemi, tarih boyunca kendisine karşı çıkan ve değiştirmeye çalışan hemen bütün girişimlere karşı kendini başarıyla savunmuş ve bu girişimleri kendi içinde eritip boşa çıkarmayı bilmiştir. Farklı bir örnekte Güney Afrika’daki ırka dayalı kast sistemidir Bu kast yakın zamana kadar devam etmiştir.

Kast sistemlerinde sosyal hiyerarşi esnek değildir. Bu nedenle hiyerarşi değişmez bir şekilde belirlenmiştir. Sosyal statüler ebeveynlerden çocuklara aktararak korunur. Hindistan örneğindeki en alt kastlarda bulunanlar ne kadar çok çalışsa da, ne kadar çok yetenekli olsa da sosyal statülerini değiştiremezler. Geleneksel kast gruplarının spesifik meslekleri vardır. Aileler kuşaklar boyunca aynı işi yaparlar. Hindistan’da kimin hangi mesleği yapacağını kastlar belirler.⁵²

Katı bir sosyal hiyerarşik yapının devamı, insanların kendi kategorisinden olanlarla evlenmelerine bağlıdır. Kast sistemi benzer kategorideki insanların evlenmelerini onaylar. Bu çeşit evliliklere “endogami” denir. Endogami evlilikleri, kendi grubu içinden evlenmektir. “Gerçekte, kast sistemi katı ve donmuş bir tabakalaşma sistemi değildir. Özellikle orta tabakalarda hareketlilik her zaman görüle gelmiştir.”⁵³

Yarı Kapalı Toplumsal Tabakalaşma: Kapalı tabakalaşmaya göre daha esnek ve daha açık bir sistem olan yarı kapalı tabakalaşma sisteminde, bir tabakadan diğer bir tabakaya geçmek kısmen serbesttir. Bu tabakalaşma türünde, eşit olmayan sosyal tabakaların farklı hakları, sorumlulukları ve ayrıcalıkları vardır. Yarı kapalı tabakalaşmada da bireyler kendi kişisel başarısı ve yeteneğiyle yükselemez. Başka bir deyişle, zümreler arasında geçiş olabilir. Ancak bu, kişinin kendi çabasıyla değil, ana otoritenin onayıyla gerçekleşir. Ortaçağ Avrupa’sında yarı tabakalaşma düzeninde görülen başlıca tabakalar şunlardır: Kral ve soylular, din adamları (rahipler), köylüler, mesleki birlikler (belirli bir iş kolundaki usta, kalfa ve çırakları

⁵² Bottomore, **Toplumbilim**, s.211

⁵³ Kemerlioğlu, **Toplumsal Tabakalaşma**, s.28

kapsayan, hiyerarşik bir yapılanması olan örgütlenmeler)dir. Bu birliklerin birbirlerinden farklı hakları ve statüleri vardır.

Sanayi öncesi toplumlarda önemli rol oynayan loncaları mesleki birliklere örnek verebiliriz. Loncalarda, çok sıkı kurallar ve yasalar uygulanıyordu. Bir loncadan başka bir loncaya geçmek çok güç olduğu gibi, bir lonca içinde çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçmek de çok güç ve birtakım kurallara bağlıydı. Loncaya bağlı olanlar, birbirlerini korumak ve birbirlerine yardım etmekle de yükümlüydüler.

Açık Sınıf Tabakalaşma: Sanayileşme sonucunda demokratik yönetimler ortaya çıkmıştır. Demokratik yönetimlerin ortaya çıkması, temel hak ve özgürlükler elde etme mücadelesini doğurmuş, bu mücadeleler de toplumsal statülerin ve ayrıcalıkların kökten değişmesine neden olmuştur. Açık sınıf tabakalaşmada yatay ve dikey hareketlilik daha belirgin bir şekilde görülür. Açık sınıf tabakalaşmanın en önemli özelliği dikey hareketliliğin sosyal yapı üzerindeki etkisidir. Bir demiryolu işçisinin çocuğunun cumhurbaşkanı olabilme ihtimalini bünyesinde barındırır.

2. Toplumsal Hareketlilik

Toplumsal hareketlilik kavramı toplumda farklı toplumsal konumlar ve pozisyonlar arasında yer değiştirebilme anlamına gelir.⁵⁴ Toplumsal hareketlilik, tıpkı tabakalaşma gibi yatay ve dikey hatlar üzerinde devam eder.⁵⁵ Aynı seviyedeki toplumsal gruplar arasında meydana gelir.

Aile yapısının toplumsal başarıyı dolayısıyla da toplumsal hareketliliği olumlu ya da olumsuz boyutlarda etkilediği ileri sürülmektedir. Özellikle servet ve gelir düzeyinin aile kaynaklı olabileceği düşüncesi bu iddiayı güçlendirmektedir. Aynı şekilde ailenin geniş ya da dar olması da bir etmen olarak işlemektedir. Buna göre geniş aile geleneksel konumunu muhafaza için toplumsal hareketliliği engelleyebilmekte; oysa çekirdek aile içinde bireyselleşme ön plana çıktığında bireylerin hareketliliği için aileden gelen engel bulunmadığı gibi teşvik de edilmektedir. Bunun yanı sıra ailenin kültürel yapısı da

⁵⁴Kalaycıoğlu, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.12

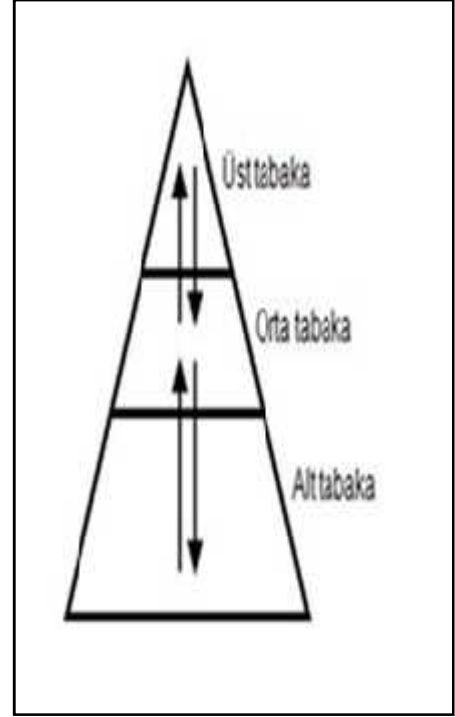
⁵⁵ Alev Erkiler, **Toplumsal Yapı ve Toplumsal Kuramlar**, (Ankara: Hece Yayınlar, 2007), s.56

hareketliliği özendiren, çocuklara atılım ve girişim ruhu sağlayan bir motivasyon oluşturabilir. Bu açıdan, ufku geniş bir ailenin mutlak bir hareketlilik etmeni olduğu doğrudur.⁵⁶

a. Dikey Hareketlilik

Tablo 4:Dikey Hareketlilik

Birey ya da grupların bir tabakadan başka bir tabakaya geçişine dikey hareketlilik adı verilir. Bu tür bir geçişte, kişilerin statüsü ya artar ya da azalır. Yukarı doğru yapılan hareketlilikte sınıf atlama (aşma) söz konusu iken, aşağıya doğru yapılan hareketlilikte sınıf düşme söz konusudur. Sosyal hareketlilik kavramı, mekân içindeki hareketleri kavramakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal yapıda, sosyal statüde, sosyal kurumlarda oluşan hareketleri ve değişimleri içine alarak “dikey hareketlilik” denilen bir sürecin başlamasına, yeni tabaka ve sınıf sistemlerinin, sosyal yükseliş ve inişlerin oluşmasına neden olmuştur.⁵⁷

Günümüz toplumlarında endüstrinin gelişmesi ile birlikte yeni iş alanlarının doğması, dikey hareketliliği arttırmıştır. Fırsat eşitliği, bireylerde yükselme isteği yaratmış, sosyal hareketliliğe canlılık kazandırmıştır. Dikey hareketlilikte bireylerin hayat tarzında ve sosyal statülerinde değişimler olur. Dikey hareketliliği etkileyen etmenlerin başında, eğitim düzeyi ile gelir düzeyi yer alır.

⁵⁶ İsmail Doğan, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, (Ankara: Pegem A Yayınları, 2007),s.324

⁵⁷ Sabri Çakır, **Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme**, (Isparta: SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:24, Aralık 2011), s.133

b. Yatay Hareketlilik

Bir tabakada yer alan bireyin yaşam koşulları değişmeksizin, iş yerini ve çevresini değiştirmesine yatay hareketlilik adı verilir. Bir işçinin bir fabrikadan başka bir fabrikaya geçmesi, bir fabrikatörün yeni bir fabrika açması veya bir köylünün şehre göç ederek işçi olması yatay hareketlilik örnekleridir. Yatay hareketlilikte, bireyin statüsünde büyük oranda bir artma ya da azalma görülmez. Yatay hareketlilikte bireyin bulunduğu tabaka değişmez.

Tablo 5:Yatay Hareketlilik

İnsanların veya grupların zorunlu yâda istemli olarak zaman ve mekân içinde “yer değiştirme” yâda “yatay hareketlilik” süreci olan göç olayı, sosyo-politik, sosyo-ekonomik, sosyo-psikolojik veya kültürel nedenlere dayanabilir bu nedenlerden bir yada birkaçı eşliğinde gerçekleşebilir. Toplumsal yapıda yatay hareketlilik, açık sınıf tabakalaşmasının olduğu demokratik toplumlarda bireylerin mesleğini ya da işini değiştirmesi anlamına gelir.⁵⁸

D. TOPLUMSAL KURUMLAR

1. Toplumsal Kurumun Anlamı

Toplum organik bir bütünlük, bir yapı olarak kabul edilir. Bu organik bütünlüğü meydana getiren ve somutlaştıran belirli öğeler ve organlar vardır. Bunların en önemlilerinin başında sosyal kurumlar gelmektedir. Sosyal kurum (müessese) sosyolojinin önemli ve temel kavramlarından biridir. Her toplumda, nitelikleri ve işlevleri biraz değişmekle birlikte sosyal kurumlar bulunur.

⁵⁸ Çakır, *Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme*, s.132

Günlük dilde bu kavram, bazen yanlış kullanılsa da, çoğu zaman kuruluş kavramı ile birlikte kullanılır. Kurumlar, bir insan vücudundaki organlar gibi, toplumda çok çeşitli işlevleri yerine getiren, çoğu zaman örgütlenmiş ve bir bütünlük taşıyan, bazen maddi mekanizmalarla güçlendirilmiş inançlar, düşünceler, davranış tipleri, yerleşmiş alışkanlıklar ve ilişkilerdir.⁵⁹ Örneğin; evlenme, aile, eğitim, üniversite, miras, din, kilise, banka ve siyasal partiler birer kurumdur. Kurum kavramı geniş anlamda kullanıldığı gibi (eğitim, devlet, din vb.), dar anlamda da (Çamlıca Kız Lisesi, Ziraat Bankası, Kızılay vs.) kullanılır.

Toplumsal kurumlar, o toplumda yaşayan bireylerin toplumsal ve gündelik yaşamını ve eylemlerini hem düzenler hem de şekillendirir. Toplumsal kurumların etki alanları doğrultusunda toplumun düzeninin oluşmasına veya düzenliliğin sürekliliğine katkı sağlarlar. Çağdaş toplumlarda toplumsal kurumlar fonksiyonlarını geliştirmişlerdir. Bu anlamda bir yerleşmişlik ve uzmanlaşmışlık olduğu söylenebilir. Örneğin eğitim döneminin, en yerleşik ve uzmanlaşılacak dönem olduğu çok rahat söylenebilir. Bu örneğe iş yaşamını, ekonomiyi, evlilik kurumunu ve siyasal kurumları vererek güç katabiliriz.⁶⁰

“Kurumlar, bütün toplumlarda görülen evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkar. Bu evrensellik, öncelikle insan denen varlığın birbirine benzerliğinin sonucudur. Sosyolojik ve antropolojik veriler, ilkel veya gelişmiş olarak adlandırılan bütün toplumlarda, aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din gibi kurumların varlığına işaret etmektedir. Yani bütün toplumlarda şekil bakımından birbirlerine benzer bir biçimde kurumsallaşmış bir takım davranış kalıpları vardır.”⁶¹ Örneğin; her toplumda, yeni doğmuş bebeğin yetiştirilmesine ve sosyalleştirilmesine ilişkin bir aile yapısı ve maddi ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir ekonomik davranış örüntüsü söz konusudur. “Toplumunu oluşturan bireyleri bir davranışı ortaya koymak için harekete geçiren temel faktör, bireylerin gereksinimleridir. Bireyler bu gereksinimlerini karşılamak amacıyla toplumsal kurumlar içerisinde sosyal ilişkiler kurmaktadır.”

⁵⁹ Kaya, **Toplumsal Dinamik**, s.71

⁶⁰ Kalaycıoğlu, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s.5

⁶¹ Mimar Türkkahraman, **Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler**, (Isparta : Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi, 2009), s.30

Toplumsal sistem, sosyal ilişkileri de yoğun bir biçimde bünyesinde barındırmaktadır. Temel gereksinimlerin toplumsal kurumlarda karşılanması gerçeği, sosyal ilişkilerin yoğun olarak yaşanmasını gerektirmektedir İnsanoğlu, tarihsel gelişim süreci içerisinde gereksinimlerini karşılamak amacıyla doğayla mücadele içerisinde olmuştur.”⁶² Gereksinimlerin karşılanması gerçeği, doğadan daha fazla yararlanma beklentisi ve insanların daha iyi yaşama arzusu, zamanla insanları bir araya getirmiştir. Bu süreçte insanlar toplulukları ve toplumsal kurumları oluşturmuşlardır.

2. Toplumsal Kurum Çeşitleri

Eğitim; Sosyal kurumlardan olan eğitim kurumu, sosyalleşme sürecinde örgün ve yaygın kanalları kullanarak bireyin sosyal hayata uyumunu sağlamaktadır. Eğitim yeni nesilleri toplumluma kazandırır, insanların ve özellikle yeni yetişen nesillerin içinde yaşadıkları toplumdaki etkilenme yollarını belirler. İçinde yaşanan bu ortamlar, çocukları ve gençleri hayatın amacı, önyargılar ve değer hükümleri, tutumlar, vaziyet alışlar, bütün düşünce ve davranış yönlerinden etkiler, yönlendirir ve kalıplaştırır.”⁶³ İşte burada kısaca değinilmeye çalışılan toplum ile eğitsel yetiştirme arasındaki karşılıklı ilişkileri, bağlantıları ve etkilemeleri inceleyen bilim dalına “Eğitim Sosyolojisi” denir. Her çocuk belirli bir aile içinde doğar, belirli bir sosyal tabakanın dilini ve görgü kurallarını öğrenir, bir köy veya şehir ortamında büyür, ilkokulda ve öğretim sisteminin diğer okullarında okur. Küçük çocukluk yaşlarından itibaren çeşitli arkadaş çevreleri içine girerek oyunlarını bu çevreler içinde oynar, sohbet eder ve bu gruplarla bütünleşir. Kitap, gazete ve dergi okur; sinemaya, tiyatroya gider, radyo dinler veya televizyon seyrederek.

Din; Sosyal yapıda düzenin sağlanmasında öne çıkan kurumlardan bir tanesi de din kurumudur. “Din kurumu, toplumdaki bireylerin kutsal olarak kabul ettiği ve inandığı gerçeklerle ilişkilerini düzenleyen kuralları kapsamaktadır. Din kurumunu oluşturan temel yapılar, değerler, davranışlar, ibadet etme biçimleri, inançlar ve çeşitli öğretilerdir. Toplumsal yaşamda din kurumu ortaya çıkabilecek çatışmaları ve

⁶² Eren Kesim, **Eğitim ve Toplumsal Kurumlar**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2008), s.908

⁶³ Mustafa Ergün, **Eğitim Sosyolojisi**, (<http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf>, Kasım 2011 tarihinde erişildi), s.3

düzensizlikleri önlemeye çalışan değerler ve kurallar geliştirmektedir. ”⁶⁴ Geliştirilen kural ve değerler sayesinde toplumun huzur ve sürekliliği de sağlanmış olmaktadır. Din kurumu kutsal kabul edilen inançlar ve davranışları düzenleyerek, toplumdaki bireylerin yaşamları ya da ölüm sonrası yaşamlarıyla ilgili korku, belirsizlik ve bilinmeyenler boyutunda onlara güven sağlama görevini yürütmektedir.

Ekonomi; Ekonomi toplumsal bir kurum olarak, bireylerin ekonomik davranışlarını da incelemektedir. Bunun yanında ekonomi kurumu, bireylerin sonsuz gereksinimlerini karşılayan mal ya da hizmetlerin üretilmesi sürecini de kapsamaktadır. “Ekonomi kurumu, bireylerin ekonomik gereksinimlerinin karşılanması amacıyla oluşturulmuş olup, toplum içinde yaşayan insanların ekonomik çabaları, tüketim, barınma ve giyinme gibi çeşitli gereksinimlerin karşılanmasına yöneliktir. Ekonomi kurumu, toplumdaki tüm üretim ve dağıtım faaliyetini gerçekleştiren kurumları ve ilgili kurumların yapı ve işleyişini kapsamaktadır.”⁶⁵

Siyaset; Siyasi bir bütün olarak toplumun çıkarlarını temsil eden devlet, toplumun ekonomik, eğitim, dinî ve bunlar gibi diğer önemli kurumlarını koordine eder ve hem genel toplumsal refahı hem de toplum içerisindeki bireylerin refahını artırır.⁶⁶ “Siyaset kurumu, toplumsal yaşamda yönetim süreçleri ve ilişkileri için belirli kural ve normlar oluşturan toplumsal bir kurumdur. Her toplum, kendi yapısına uygun bir politika benimsemiştir. Toplumların belirledikleri politikalar, toplumu oluşturan bireylerin hem diğer bireylerle hem de bireylerin çevreleriyle olan ilişkileri sonucu oluşmaktadır.”⁶⁷ Belirtilen ilişki yapısı değiştikçe, toplumların belirledikleri politikalar da değişmektedir.

Hukuk; “Hukukun tanımını vermek aynı zamanda ve doğal olarak hukukun ne olduğunu söylemek anlamına gelecektir. Tarih boyunca pek çok teori, hukukun ne olduğuna cevap aramıştır. Bütün bu teorik çalışmalar genel olarak iki başlık altında toplanabilir. Bu teorik çalışmalardan ilki “hukukun kesinliği, toplumsal barış ve

⁶⁴ Kesim, **Eğitim ve Toplumsal Kurumlar**, s.20

⁶⁵ Kesim, **a.g.e.**, s.13

⁶⁶ Berberoğlu, **Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş Eleştirel Bir Perspektif**, s.121

⁶⁷ Kesim, **a.e.**, s.22

düzen kavramları” üzerinde yoğunlaşırken, ikinci grup “hukukun amacını bazı toplumsal çıkarların ya da değerlerin gerçekleştirilmesi” olarak görmektedir. Birinci tip yaklaşıma “biçimsel hukuk teorileri”; ikinci tip teorilere ise “amaçsal ya da işlevsel hukuk teorileri” adı verilmektedir. Biçimsel hukuk yaklaşımı hukuksal açıdan “olması gereken” ile pratik anlamda “olan” hukuk arasındaki boşluğun araştırılması ve daraltıcı bir tanımlamayla “yaptırımla desteklenmiş bir emir olma” ile hukuku sınırlayan Austin’ci hukuk anlayışları çerçevesinde ele alınmaktadır. Amaçsal yaklaşımsa, hukuku salt olması gereken anlamında ya da sosyal yaşamın bir işlevi olarak ele alıp, pratik anlamda hukukun gördüğü işlevleri ihmal edebilmektedir.”⁶⁸ Sonuçta her iki yaklaşım da çok dar bir hukuk anlayışı üzerinde konumlandıklarından, yetersiz kalmaktadırlar.

Yukarıda da değinildiği gibi hukukun ne olduğu ve nasıl olması gerektiği sorularına henüz doyurucu bir yanıt bulunamamıştır. Hukuk, belirli tarihsel dönemlerde toplumsal kültürlerin ürünü olarak gelişmekte ve tarihi süreç içindeki kültürel gelişmeye paralel olarak hukuk ve hukuk üzerindeki düşünceler de yeni gereksinimlere yanıt bulmak için değişerek gelişmektedir. Hukukun niteliğini açıklamaya yönelik olarak bugüne değin ileri sürülen görüşler, hukuk kavramını çoğu kez sadece tek bir yönden belirlemeye çalışırken, bu teorilerinin tümünün birlikte, aradan geçen uzun tarihî süreç içinde hukuk kavramına duraksamadan çağdaş bir içerik kazandırmaya yöneldikleri görülür.⁶⁹ Hukukçunun görevi, hukukun fiilen ne yaptığını, hukukun toplumsal yaşam üzerindeki etkisini ve sonuç olarak da bunların bir sentezini oluşturan toplumsal amacını göstermektir.

3. Toplumsal Kurumlardan Aile ve Evlilik

Toplumsal hayatın önemli bir boyutu olarak belirli ve ortak hedefler ve çıkarlar çerçevesinde ortaya çıkıp gelişen örgütlü ve organize toplumsal etkileşim biçim ve oluşumlarına toplumsal kurum denilmektedir. Genel bir kavram olarak toplumsal bir kurum olan aile, modern ve geleneksel toplumlarda önemli bir kurum olarak varlığını devam ettirmektedir. Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün

⁶⁸ Yasemin Işıktaş, **Hukuk ve Toplum**, (http://www.istanbul.edu.tr/hukuk/yaseminisiktac/makaleler/Toplum_ve_Hukuk.pdf, Mart 2011’de erişildi.), s.9

⁶⁹ Işıktaş, **Hukuk ve Toplum**, s.9

devamını sağlayan, toplumsallaşma s¼recinin ilk ortaya ¼ıktıđı, karşılıklı ilişkilerin belirginleştiği ve kurallarının olduğu, maddi ve manevi k¼lt¼r¼ kuşaklar arası aktaran, biyolojik, psikolojik ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri bulunan toplumsal bir kurumdur.⁷⁰

Aile gerçeği, insanlığın başlangıcından g¼n¼m¼ze değin ¼eřitli şekiller almasına rağmen varlığını ve önemini koruyan temel toplumsal kurumdur. Hatta toplumun en k¼¼¼k ama en önemli bir kurumudur. Bireyin oluşumu, kendini bulması ve topluma a¼ılması anlamında aile temel bir fonksiyona sahiptir. Hem anne-baba hem de ¼ocuk a¼ısından aile aynı zamanda sığınılacak bir yerdir. Birey a¼ısından kişinin evlenmesi, bir aile ortamına kavuşması, bir yandan ona dayanak sığınak ortamı sağlamakta diğer yandan da sorumluk taşıması dolayısıyla hayatını belli bir amaca y¼nlendirmesine sebep olmaktadır. Kişi, aile y¼k¼ml¼l¼đ¼n¼n getirdiği zorluk ve sıkıntılarla uğraşırken aynı zamanda bir mutluluğu da yaşamaktadır. Aileyi ayakta tutmaya ¼alıřmak ve onun devamlılığını sağlamak i¼in m¼cadele etmek kişiye mutluluk verecektir.⁷¹ ¼¼nk¼ birey a¼ısından en rahat edilecek mek¼n¼lardan biri, belki de en önemli, kişinin hem ihtiya¼larını giderdiği hem de birinci derece yakınlarıyla buluştuğu ailedir.

Bu b¼l¼m¼de toplumsal yapı ve toplumsal ilişkiler konusu ele alınmıştır. Toplumsal yapı teriminin odak terim olduğuna vurgu yapılmış, toplum tanımlanırken bir muamele ve usuller sistemi olduğuna temas edilmiştir. Toplumsal yapı ve kurumların zamanla değişebileceği konusuna temas edilmiş ve toplumsal yapının önemli kavramlarından olan n¼fus konusuna toplum bilimcilerin bakış a¼ısıyla bakılmıştır.

N¼fusun özellikleri ele alınmış toplumların ve toplumlardaki n¼fus değişimleri daha yakından takip edildiği ifade edilmiştir. N¼fusla birlikte toplumsal ilişkileri ele alırken işleyen bir organizmanın da olduğu g¼r¼ř¼ aktarılmıştır. Toplumsal ilişkilerin tamamı toplum i¼inde ger¼ekleřmektedir. Bir toplumsal ilişkiden bahsedebilmek i¼inde ez az iki kişinin olduğuna değinilmiştir.

⁷⁰ Doğan, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, s.178

⁷¹ Ali Akdoğan, **Geleneksel Geniş Aileden Modern ¼ekirdek Aileye Ge¼iřte Din¼ Hayattaki Değişim**, (şanlıurfa: Harran n. İlahiyat Fak.Dergisi, 2002), s.27

Toplumsal statü ve rol kavramları ele alınırken, verilmiş, kazanılmış ve anahtar statüler olarak ayrıldığına temas edilmiştir. Toplumsal değerler konusu toplumların oluşmalarında, kendilerine özgü değerler yaratabilmeleri ile ilişkili olduğu konusuna değinilmiştir. Toplumsal normların toplumsal ilişkileri düzenliyor olması ve bireyin davranışlarının normlara göre şekillendiğine vurgu yapılmıştır.

Toplumsal kontrol ve sapma davranışları arasındaki ilişki gösterilmeye çalışılmış. Toplumsal grupların köy-millet arasındaki süreçleri maddeler halinde aktarılmıştır. Toplumsal tabakalaşma ve tabaklaşmanın türleri ele alınmıştır. Toplumlardaki tabakalaşma yapısı analiz edilmiştir. Toplumsal kurumlar kısaca tanımlanarak ele alınmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL AÇIDAN EVLİLİK VE AİLE

Evlilik insan gruplarının yaşamları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal öğelerle yüklü bir kavramdır. Evliliğin kültürler arası farklılık göstermesi sosyal öğelerinin değişik kültürlerde oluşması ve farklı değer yargılarıyla yüklenmesi ile açıklanabilir. Her toplumda evliliğe ilişkin bazı kurallar vardır. Çok farklı uygulamalar olmakla beraber evlilik, esas itibariye toplum tarafından onaylanmış kadın ve erkek ya da kadınlar ve erkekler arasında oluşturulan bir ilişki türünü göstermektedir. İlişkinin belli formlar içerisinde oluşmasına Evliliğin sosyal bir kurum olarak incelenmesi imkân vermektedir. Aile birliği, sürekliliğini evlilik kurum ile sağlar.⁷²

A. EVLİLİK

Evlilik farklı bilim adamları tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Erkek ve kadın ilişkisini yasal temele dayandırılan toplumsal bir ilişkidir. Çünkü ilişkiyi kabul eden ve onaylayan toplumdur. Ailenin varlığı ve sürekliliği evlilikle sağlanır. Aile ve evlilik biçimleri ise toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarıyla büyük ölçüde ilişkilidir.⁷³

Bazılarına göre evlilik bir sözleşme, kurumlaşmış bir yaşam yolu ve başlangıcı bir sözleşme ile başlayan ilişkiler sistemidir.⁷⁴ "İnsan toplumunun temelini oluşturan birim; üretim, tüketim, miras, çocuk yetiştirme ve barınma gibi işlemlerin gerçekleştirildiği yerdir. Toplumların cinsel ilişkiyi düzenlemek için ihtiyaç duyduğu kurum evliliklerdir. Evlilik ve aile bu nedenle bir birine bağlı kurumlardır. Dünyada birçok farklı evlilik ve aile biçimi vardır. Evlilik ve aile biçimleri insanların çözmesi gereken problemler doğrultusunda şekillenmiştir."⁷⁵ Bu bölümde açıklık getirilmesi gereken soru "evlilik nedir?" sorusudur.

⁷² Sevinç Güçlü, **Kurumlara Sosyolojik Bakış**, (İstanbul, Birey Yayıncılık, 2005), s.53-54

⁷³ Doğan, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, s.208

⁷⁴ İbrahim Ethem Özgüven, **Ailede İletişim ve Yaşam**, (Ankara, Pederem Yayınları, 2001), s.61

⁷⁵ William A. Havilanda, **Kültürel Antropoloji**, (Ankara: Remzi Yayınevi, Çev:Hüsamettin İnaç, Seda Çiftçi, 2002), s.261

1. Evliliğin Tanımı, Toplumda Evlilik ve Aile

Evlilik, aile ve toplum arasındaki ilişki birlikte ele alınmalıdır. Evlenme, her şeyden önce, farklı cinsten olan iki kişinin birlikte yaşamalarını sağlayan bir çeşit toplumsal sözleşmedir. Bu açıdan bazı düşünürler aile ile evlilik arasında ilkece bir ayırım yaparlar. Evlilik, çocuk yapma ve yetiştirme ruhsat veya kontratıdır. Kadın-erkek arasında bir işlemdir. Hâlbuki aile, çocukların da katıldığı daha kapsamlı bir birlikteliktir.⁷⁶ Sosyal yapıda oluşan değişiklikler toplumların evliliğe ve aileye bakışını etkilemektedir.

Evlilik; kadın ve erkeğin birbirleri üzerinde cinsellik kullanım haklarına sahip olmalarını sağlayan bir sözleşme sonucunda oluşan birlikteliktir. Evlilik, ailenin oluşmasında önemli bir süreç olup bu birlikteliğe aile birliği denir.⁷⁷

Toplumlar kadın ve erkek üyeleri arasında doğumla sonuçlanacak cinsel bir ilişkiye izin vermeden önce bir evlenme ya da nikâh töreni yaparlar. Nikâh töreninde simgesel olarak gelin ve güveye birbirleriyle evlenmek isteyip istemedikleri sorulur. Sorunun yanıtı aslında bellidir. Fakat izin, evlenenlerden değil toplumdan, kadın ve erkeğin aile gruplarından alınmakta ve tanıklara imza ettirilmektedir. Törene gelin ve güvey olarak gelen adaylar karı-koca olarak çıkarlar.⁷⁸ Bu süreçte bireylerin, tek olmaktan çıkıp grup veya kurum olmaya doğru bir geçiş yaşadığı görülmektedir.

Toplumda aile, evlilik sonrasında bir ekonomik birliktelik oluşturmaktadır. Gerek üretim gerekse de tüketim açısından karşılıklı güven ortamının oluşması, toplumların farklılaşmasıyla da belli bir şekil almaktadır. Bu da ailenin üretim ve tüketim planlaması olmaktadır. Bu, geleneksel ve modern ailede farklılık göstermektedir. Burada, eşler arasında birlikte hareket etme kabiliyetinin ortaya çıkması sonucu doğmuştur.

“Nikâh, karı ve kocayı birbirine bağlayan psikolojik-sosyal faktöre dayanır. Koruma, itaat vb. bu faktörlerin ilk bakıştaki görünümleridir.”⁷⁹ “Evlilik sonrası oluşan ailenin bir ekonomik duruşu vardır. Bunu aile ekonomisi olarak da ele almak

⁷⁶ Mustafa Aydın, *Kurumlar Sosyolojisi*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 1997), s.54

⁷⁷ Havilanda, *Kültürel Antropoloji*, s.263

⁷⁸ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, (Ankara: Remzi Yayınevi, 1973), s.275

⁷⁹ Aydın, *a.g.e.*, s.55

mümkündür. Aile, ekonomik rol açısından üretim ve tüketimin ayrılmaz olduğu toplumlarda bile çok önemli bir yer tutar, çünkü aile bağının uzaması mal varlığının ve hizmetin geri dönmesinde çok önemli bir kanaldır. Sosyalleştirme ve duygusal destek rolleri şüpheli birlikteliklerin kırılma potansiyeliyle ve toplumun dönüşümüyle güçlenmektedir.”⁸⁰

Çağdaş evlilikler geleneksel evliliklerden farklıdır. Bu evliliklerde arkadaşlık ögesi güçlüdür ve paylaşılan şeylerin sayısı daha fazladır. Kadın ve erkeğin dünyaları birbirinden çok ayrı değildir. Ne var ki, bu gibi evlilikler bazen aşırı bağımlılığa ve rol kargaşasına yol açabilmekte, özellikle rol kargaşası çocuklar üzerinde bazı sorunlara neden olabilmektedir. Geleneksel evliliklerde ise çocuğa ilişkin herhangi bir konuda anne ya da baba kendi görüşlerini ortaya koyabilir.⁸¹ Bu görüşler arasında önemli farklılıklar varsa ve uzlaşma yoluyla ortak bir tutum oluşturulamazsa, çocuğun anne-babasına olan güveni sarsılabilmektedir.

Birçok toplumda iş azdır ve bu durum aile üyelerinin sayısının potansiyel iş kaynaklarından daha fazla olduğu anlamına gelir. Karı kocanın ekonomik stratejisi çocukların doğması, büyümesi ve sonra aile biriminden ayrılması veya haneye eşlerini getirmesine göre değişir.⁸² Bundan hareketle, ailenin oluşumunda, evliliğe ekonomik anlamda bir başka açıdan bakıldığında, sosyal bir mekanizma ile karşılaşılır. Buradan da anlaşılacağı üzere, ilkel ve modern toplumlarda evlilik sonrasında oluşan aile içerisinde iletişim ağı ve ilişki şekillerinde bir farklılaşma olmaktadır. Bu farklılaşma, aynı zamanda akrabalık ilişkilerini de belirlemektedir. Ailenin oluşumu evliliğin kuralları, çizgileri ve sınırları, toplumdaki mevcut sistemle paralellik göstermektedir. Sonuç olarak bireylerin içinde yaşadığı topluluklar ve toplumlar evlilik kurallarını belirler ve sınırlarını çizer.

Ailenin oluşum sürecinde toplumların etkisi ve yönlendirmesi belirgin olarak hissedilmektedir.⁸³ Birçok “ilkel toplum”da aile içi grup çekirdek aile tipindedir; bu

⁸⁰ Henri Mendras, **Sosyolojinin İlkeleri**, (İstanbul: İletişim Yayınevi, Çev: Beket Yılmaz, 2008), s.201

⁸¹ Engin Geçtan, **İnsan Olmak**, (İstanbul: Remzi Yayınevi, 1993), s.31

⁸² Daniel G. Bates, **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğadaki Yeri**, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çevirmenler: Süavi Aydın, Sibel Özbudun, N. Serpil Altuntek, Balki Şafak, Işıl Demirakin, Elif Başak Altınok, Erhan G. Ersoy, Nurşen Karabulut, 2009), s.299

⁸³ Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, s.82

birim genellikle üretimi sağlar ve çok güçlü bir akrabalık sistemiyle bütünleşmiştir. Çok eşli toplumlarda bütün kadınlar çocukları ve kocası ile tek bir ev içinde yaşayabilirler. Ama her birinin kendi çocuklarıyla yaşadığı kendi evi ve kocanın ayrıca bir evi vardır; koca sırayla eşlerini ziyaret eder. En basit ev içi aile grubu, bazı toplumlarda rastlanan anne-kızdan oluşan gruplardır.⁸⁴ Ailenin sağlıklı bir biçimde oluşması, sosyal hayatta varlığını hissettirmesi ve sosyal yaşamı şekillendirmesi evlilik kurumunun sağlıklı işlemesi ile mümkündür. Evlilik kurumunun sağlıklı işlemediği hallerde boşanma ile yeni bir durum ortaya çıkmaktadır.

2. *Evliliğin Biçimleri ve İşlevi*

“Sosyologlar evlilik biçimlerini eş sayısı, grup ilişkileri, çiftlerin yerleşim yeri, otorite ilişkileri ve soy-şecere ilişkileri olmak üzere beş temel kategoriye göre ayırarak incelemektedir.”⁸⁵ Evlilik sosyal, ekonomik ve yasal güçlerle gerçekleşir. Eşleşme biyolojik, evlilik ise kültürelidir. “Evliliğin asıl işlevi aralarında bağ olmayan iki soyu birleştirmektir. Toplumların çoğunluğunda iki soy arasında bağlantıyı sağlayan kadındır. Kadın ekonomik ilişkilerde paranın tuttuğu yer gibi değiş tokuş görevini görür.”⁸⁶ Evliliğin işlevi kadının konumuna göre toplumdan topluma değişiklik göstermektedir.

“Bütün toplumsal gruplar içinde insan yaşamında çeşitli temel işlevleri karşılaması bakımından en önemlisi aile birimidir.”⁸⁷ “Kültürlerde, evlilik bağına dayanan aile ile kan bağına dayanan aile olmak üzere”⁸⁸ “iki tip aile örgütlenmesi görülmektedir. Bu aile örgütlenmesi tasnifi nikâh ve nesep ilişkisini oldukça öne çıkarmaktadır. Evlilik bağına dayalı aile tipi, karı-koca ilişkisi çerçevesinde çocuklarla aileyi birbirine ve benzeri aile birimlerine bağlayan yakın akrabalar grubundan oluşan bir birimdir.”⁸⁹ Bu anlamda evliliğin biçimleri sırasıyla şöyle ele alınabilir.

⁸⁴ Mendras, **Sosyolojinin İlkeleri**, s.200

⁸⁵ Enver Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, (Bursa: Etkin KE, 2005), s.142

⁸⁶ Mendras, **a.g.e.**, s.183

⁸⁷ Calvin Wells, **Sosyal Antropoloji Açısında İnsan ve Doğası**, (İstanbul: Remzi Kitapevi: Çev: Bozkurt Güvenç, 1994), s.86

⁸⁸ Wells, **a.g.e.**, s.87

⁸⁹ Havilanda, **Sosyolojinin İlkeleri**, s.87

Eşin seçildiği gruba göre; Evlenen ve evlenilen kişinin grupları dikkate alındığında “Evlilik **egzogami** (grup dışında evlenme) ve **endogami** (aynı sosyal grup içinden evlenme) olmak üzere ikiye ayrılır. Bazı dinî gruplar, ırklar hatta etnik gruplar, üyelerinin kendi üyeleri dışında evlenmelerine izin vermez. Bunun nedeni ön yargı olabileceği gibi, başkalarıyla yeterince ilişki kurmamak da olabilir veya grup dayanışmasını bozmamak içinde bu tür evliliklere izin verilmeye bilindir.”⁹⁰

Eğer grup doğrudan doğruya aile olarak tanımlanıyorsa tüm toplumların endogamiyi yasaklayarak egzogami uyguladıkları söylenebilir. Bazı kraliyet ailelerinde endogami kardeşler arasında evlilik şekline bürünmüştür. Bu evlilik asaleti korumak amacıyla yapılmıştır.”⁹¹

Eş sayısına göre “Evlilik tek eşle olabileceği gibi çok eşle de olabilir. Erkeğin veya kadının bir tek eşle evliliğine **monogami**; birden fazla eşi olmasına ise çok eşli evlilik veya **poligami** denir. Çok eşli evlilik karşımıza iki biçimde çıkar. Bunlar erkeğin birden fazla kadınla evliliği olanlara **polijini** ve kadının birçok erkekle evliliği olan **poliandridir**. Ancak çağımızda daha çok tekrar edilen veya tercih edilen evlilik biçimi monogami yani tek eşle evlilik olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Örneğin poliandri’ye yalnız Hindistan’da Toda kabilesinde rastlanmaktadır. Erkek nüfusu çoktur. Herkese yetecek kadar kadın olmaması, kadını birden fazla erkekle evliliğe sürüklemektedir.”⁹²

Çiftlerin yerleşim yerine göre; “Yeni evlenen çiftler nerede oturacaklar? Sorusunun cevabını genellikle toplumsal normlar belirler. Bu normlar bize üç yerleşim biçimi seçeneği sunar. Birincisi baba tarafı veya onun yanında yerleşmedir ve buna patrilokal (erkek yanı) denir. İkincisi kadının tarafı veya kadının ebeveynleri ile oturmaktadır ki buna da matrilokal denir. Üçüncüsü de modern toplumlarda yeni evlenen çiftler her iki tarafı da reddederek onlardan ayrı kendi başlarına yaşamayı tercih etmektedirler ki buna da neolokalite veya yeni ev açma denir.”⁹³ Bu tercih ailelerin sosyal hayatını önemli ölçüde etkilemektedir.

⁹⁰ Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, s.149

⁹¹ Havilanda, **a.g.e.**, s.285

⁹² Özkalp, **a.g.e.**, s.148

⁹³ Özkalp, **a.e.**, s.149

Genelde baba yanı yerleşim, baba soyu aile ve miras tipi toplumsal örgütlenmenin, ana yanı yerleşim ise ana soyu aile ve miras örüntülerinin görüldüğü kültürlerde yaygındır. Bunun nedeni, evlilik örgütünün, başta toprak olmak üzere, mülkiyet denetimini de içeren ekonomik ilişkilerle iç içe oluşudur.⁹⁴ Bununla birlikte, söz konusu bağımlılık kesin geçerlilik taşımaz ve sosyal yapının değişik özelliklerine göre çeşitlilik bile gösterir.

Baba yanı yerleşim modelinde yeni gelin, kocasının her gün birlikte olduğu ana-baba ve erkek kardeşleri ile onların çocuklarından oluşan, birbirine sınıksız bağlı akrabalar grubu içinde bir yabancılik hali yaşar. Buna karşılık ana yanı yerleşim modelinde ise bu kez damat yabancılik yaşar ve bu durumda kadının toplumsal konumu daha güçlü algılanır. Ancak bu kuralların genç çifti ne ölçüde etkileyeceği, aynı zamanda köy tipi toplumsal örgütlenmede dış evlilik kuralının uygulayıp uygulanmadığına da bağlı olacaktır.⁹⁵ Yeni ailenin oluşumu sonrasında yerleşim bölgesinin büyük veya küçük olması evli çiftlerin diğer aile bireyleri tarafından daha fazla takip edilmeleri sonucunu doğurmaktadır. Ailelerin yerleşim yerinin belirlenmesinde mirasın veya mal paylaşımının da etkisi vardır.

Otorite ilişkilerine göre; Eşler arasındaki otorite kalıbını belirleyen faktör genelde eşlerin kişilikleridir. Bununla birlikte eşler, çevresindeki toplumsal normlara uygun davranırlar. Genelde bütün toplumlarda koca otoritesinin üstünlüğü görülür. Buna Patriyarki denir. Patriyarki yani kadının otoritesinin üstünlüğüne çok az rastlanır. Ancak birçok toplumda özellikle ev işlerini ilgilendiren konularda kadın ön plandadır. Yeni ortaya çıkan bir diğer ilişki sistemi ise egaliteryan yani eşitlikçi otoritedir. Bunda karı koca aşağı yukarı eşit söz hakları bulunmaktadır.⁹⁶ Otoriteyi öne çıkaran faktör ekonomik girdilerin belirleyiciliğidir. Bu da günümüzde ekonomi kurumunun başat etkisinin aile kurumu üzerindeki tesirini ortaya çıkarmaktadır.

Soy ilişkisine göre; “Soy ilişkilerine göre aile üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Patrilineyal, mirasta baba soyunun hâkimiyeti ve üstünlüğü; matrilineyal, mirasta ana soyunun üstünlüğü ve bilateryal, her iki tarafında mirastan

⁹⁴ Wells, **Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Doğası**, s.108

⁹⁵ Wells, **a.g.e.**, s.108

⁹⁶ Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, s.149

eşit hak almasını öngören sistemdir. Patrilineyal sistemde ana soyunun akrabaları, matrilineyal sistemde ise baba soyunun akrabaları akraba olarak kabul edilmez. Bilateral sistemde her iki tarafında akrabaları tanınır ve mirastan pay alma hakkı doğar. Burada konu, aile reisi öldüğü zaman mirasın nasıl paylaşılacağıdır.”⁹⁷ Bu sınıflamayı aşağıdaki tablo ile gösterebiliriz.

Tablo 6: Evlilik Biçimleri Tasnifi⁹⁸

KARAKTERİSTİKLERİ	GELENEKSEL AİLE	MODERN AİLE
AİLE YAPISI	Çok Sayıda Üye	Çekirdek Aile Az Sayıda Üye
İLİŞKİLERİN DAYANAĞI	Kan Bağı	Evlilik Bağı
ŞECERE VE MİRASTAN PAY	Patrilineal (Erkek Üstünlüğü) Matrilineal (Kadın Üstünlüğü)	Bilateral (Eşit Hak)
OTORİTE İLİŞKİLERİ	Patriyarkal (Baba Otoritesi) Matriyarkal (Ana Otoritesi)	Demokratik
YERLEŞİM YERİ	Patrilokalite (Babanın Evi) Matrilokalite (Annenin Evi)	Neolokalite (Bağımsız)
EVLİLİK BİÇİMİ	Monogami (Tek Eşli Evlilik) Poligini (Çok Eşli Evlilik) Poliandri (Çok Erkekli Evlilik)	Monogami (Tek Eşli)

Tablo evliliğin karakteristik özelliklerinin geleneksel ve modern aile arasındaki farklılaşmasını karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Evlilik ailenin oluşumunu ve bu oluşumun toplum içerisindeki yerini belirlemektedir.

3. Boşanma ve Dulluk

“Boşanmanın toplumsal, kültürel ve bireysel özellikler açısından farklılaştığı görülmektedir. Boşanmaya karşı tutum ve boşanma oranları da kültüre göre değişmektedir.”⁹⁹ Aile, nasıl evlenme adı verilen bir sözleşme ile başlıyorsa yine toplumca benimsenen belli değer ve normlara göre de son bulmaktadır. Genelde evlilikler eşlerin birisinin ölmesi veya boşanma olmak üzere iki şekilde bitmektedir.

⁹⁷ Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, s.149

⁹⁸ Özkalp, *a.g.e.*, s.377

⁹⁹ Ilgın Sayıl, *Bir Boşanma Olgusunun Dört Kuruma Bağlı Olarak Değerlendirilmesi*, (Ankara : Ankara Üniversitesi, Kriz Dergisi, Sayı 14, 2001), s.24

Evliliğin sona ermesinde bir durum iradi diğer durum ise irade dışıdır. Boşanma tarafların istekleri doğrultusunda gerçekleştiğinden, eşlerden birinin ölmesi sonucunda boşanmanın gerçekleşmesi, toplumdan topluma farklı algılanır. Her iki durumda da toplumun, akraba çevresinin ve aile bireylerinin dul kalan eşe yaklaşımları farklı olur.¹⁰⁰

Evliliğin gerek başlangıcı gerekse bitimi, rol ve statü değişimlerini beraberinde getirir. Bireylerin, varsa çocuklarını derinden etkileyen bir deneyim olarak karşımıza çıkan ve bireylerin yaşamlarındaki birtakım değişikliklere uyum sağlamalarını gerektiren boşanma, bu özelliğiyle bir geçiş dönemi olarak da nitelendirilebilir.¹⁰¹ “Boşanmanın toplumsal, kültürel ve bireysel özellikler açısından farklılaştığı görülmektedir. Boşanmaya karşı tutum ve boşanma oranları da kültüre göre değişmektedir.”¹⁰²

Kadının dul kalması, boşanma yoluyla ya da kocasının ölümüyle gerçekleşmektedir. Genelde bu durumda kadının yapacağı şey, baba evine geri dönmektir.¹⁰³ Boşanma süresi ve sonrasında kadınların, özellikle de yalnız yaşamaya başlamışlarsa oldukça olumsuz yaklaşımlara maruz kaldığı tespit edilmiştir.¹⁰⁴ Bu durum her toplumda aynı şekilde yaşanmamaktadır. Ekonomik özgürlüğünü yakalamış kadınlar kendi başlarına ev kurabilmekte ve hayatlarını yalnız veya çocuklarını yanlarına alarak devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Aynı durum erkekler için de söz konusu olabilmektedir.

¹⁰⁰ Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, s.60

¹⁰¹ Sayıl, **Bir Boşanma Olgusunun Dört Kuruma Bağlı Olarak Değerlendirilmesi**, s.23

¹⁰² Sayıl, **a.g.e.**, s.24

¹⁰³ Mahmut Tezcan, **Kültürel Antropoloji**, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991),s. 76

¹⁰⁴ Tunçay Yılmaz ve Fidan Fidan, **Kadın Açısından Boşanma**, (Adapazarı: Sakarya Üniversitesi, Yayınları, Sayı, 2005), s.9

B. AİLE

1. Aile Kurumu

Aile bütün diğer temel kurumlar arasında en eski ve en temel kurumlardan birini oluşturur. Bütün toplumlarda hemen her birey bir aile grubunun içinde doğar ve orada yetişir¹⁰⁵

Hemen her toplumunda farklı bir biçimde görülen ailenin birtakım özellikleri ve fonksiyonları vardır. Çağımızda her toplum, varlığını sürdürebilmek için, ölen üyesinin yerine yenilerini koymak zorundadır.¹⁰⁶ İşte ailenin önemi bu yeni üyeleri topluma kazandırmak ve onları içinde yaşadıkları topluma üye yapmak gibi fonksiyonları yerine getirdiğinde gittikçe kuvvetlenmektedir. “Aile kurumu cinsel ilişkileri ve çocukların doğumunu düzenleyen, standartlaştıran bir sistemdir. Ailenin en yaygın formu erkek ve kadının çocuklarıyla birlikte aynı evde yaşadığı monogamidir. Bu temel kurum nişanlılık, evlilik, çocuk bakımı ve yasal ilişkiler gibi alt kurumları kapsar”.¹⁰⁷ “Ailenin bilinen en basit tanımlarında birinde, aile birbirine kan bağı ile bağlı bireylerin oluşturdukları bir grup olarak tanımlanır. Aile üyelerinin çocuklarının yetişmesi ve korunması konusunda bir takım sorumlulukları vardır.”¹⁰⁸ Böylece aile birbirine kan bağı ile bağlı ve çocuklarının yetişmesi konusunda belirli sorumlulukları olan bir gruptur diyebiliriz.

Ailenin değişik açılardan ele almaya devam edecek olursak; akrabalık bağları açısından da bakmak mümkündür. Aile grubunun ilişki ağını en iyi açıklayan kavram akrabalık kavramıdır. Aile, birbirlerine doğrudan akrabalık bağlarıyla bağlı olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğudur.¹⁰⁹ Akrabalık bağları, bireyler arasında evlilik yoluyla ya da kan bağı olan akrabaları birbirine bağlayan soy dizileri (anneler, babalar, kardeşler ve çocuklar gibi) yoluyla kurulan bağıdır. Aile, toplumla ilgili en küçük bir sosyal birimdir. Bütün toplumlarda aile fert için hayat merkezidir. Aile, ferdin içinde bulunduğu en önemli ve asli (*primer*) gruptur. Bu birimle ilgili yapılan araştırmalar topluma dair önemli bilgiler

¹⁰⁵ Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, s.131

¹⁰⁶ Özkalp, **a.g.e.**, s.131

¹⁰⁷ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, (Konya: Şelçuk Üniveristesi, Yayınları, 1990), s.115

¹⁰⁸ Özkalp, **a.e.**, s.131

¹⁰⁹ Giddens, **Sosyoloji**, s.173

vermektedir. Aile, üyelerin arasında ilişkilerden ve ilişkilerin yapılaşmasından doğan kurum olarak da tanımlanabilir. Diğer bir tanımla aile, cinsler arası ilişkileri ve insan soyunun çoğalmasını kurallara bağlayan, istikrara kavuşturan ve standartlaştıran davranışlar sistemidir.¹¹⁰ Aile kurumu açıklamaya çalışılırken fonksiyonları ele alınarak açıklanırsa aile hakkında daha geniş bilgilere değinilmiş olur.

Aile Kurumunun Fonksiyonları; Ailenin nesli devam ettirme gibi biyolojik, çocuklara annelik ve babalık etme, onlara sevgi ve şefkat gösterme gibi psikolojik, aile üyelerinin geçimini sağlamak gibi ekonomik, çocukları topluma hazırlamak gibi eğitimsel bir takım görevleri vardır.¹¹¹ Aile, birey için araç olmaktan çok onun ihtiyacı ve bireyin sosyalleşme sürecinin en belirgin yaşandığı ortamdır. Aile; neslin devamının sağlandığı ve topluma hazırlandığı bir merkezdir. Aile, eğitim, hukuk, ahlâk ve ekonomi gibi sosyal kurumların kaynağını oluşturur. Aile sosyalleşme sürecinin temel kurumlarından biridir.

Aileler sınıftan sınıfa farklılık gösterse de hepimiz bir ailede doğuyoruz ve bir ailede ölüyoruz.¹¹² Ailenin bireyin temel biyolojik karakteristiklerinin sonucu ortaya çıkan bir kurum olmasının yanında insanoğlu sadece biyolojik bir varlık değildir. İnsanın temel niteliği sosyal bir canlı olmasıdır. Bu nedenle aile işlevselci bakış açısıyla toplumda diğer kurumlar tarafından başarı ile yapılamayan bazı fonksiyonları üstlenir. Her ne kadar ailenin yerine getirdiği fonksiyonlar azalmakta, başka kurumlar tarafından bazı görevleri üstlenilmekte ise de aile yinede önemli bazı görevleri üstlenir ve böylece toplumda varlığını ve geçerliliğini üstün kılar.¹¹³

2. Aile Kurumunun Sınıflandırılması ve Çeşitleri

Aile, içinde bulunduğu toplumun kültür dokusuna ve ekonomisine göre üye sayısı değişen, alanı mekân ve sayı anlamında dar veya geniş olabilen, temelde eş birlikteliği ile sosyal ve dayanağı oluşan bir organizasyondur.¹¹⁴ Literatürü incelediğimiz zaman sınıflandırmalarının otorite figürü üzerinde ve ailenin

¹¹⁰ Zeki Arslantürk-M.Tayfun Amman, **Sosyoloji, Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler**, (İstanbul: Çamlıca Yayınları , 2001), s.289

¹¹¹ Feridun Merter-Mustafa Talas, **Sosyoloji**, (İstanbul, Lord Matbaası, 2010), s.309

¹¹² Lindsey German, **Cinsiyet Sınıf ve Sosyalizm**, (İstanbul : Babil Yayınevi, 2006), s.52

¹¹³ Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, s.142

¹¹⁴ Sevinç Güçlü, **Kurumlara Sosyolojik Bakış**, (İstanbul, Birey Yayıncılık, 2005), s.57

büyükülüğü boyutunda yapıldığını görmekteyiz. Böylece otorite figürüne göre aileyi sınıflandıracığımız zaman ana ve baba ailesini, büyüklük boyutunda ise büyük ve küçük aileyi görüyoruz.

Ana Ailesi (Anaerkil Aile): Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen toplumlarda ortaya çıkan bir aile türüdür. Erkekler çoğunlukla yerinden uzaklarda yapılan avcılıkla uğraşmaktadır. Kadınlar ise çocukların bakımı ve korunma işlerini yerine getirmekte, yiyecek hazırlama, yaralılara bakma, hayvanları evcilleştirme ve ailenin geleceği ile ilgilenmektedirler.¹¹⁵ Ana, bu aile yapısı içerisinde merkezini(kendi rolünü) güçlendirmektedir. Burada rol olarak kadın erkeğin önüne geçer. Bundan dolayı aileye ana ailesi denmektedir.

Baba Ailesi (Ataerkil): Babanın otoritesi ağır basmaktadır. Sonsuz ve mutlak, otoriteyi dinden alan baba vardır. Baba ailesi toprağa yerleşmiş toplumda rastlanan bir tiptir. Baba ailesinde otoritenin babada olması yerleşik hayata babanın artık ihtiyaçlarını daha yakın çevrede gidermesiyle alakalıdır. Ailede otoritenin özellikle fiziksel ve manevi (dinî) kaynaktan olduğu öne çıkmıştır. Ailede anne, yerini babaya yetki devri yaparak bırakmıştır.¹¹⁶

Büyük Aile (Geleneksel Geniş Aile): “Çok sayıda küçük, çekirdek ailenin aynı çatı altında oturmasıyla oluşan aile tipidir. Büyük aile, eski, geniş, köy, geleneksel geniş aile deyimleri ile anılmaktadır. Akrabalık bağları güçlü olup geleneklere bağlılık kuralıdır. Çoğu zaman geçimi topraktan sağlayan tarım toplumlarında ve gelişmemiş yerlerde görülür. Bazı toplumlarda ailenin ana, bazılarında ise baba akrabalığına dayandığı görülür. Geleneksel ailede erişkinlerden biri ev dışında çalışırken diğeri çocukların bakımını üstlenir.”¹¹⁷

Küçük (Çekirdek Aile): En basit anlatımıyla karı koca ve evlenmemiş çocuklarından oluşan birliktelik ailedir. Sanayileşmiş, modern toplumlarda

¹¹⁵ Özkalp, **Sosyolojiye Giriş.**, s.133

¹¹⁶ Özkalp, **a.g.e.**, s.134

¹¹⁷ Giddens, **Sosyoloji**, s.175

özellikle şehirlerde çoğunlukla görülmesi sebebiyle “Modern Aile” yada “Kent Ailesi” olarak da nitelendirilmektedir.¹¹⁸

“Başlangıçta sadece evli çiftlerden oluşan, sonra çocuk sayısının artmasıyla nüfus bakımından gelişen, çocukların yetişip iş sahibi olmaları ve evden ayrılmalarıyla başlangıç noktasına dönen ailenin gelişimi sınırlı olmaktadır.”¹¹⁹ Küçük aile sadece iki kuşaktan oluşması bu ailenin sınırlı bir gelişim eğilimine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Sanayileşmiş toplumlar incelendiğinde çekirdek ailenin bu toplum modelini karşılayacak donanımda bir birim olduğu gözlenmiştir.

3. Aile Kurumunun Toplumla İlişkisi ve Özellikleri

“Her toplumda insanların farklı bir akrabalık düzeni vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi doğum yoluyla, yani kandaş akrabalıktır. Erkek ve kız kardeşler, anne ve baba, onların kız ve erkek kardeşleri ve çocukları, dedeler, anneanneler, babaanneler ve onların kız ve erkek kardeşleri kandaş akrabadırlar.”¹²⁰ Hısımlık, evlenme yoluyla oluşan akrabalık ilişkileridir ve bir bireyin eşi ve eşinin tüm akrabalarını, aynı zamanda kişinin kendi kandaş akrabalarının eşlerini içine alır.

Akrabalıkların, ilkel ve geleneksel toplumların iskeleti olduğu söylenir. Ayrıca, ailenin modern toplumların da temel birimi olduğu söylenir. Bu ilkel ve geleneksel toplumlarda ailenin, modern toplumlarda ise akrabalığın önemli olduğu anlamına gelmez. Zaten aile terimi muğlak bir terimdir.¹²¹ Bununla birlikte kan bağıyla bağlanmış insanlar, bir yandan aynı evde yaşayan, genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşan insan grubu için kullanılır.

Aile diğer sosyal kurumlarla karşılaştırıldığında toplumsal yönü daha ağır basan bir kurumdur. Tâbiri caizse, pür sosyal bir yapıya sahiptir. Onun bu özelliği çok eskiden beri dikkat çekmiş, pek çok sosyal bilimci, aileyi topluma veya toplumu aileye indirgeme eğiliminde olmuştur.

Ailenin toplumsallığını vurgulayan belirgin olgulardan birisi de akrabalık sistemidir. Akrabalık, evlilikle başlayan bir sosyal ilişki sistemidir. Bazı modernist

¹¹⁸ Sevinç Güçlü, *Kurumlara Sosyolojik Bakış*, s.57

¹¹⁹ Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, s.136

¹²⁰ Bates, *21.Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğasındaki Yeri*, s.277

¹²¹ Mendras, *Sosyolojinin İlkeleri*, s.177

yazarların iddialarının aksine akrabalık, hiçbir aile türünden soyutlanamaz. Çünkü sanayi topluluklarında da insanlar evlenecekleri eşlerin yakınlarını çözmek isterler.¹²² Evlilik ve aile kurumları, daha geniş olan akrabalık sisteminin birer parçası ve görüntüsüdürler. Sistemin anahtarı, akrabalık sözcüklerinde saklıdır. Akrabalık sözcüklerini bir yana bırakarak evlilik ve aileyi incelemek olanak dışı değilse de zordur. Buna karşılık, akrabalık sistemi çözümlenince evlilikten, aileden ve akrabalıktan başlamak gibi üç eğilime rastlanır.¹²³ Aile kurumunun toplumla ilişkisinde akrabalık önemlidir. Akrabalık denilince akla gelen genellikle biyolojik akrabalıktır. Anne-çocuk, kardeşler arasındaki bağlar, bilinen ilk biyolojik bağlardır. Evlilik sonucu kadın ve erkek arasında ortaya çıkan ilişki ise toplumsal içeriklidir. Her toplumda ortaya çıkan bu toplumsal bağlar toplum üyeleri arasında belirli ilişkilerin, duyguların, yükümlülüklerin ve ayrıcalıkların doğmasına yol açar.¹²⁴

Akrabalık sistemleri, çeşitli kültürlerde kullanılan sözcükler sorusu geniş kapsamlı ve çok karmaşık bir özel uzmanlık alanı olmuştur. Aile tipleri, evlilik türleri, evliliği düzenleyen kurallar, tercihler ve yasaklar, aile içindeki ilişkiler, ailenin yönetimi ya da ailede egemenlik sorunu, akrabalık sistemi içindeki yan (taraf), soy ve yer (hane) tercihleri, sistemi oluşturan ve akrabalık sisteminin sosyal yapı ile çok yakından ilgili olduğunu gösteren olgulardır.¹²⁵

Akrabalık konusunda bilinmesi gerekli önemli başlıklardan biriside soy zinciridir. Kısaca soy zincirine temas edersek; Soy zinciri: birbirlerinin soyundan olan bireyler arasındaki bağların kabul edilmesidir. İlkel toplumlarda sihirselsel veya doğaüstü aynı atadan gelen kişiler, kendilerini aynı grup içinde görüp birbirlerinin akrabası olduklarına inanırlardı. Böylece kan bağı dışında toplumsal kurallara göre de akrabalık oluşa gelirdi.¹²⁶ Akrabalık üzerine çalışmaları olan farklı bilim dallarının yaptığı araştırmaları incelerken özellikle antropoloji dikkate alınmalıdır.

Ailenin üzerine bir çalışma yaparken ailenin tarihi ve geleceği üzerine bazı düşünceleri bu çalışmada ele almakla, aile üzerine yapılacak çalışmaya katkı

¹²² Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, s.52

¹²³ Güvenç, **İnsan ve Kültür**, s.273

¹²⁴ Güçlü, **Kurumlara Sosyolojik Bakış**, s.63

¹²⁵ Güvenç, **a.g.e.**, s.269

¹²⁶ Aydın, **a.g.e.**, s.53

sağlayabiliriz. “Bazı düşünürler aile ile toplumların tarihi geçmişini özdeşleştirmek istemişlerdir. Buna göre toplumsal gelişme bir ailesel gelişmeden ibarettir. Şüphesiz bu görüş doğru değildir. Aile sonuç itibariyle sosyal bir olgudur, toplumdaki genel değişme yasalarının tespit edilip bunların aile üzerinde ne kadar etkili olduğunun araştırılması daha sağlıklı bir yoldur. Buna göre mesela farklılaşma ve işlevlerde ayrışma geleneksel toplum ile ilgili bir yasa olarak görülüyor.”¹²⁷

Ailede buna uygun olarak çok işlevsellikten daha az işlevliliğe doğru bir gelişme göstermiştir. Yine bu eğilime göre aile homojen biçimsel yapılardan çekirdek haline gelerek küçülmüş hatta çözülme belirtileri gözlenmeye başlamıştır.

Özetle, belirli bir toplumda bireylerin davranışını anlamak için hem bir davranış normu hem de bir dilbilimsel sistem olarak akrabalık ilişkilerini anlamak gerekir. Aynı zamanda, akrabalığın sınırlanmış yanı-ortak bir atadan gelme fikri insanlar arasındaki toplumsal grupları veya kategorileri tanımlamaya yardımcı olabilir. Soydanlık, sorumluluklar ve yükümlülüklerin yanı sıra verasetin de temeli olabilir.¹²⁸ Kısaca, akrabalık en azından insan davranışlarının hayati bir alanının düzenlenmesini sağlar. Bu, kimin kiminle evlenebileceğinin belirlenmesidir.

Sonuç olarak akrabalık; evlilik veya soy bağı aracılığıyla oluşturulan ilişkiler sonucunda belli yükümlülükleri, değerleri ve statüleri içeren bir toplumsal sistemdir. İlkeler ağırlıklı olarak insanların toplumsal konumu ve akrabalık sistemiyle belirlenir.¹²⁹ Yani bir kişinin akraba grubu, toplumun, düzenin ya da geleneklerin belirlediği bir biçimde bireyin bağlantılı olduğu insan birliktelikleri oluşur.

4. Aileye Kuramsal Bakışlar

“Aile ve aile yaşamının incelenmesi söylem düzeyinde birbirine karşıt toplumbilimciler tarafından farklı değerlendirilmektedir. Örneğin Marksist aile kuramları, Konservatist (muhafazakâr) aile kuramları gibi basit bir ayrım bile bu farklılığı anlamamıza yardımcı olacaktır. 80’li yıllar sonrası yaşanan toplumsal değişimler ve aileye ilişkin aksiyolojik alt yapı, aile kurumu üzerinde bizleri yeniden

¹²⁷ Aydın, **Kurumlar Sosyolojisi**, s.41

¹²⁸ Bates, **21 Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğasındaki Yeri**, s.279

¹²⁹ Aydın, **a.g.e.**, s.54

düşünmeye itmiş ve modern aile kuramları bir tür değişim süreci içinde başkalaşma da diyebileceğimiz yapısal değişiklikler yaşamıştır.

Bu durum sosyolojik anlamda aileyi yeniden ele alma, tanımı ortaya çıkarma var olan kuramlardan ya da yaklaşımlardan yola çıkarak aile tanımına yeni yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşımların çıkış noktasının aileye toplumun bakış açısı orijinli bakmaları olduğu unutulmamalıdır. Yalnızca yirmi otuz yıl önce benimsenen bakış açılarının pek çoğu, son zamanlarda araştırmaların ve toplum dünyasındaki önemli değişmelerin ışığı altında artık inandırıcılıklarını büyük ölçüde yitirmiştir.”¹³⁰ Aşağıda, eskisiyle yenisiyle farklı diskurların uzantıları olan bakış açılarına yer verilmiştir.

İşlevsel Yaklaşımlar; İşlevselci bakış açısı aileyi, toplumda sürekliliği ve sosyalleşmeyi sağlamak üzere belirli işlevleri yerine getiren toplumsal kurumlar öbeği olarak görür. Bu bakış açısına göre aile, toplumun temel gereksinimlerine katkıda bulunan, toplumsal düzeni sürekliliğine yardımcı olan önemli görevleri gerçekleştirir. İşlevselci değerler dizisi gelenek içerisinde çalışan sosyologlar, çekirdek ailenin, çağdaş toplumlarda belirli özelleşmiş rolleri yerine getirdiğini düşünürler.¹³¹ Sanayileşmenin başlaması ile bir ekonomik üretim birimi olarak ailenin önemi azalmasına karşın üreme, çocuk yetiştirme ve toplumsallaşma üzerine yoğunlaşmıştır.

Her ne kadar ailenin yerine getirdiği fonksiyonlar azalmakta, başka kurumlar tarafından bazı görevleri üstlenilmekte ise de aile yine de çok önemli görevleri yerine getirir. Bu da onu universal yapar ve toplumun varlığını ve geçerliliğini üstün kılar. Ailenin fonksiyonlarından birisi de bakım ve koruma sağlamaktır. Fertlerin temel ihtiyacı sıcaklık, yiyecek, barınma ve bakımdır. İşte aile bireyin bu temel ihtiyacını karşılayan doğal bir çevre oluşturur. Bu çevre içerisinde yetişen birey hayatta canlı kalabilir ve kendisi de zamanla kendi çocuklarına aynı doğal çevreyi sunar. Bu gereksinimler başka kurumlar tarafından karşılanabilirse de, aile ortamı bunları en uygun biçimde sağlayan yerdir. Diğer bir fonksiyonu da sosyal yetiştirmedir. Aile içinde olan meşru bir doğum, bireye toplum içerisinde sağlam bir yer ve sosyal statü

¹³⁰ Giddens, **Sosyoloji**, s.174

¹³¹ Giddens, **a.g.e.**, s.174

kazandırır. Yani ailenin sahip olduğu doğal değerler, zenginlik, toplumsal sınıf ve din zamanla bireylere bir miras olarak kalır. Bireyler bu değerleri toplumda bir basamak gibi kullanarak yükselirler. Farklı bir bakışla, aileden bireye kalan sosyal miras ve statü bireye de geçerek devamlılık kazanır. Toplumsallaştırma insanı insan yapan belirli vasıfların kazanılması, topluma uygun davranışlar edinme ve toplumsallaşma süreciyle önce ailede kazandırılır. Örneğin konuşulan dilin, değerlerin, normların, inanç ve kültürün kazanılmasında ailenin önemli bir payı vardır. Toplumsallaşma çocukların içinde doğdukları toplumun kültürel ölçütlerini öğrendikleri bir süreçtir.¹³²

Çocukluğun ilk yıllarında gerçekleştiğinden, insanın kişiliğinin gelişmesinde en önemli alan ailedir. Çocuğun kişiliğinin dengelenmesi, erişkin aile üyeleri tarafından duygusal olarak desteklenmesiyle mümkün olduğu belirtilir.¹³³ Erişkin erkekler ve kadınlar arasındaki evlilik, erişkinlerin kişiliklerinin desteklenip sağlığının korunduğu düzenlemelerdir.

Ailenin en son fonksiyonu duygusal destek sağlamasıdır. Bireyler sevgi şefkat ve anlayışa da ihtiyaç duyarlar. Çağımızda aile içinde yetişmek sevgiyle büyüme, sevgi görme ve sevgi göstermektir. Çünkü çağımızda en temel gereksinimlerden bir sevgidir. Bu duyguyu göstermediğimiz zaman, buna sahip olamayız. Bu da ancak aile içerisinde verilir. Özellikle bebeklik çağında anne sıcaklığı ve şefkati birey için hayati önem taşır. İşte ailenin birçok fonksiyonu bugün başka kurumlarca sağlansa bile sevgi en temel fonksiyonlardan birisi olarak kalacaktır. Ailemizin bizi anlamasını, yakinen ilgilenmesini ve ona ihtiyacımız olduğu zaman orada olmasını bekleriz.¹³⁴

Feminist Yaklaşımlar; Kadının cinsiyet özelliklerinden dolayı aile içerisindeki fonksiyonu, onun aile içerisindeki konumunu belirlemektedir. Burada kadını sınırlayan “özel alan” kavramı ile karşılaşmaktayız. Kadını özel alanla sınırlayan ayırım kadınlar açısından önemli sonuçlar yaratmaktadır. Feministlere göre

¹³² Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, s.143

¹³³ Giddens, **Sosyoloji**, s.175

¹³⁴ Özkalp, **a.g.e.**, s.144

bu ayrımla birlikte özel alanda bir cinsin değeri üzerinde egemenliği gerçekleşmektedir.

Feminist teori, son yirmi yılda topluma yerleşti. Feminizm üniversite kurslarında kabul edilen bir alan oldu. Bu durum oldukça zengin olan bir dizi kadın çalışmalarıyla tarih, sosyoloji, ekonomi ve basın üzerine feminist yaklaşıma ilişkin yaygın çalışmaların ortaya çıkmasına sebep oldu.¹³⁵ Kadınlar ezildiği için akademik çalışmalar kadın boyutu dikkate alınmamış tartışması yapılıyordu. Buna cevap olarak feminizm akademik çalışmalarla bütünleşmiş durumdadır. Feministler; aile içi şiddeti, evli kadınların kocalarına maddi bağımlılığı, çocuk bakımı gibi birçok sorunun ailenin toplumsal örgütlenmesiyle ilişkili olduğu görüşündedirler.

Kadın erkek ayrımı, kadının toplum içerisinde ve aile içerisindeki konumu üzerinde etkili olmuştur. Sanayileşme ve endüstrileşme ile birlikte kadının durumunda bazı değişiklikler olmuştur. 19. yüzyılda sanayileşme, artan pazar faaliyetleri ve kentleşme devletin büyük yapı projelerine girişmesi gibi nedenler aile yaşamında değişmeler yaratmıştır. Kısaca kamu alanı ve özel alan şeklinde beliren ayrım kapitalist ekonominin devamı açısından önemlidir. Feministler bu yapısal farklılaşmanın temelde cinsiyete dayalı bir bölünme olduğunu ileri sürmektedir. Reiter, kadını evde özel alana, erkeği de ev dışında kamu alanına yerleştiren bu ayrımın devlet örgütlü toplumların karakteristiği olduğunu belirtmektedir. Bu tür yapılanmalarda güç devlettedir ve devlet faaliyetleri (kamu alanı), biçimsel ve yasal olarak aile faaliyetlerinden (özel alan) daha yüksek bir statüdedir. Eisenstein "patriyarkal kültürün bir tarihsel süreçten diğerine toplumdaki cinsiyet hiyerarşisini korumak için sürdürüldüğünü" belirtmektedir. Böylece, kadının kimliğini özel alanda, erkeğin kimliğini de kamu alanında somutlaştıran yapılanma tarihsel bir veri olarak günümüzde de süre gelmiştir.¹³⁶ Feminizmin kadın üzerine yaptığı açıklamalar farklı konuları öne çıkarmaktadır.

Çatışmacı yaklaşım; ailenin toplumda önemli işlevler yüklendiğini kabul etmekte; ancak, fonksiyonalist kuramın bütünüyle her şeyi ortaya koymadığını

¹³⁵ German, **Cinsiyet ve Sosyalizm**, s.70

¹³⁶ Gönül İ, **Feminist Kuramın Aileye Bakışı**, (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fak. Dergisi s.54, 1996), s.53

savunmaktadırlar. Çatışmacı kuramcılar ailenin önemli bir kurum olduğunu savunmakta ancak burada eşitsizliklerin olduğunu öne sürmektedirler. Bu kuramcılara göre ailede erkeğin, kadınının üzerinde egemen olduğu bir sistem mevcuttur. Evlilikte eşlerin birbirlerine karşıt olduğunu, zıt duygular içinde bulunduğunu hatta baskı yaptığını ileri sürmektedirler. Ancak bu baskı erkeğin kadın üzerinde kurduğu baskıdır ve bu da kapitalist ile proletarya arasındaki ilişkiye benzer.¹³⁷ Birçok çatışma kuramcısı evlilik ilişkilerinin cinsler arasındaki eşitsizliği arttırdığını ileri sürmektedir. Bugün birçok toplumda kadın, erkeğin bir malı olarak görülmektedir.

Eğer kadın evli değilse bu sefer de babasının bir malı olarak düşünülür. 1960'lı yıllara kadar Amerika'da bile evli kadınlar kocasının imzası olmadan işe giremiyor, araba kiralayamıyor hatta borç bile alamıyorlardı. Çünkü kadınların yeteneksiz olduğuna dair bir görüş hâkimdi. Daha da ileri gidecek olursak erkeğin kadın üzerinde cinsel hakları olduğu, kadın istemese de onunla cinsel ilişkide bulunabileceği savunuluyordu. Ancak, son on yıl içerisinde bu haklarda bazı değişimler olduğu, çatışmacı kuramcılar tarafından savunulmaktadır. Ancak, endüstrileşme ile sürecini tamamlamış bazı ülkelerde kadınlar, erkeklerle eşit haklar kazanmaya başlamışlardır. Sosyal yapıdaki değişimlerle çatışmacı kuramın yaklaşımları modern toplumlarda özellikle 21. yy'da değişmiştir. Hatta Rusya'da bile çatışmacı yaklaşımın tespitleri tutarlılığını yitirmiş bulunmaktadır.¹³⁸

Sembolik etkileşimci yaklaşım; “Bu kuramcılara göre aile içerisindeki davranışları anlamak için aile üyeleri arasındaki mevcut ilişkileri ve üyelerin bu ilişkileri nasıl anlamlandığına bakmak gerekir. Aile içerisinde sembolik etkileşim kuramcılarının kullandığı hemen tüm kavramları göstermek olasıdır.” Örneğin toplumsallaşma, ayna benlik, (Benliğin kişiler arası ilişkiler içerisinde ve diğerlerinin tepkilerine göre oluştuğunu vurgulayan benlik anlayışının anahtar kavramlarından biridir.) rol alma, referans grubu, sembolik etkileşim gibi. Sembolik etkileşimciler, aile içindeki ilişkilerin devamlı değiştiğini ve yeniden tanımlanması gerektiğini savunurlar. Yeni evli çiftler aylar hatta yıllar harcayarak yeni ilişki ve rollerini

¹³⁷ Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, s.145

¹³⁸ Özkalp, **a.g.e.**, s.145

öğrenir ve test ederler. Zaman geçtikçe başlangıçtaki ilişkiler farklılaşır, ilişkiler değişmeye başlar, hatta eşlerin kişilik ve kendilik kavramları farklılaşır. Çocuğun doğumu yeni bir uyum sürecini gerekli kılar. Ailelerin görüşleri, çocuk sayısı, çocuğun yetiştirilmesi hatta eğitimi konularında da değişmeye başlar. Aileye yeni üyelerin katılması, bu ilişkileri daha da karmaşık bir hale sokar. Kısaca karı ve koca evlilikte farklı köşelerde yer alarak evliliği farklı bir biçimde algılayabilir.¹³⁹ Bu birliktelik, evliliğin farklı bir biçimde algılanmasını, evlilik ve aile kurumunun zamanla değişim göstermesi ve aile üzerine sürekli yeni araştırmalar yapılmasını mecbur hale getirmiştir.

Bu bölümde kural olarak evlilik ve aile kavramları sosyolojik olarak ele alınmıştır. Evliliğin ailenin oluşumunda önemli bir süreç olduğuna vurgu yapılmıştır. Evlilik biçimleri ve tasnifi yapılırken en önemli işlevi olan iki soyu birleşmesine atıfta bulunulmuş, evlilik türleri sınıflandırılırken farklı bakış açıları ile nasıl sınıflandırıldığı aktarılmıştır. Soy, otorite, yerleşim yeri, eş sayısı ve eşin seçildiği gruplara göre evlilik türleri sınıflaması yapılmıştır.

Evlilik, aile ve toplum ilişkisi içerisinde bireylerin içinde yaşadığı toplulukların evlilik kurallarını ve sınırlarını belirlediği dile getirilmiştir. Evliliğin sona ermesi ve boşanma kavramına vurgu yapılmıştır.. Boşanma sürecinde kadın ve erkeğin karşılaştığı durum ele alınmıştır. Boşanmaya karşı tutum ve boşanma oranlarının kültüre göre değiştiği dile getirilmiştir.

Aile kavramı veya kurumunun tanımlanması yapılmış, aile değişik açılardan bu bölümde değerlendirilmiştir. Ailenin toplumla ilgili en ufak bir sosyal birim olduğu gerçeği göz önüne serilmiş ve onun kurumsal fonksiyonları dile getirilmiştir.

Aile sınıflandırılması ve aile çeşitleri ele alınırken; ana, baba, büyük ve çekirdek aile olarak tasnifi yapılmıştır. Aile sınıflandırılmasında toplumların büyük- geniş aileden, küçük-çekirdek aileye doğru dönüştükleri gerçeği dile getirilmiştir. Aileye kuramsal bakışlar, işlevselcilik yaklaşımı, feminist yaklaşım, çatışmacı ve sembolik etkileşimcilik yaklaşımları ile ele alınmıştır.

¹³⁹ Özkalp, **Sosyolojiye Giriş**, s.145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL'DE TOPLUMSAL YAPI

A. İSRAİL'DE TOPLUMSAL YAPI

İsrail'in çağdaş Yahudi toplumunun politik, ekonomik ve kültürel temeli, esas olarak Britanya idaresi (Manda) döneminde (1917-48) oluştu. İdeolojik bakımdan Siyonizm ile motive edilen İsrail toprağındaki Yahudi cemaati, egemenlik olmaksızın yetki kullanan sosyal ve politik kurumlar geliştirdi. Bunların her kademesi sağlama ve büyüme yönünde çaba gösteriyordu. Cemaatin siyasi esası gönüllülük ve onu bir arada tutan sosyal bağlayıcı kuvvet ise eşitlikçiliktir.¹⁴⁰

Buradan hareketle, bugünkü İsrail'de Yahudi nüfusunun oluşumunu incelediğimizde, bu nüfus oluşumunda göçler çok belirgin bir biçimde etkili olmuştur. "Yahudi nüfusu birçok değişik ülkede yaşayan, çeşitli etnik köken, dil ve dinî bakış açısına sahip bir göçmenler topluluğu olduğundan, Yahudileri homojen bir topluluk olarak görmek imkânsızdır. Karşımızda nesiller boyunca farklı tecrübeler yaşayan, farklı kültürlerden etkilenen cemaatler vardır."¹⁴¹

İsrail toplumunda dini alanda çatışmadan bahsedilebilir. Seküler bir çoğunluğun karşısında gitgide artan ve militanlaşan dini bir cemaat mevcuttur. İsrail toplumu kendini batı örneği bir demokrasi olarak görmekle birlikte, evlilik ve boşanma kanunlarında sosyal yapıyı din şekillendirmiştir. İsrail'de medeni evlilik yoktur. Bu nedenle ülkede aynı dini cemaatlere üye olanlar evlenebilir. Bununla birlikte yurtdışında yapılan evlilikler de kabul edilmektedir.¹⁴²

Tarihsel ve dinsel açıdan tek bir halk olmalarına karşın, yüzyıllar boyunca farklı ülkelerde dağınık yaşamaları sonucunda, Yahudilerin geleneklerinde ve yaşam

¹⁴⁰ Ruth Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, (<http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, Aralık 2012 tarihinde erişildi), s.129

¹⁴¹ Erdem Güven, **Mekân, Kimlik Yahudilik**, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2011), s.38

¹⁴² Michael Brenner, **Kısa Yahudi Tarihi**, (İstanbul: Alfa Yayınları, Çev: Sevinç Altınçekiç, 2008), s.307

biçimlerinde farklılaşmalar olmuştur. Bu durum Yahudilerin genel olarak iki ana topluluğa bölünmesine yol açmıştır. Bunlar Aşkenaz ve Seferad Yahudileridir.¹⁴³

1. İsrail'in Kurucuları Aşkenazilerin Tarihsel Geçmişi ve Bugünü

Aşkenaz Yahudileri genellikle Orta ve Doğu Avrupa kökenli olup, bir kısmı Kuzey ve Güney Amerika, Avustralya ve Güney Afrika'dan göç etmiştir. 19.yy sonu ve 20.yy'ın ilk yarısında Filistin'e gelen Aşkenaz Yahudileri kuruluş öncesi Siyonist toplumu şekillendirmişler, İsrail Devletinin kurucuları ve ilk yöneticileri olmuşlardır. Aşkenaz Yahudileri, İsrail Devletinin kuruluşunda sadece niteliksel anlamda değil, nicelik olarak da üstün konumdadırlar. Özellikle devletin kuruluş tarihi olan 1948'e kadar yoğun bir Aşkenaz göçü alan bölge, İsrail'in kurulmasından sonra, her ne kadar Seferad dünyasından da göç almışsa da, özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Aşkenaz göçü almaya devam etmiştir.¹⁴⁴

Siyasi bağımsızlığın kazanılması ve bunun ardından gelen, İsrail'in Yahudi nüfusunu devletin ilk dört yılında (1948-52) 650.000'dan 1,3 milyona çıkaran kitle göçleri, İsrail toplumunun yapısını ve dokusunu değiştirmiştir. Bunların sonucunda ortaya çıkan sosyal gruplaşma, Yerleşik Seferad cemaatinden, eski Aşkenazi yerleşimcilerinden ve Holokost'tan kurtulan kişilerden oluşan bir çoğunluk ile Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun Müslüman ülkelerinden yakın tarihlerde göç etmiş Yahudilerden oluşan büyükçe bir azınlıktan oluşuyordu. Devlet öncesi nüfusun çoğu güçlü ideolojik inançlara, öncü bir ruha ve demokratik bir hayat tarzıyı meşru ilişki bağlıydı.¹⁴⁵

Asırlar boyunca Arap topraklarında yaşamış olan Yahudilerin birçoğu ise ataerkil bir kültüre sahipti. Bu nedenle İsrail toplumuyla ve hızla gelişmekte olan ekonomiyle bütünleşmekte zorluk çekiyordu.

2. İkinci İsrail ya da Seferadilerin Tarihsel Geçmişi ve Bugünü

Seferad Yahudileri, aslında, 15.yy sonlarında İspanya ve Portekiz'den ayrılıp Hollanda, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye gibi Avrupa ülkelerine gelen ve

¹⁴³ Fulya Atacan, **Değişen Toplular Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, (İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2004), s.90

¹⁴⁴ Güven, **Mekân, Kimlik Yahudilik**, s.46

¹⁴⁵ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, (<http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, Aralık 2012 tarihinde erişildi), s.179

zamanla gerek küçük gruplar halinde, gerekse bireysel olarak İsrail'e yerleşen Yahudilerdir.¹⁴⁶

Babil Sürgünü ile Mezopotamya bölgesinden sürülen Yahudiler, Kıta Avrupa'sında İspanya'ya kadar ilerlemiş ve Endülüs'e yerleşmişlerdir. 15. yüzyıl sonuna kadar bu bölgede Endülüs Emevilerinin hâkimiyeti altında yaşayan Yahudilerin kaderi 1492 yılında değişmiştir. Endülüs Yahudilerinin çoğu Osmanlı ülkesine göç ettiler ve Selanik, Edirne, Bursa ve İstanbul gibi önemli şehirlere yerleştirildiler.¹⁴⁷

Bu süreçte İspanya Yahudilerine diğer devletlerin yanı sıra Osmanlı Devletinin desteği tarih sahnelerinde kayıt altına alınmış ve İspanya'yı terk edişlerinde ulaştırma ve iskân desteği sağlanmıştır.

İsrail'e göç eden Seferadların durumunu ele aldığımızda, genelde zor şartlar yaşadıkları görülür. Daha çok az gelişmiş ülkelerden göç eden ve modern devletin kuruluşunda çok fazla söz sahibi olmayan Seferadlar, yeni devletin kıt kaynakları nedeniyle, “*maabarot*” (geçici iskân) denilen” geçici çadır kentlere yerleştirilmişlerdir. Seferadların çadır kentlerde bazen on yıl gibi uzun bir süre kaldıktan sonra ve çoğu kez onayları alınmadan yeni oluşturulan kentler ya da kolektif yerleşim merkezlerine gönderildikleri olmuştur. Böylece amaç bu olmasa bile, etnik olarak homojen bölgelerin oluştuğu ve Seferadların yaşadığı bölgelerin ülkenin en fakir yerleri haline geldiği belirtilmektedir.¹⁴⁸

3. İsrail Sosyal Yapısından Siyasi Kutuplaşma ve Merkez Çevre İlişkisi

Siyasal yapısı açısından, İsrail'in kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan bir parlamenter demokrasiye sahip olduğu görülmektedir. İsrail parlamentosu tek meclisli, 120 üyeli *Knesset*'tir. *Knesset* seçimler dört yılda bir yapılmaktadır. Tek bir seçim bölgesi olarak kabul edilen İsrail'de %1,5'lük oy barajını aşabilen siyasi partiler *Knesset*'te temsil edilebilmektedir.¹⁴⁹

“İsrail toplumunda siyasal etki sahibi olan kimi Yahudiler, Yahudilerin kendilerinden olmayan milletlerden üstün olduğunu kabul ediyor ve dünyanın

¹⁴⁶ Atacan, **Değişen Toplumsal Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, s.90

¹⁴⁷ Mudejares & Sefarades, **Endülüslülerin Osmanlı'ya Göçleri**, <http://www.endulus.net/endulustarihi/osmanli.htm>, (Ekim 2012 tarihinde erişildi.)

¹⁴⁸ Güven, **Mekân, Kimlik Yahudilik**, s.45

¹⁴⁹ Atacan, **a.g.e.**, s.91

gerçekten de sadece Yahudiler için yaratıldığını düşünüyorlardı. Yahudi üstünlüğüne olan bu inanç, özellikle çocuklarını seven, diğer Yahudiler ile ilişkilerinde dürüst ve değişik dindarlık eylemleri yapan Yahudiler tarafından sahiplenildiğinden çok tehlikeliydi.”¹⁵⁰ Bu durum siyasal ve toplumsal kutuplaşmayı doğurmaktadır. Siyasi kutuplaşma alanında laik ve totaliter bir rejimde kendisini parti çalışmalarına adanmış ya da milliyetçilik duyguları ile dolu kişilerin ideolojik sistemdeki kutuplaşmayı oluşturduğu gözlemlenmiştir.

1948 Yılında İsrail Devleti resmen ilan edildiğinde Aşkenaz Mesihçi Dini partilerden olan *Agudath Israel* partisi uzun yıllar Filistin'deki Yahudi kurumlarından uzak durmuştur. Hatta karşıt tavır takınan bu parti Yahudi devleti içinde entegrasyon düşüncesini ileri süren bir siyasi parti olarak öne çıkmıştır. Bu parti geçici devlet başkanlığı konseyine katılmayı kabul etmekle devlet kurumları çerçevesinde faaliyet gösteren siyasi bir partiye dönüştü. Bu da bazı siyasi hareketlerin çevreden merkeze doğru yürüyüşünün bir göstergesidir.¹⁵¹

İsrail siyasal yaşamını etkileyen bir diğer dinamiğin Yahudilik ile burada türeyen laik ve dinci Yahudiler arasındaki gerilim olduğu görülmektedir. Bu durumu ele almadan önce dinci Yahudilerin homojen bir topluluk olmadığını belirtmek gerekmektedir. Daha İsrail devletinin kuruluşundan önce, dinci Yahudiler kendi aralarında iki ana gruba bölünmüşlerdi. Birinci grup, günümüzde dinci Yahudilerin 2/3 ve toplumun yaklaşık %8'ini oluşturan ve dinci Siyonist ya da aşırı ulusçu olarak nitelendirilen gruptu. Haridim olarak adlandırılan ve anti Siyonist dinci gruplardan oluşan ikinci grup ise, geri kalan 1/3'ü ya da toplumun yaklaşık % 4,5'ini oluşturmaktadır.¹⁵²

1977 seçimlerinden itibaren İsrail siyasi gerçeğinde var olan faktörlerden biri olarak etnik kutuplaşmanın aşırı milliyetçi ve dini akımların güçlenmesinde önemli rol oynadığından söz edilebilir. İleriki yıllarda da bu akımları besleyen en önemli faktörün etnik kutuplaşma olduğu söylenebilir. Seferad Mesihçi dini partiler bu kutuplaşmayı besleyen önemli bir siyasi akımdır. Siyasi ve dini hayat içerisinde bir

¹⁵⁰ İsrail Shahak & Norton Mezvinsky, **İsrail'de Yahudi Fundamentalizmi**, (İstanbul: Anka Yayınları, Çev: Ahmet Emin Dağ, 2002), s.27

¹⁵¹ Reşat Abdullah Şami, **Din Devleti İsrail**, (İstanbul, İlke Yayıncılık, 2002), s.144

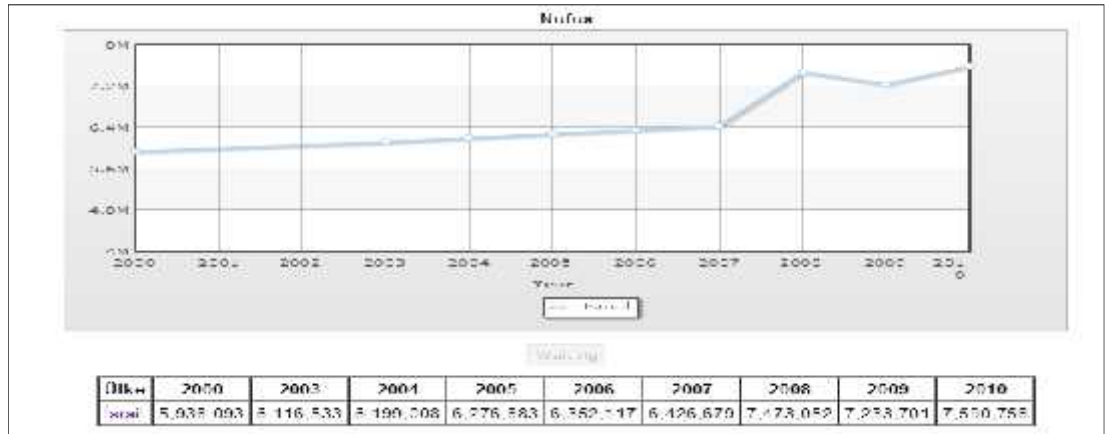
¹⁵² Atacan, **Değişen Toplular Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, s.96

etnik kutuplaşma olduğu ve bu kutuplaşmanın en belirgin olanının ise şekilde Seferad ve Aşkenaz ayrışması olduğu söylenebilir.¹⁵³

B. İSRAİL'DE NUFUS VE SOSYAL GRUP ÇEŞİTLERİ

2008 yılında İsrail nüfusunun % 24 kadarını oluşturan 1,7 milyon vatandaşın dini Yahudilik değildir. Bunlar, topluca İsrail'in Arap vatandaşları olarak tarif edilmekle beraber, her biri ayrı özelliklere sahip, esas itibariyle Arapça konuşan farklı gruplardan oluşmaktadır.¹⁵⁴ Bu bilgilerden hareketle Müslüman Araplar, bir milyona yakın olup çoğu Sünni'dir. Yarıdan fazlası ülkenin kuzeyinde olmakla beraber esas olarak küçük şehirler ve köylerde oturduğu belirtilmektedir.

Tablo 7:Yıllara Göre İsrail Nüfusu¹⁵⁵

2008 yılında bunlardan Bedevi Arap olanlar, (170.000 civarında oldukları tahmin edilir) Müslüman olup 30 kadar aşirete mensupturlar. Bu cemaatin çoğunluğu güneyde geniş bir alana yayılmıştır. Eskiden göçebe çobanlar olan Bedeviler günümüzde aşiret yapısından yerleşik bir toplum yapısına geçiş sürecindedir ve kademeli olarak İsrail'in işgücüne katılmaktadır. Sayıları 117.000 civarında olan Hıristiyan Araplar, ise esas itibariyle, Nasıra, Şfar'am ve Hayfa dâhil olmak üzere, kentsel alanlarda yaşamaktadırlar. Bunların çoğunluğu Yunan Katolik, Yunan Ortodoks ve Roma Katolik kiliselerine mensup olup başka mezhepler de nominal

¹⁵³ Şami, *Din Devleti İsrail*, s.178

¹⁵⁴ Ben-Haim, *İsrail Hakkında Gerçekler*, (<http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, Aralık 2012 tarihinde erişildi), s. 138

¹⁵⁵ <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=is&v=21>

olarak temsil edilmektedir.¹⁵⁶ Bu bilgilerden hareketle İsrail toplumunda da çok kültürlülüğün ve çok dinliliğinin yansımalarını görmek mümkündür.

Bir diğer grup olan Dürzîler, kuzey İsrail'deki 22 köyde yaşayan, Arapça konuşan ve 117.000 civarında bir nüfusa sahip olup ayrı bir kültürel, sosyal ve dinî cemaat teşkil etmektedir. Dürzî dini yabancılara açık olmamakla beraber, mensuplarının içinde yaşadıkları ülkenin hükümetine tam bir sadakatini öngören takiyye kavramı, bu grubun felsefesinin bilinen bir yönüdür. Farklı din ve mezheplerin hayatı algılayışı ve sosyal hayat içerisinde yapıp ettiklerinin dini arka planlarının ve dayanaklarının olması kendi içinde tutarlılık arayışının ortaya çıktığının en büyük göstergesidir. Çerkezler, kuzeydeki iki köyde toplaşmış yaklaşık 3.000 kişiden oluşur. Ayrı bir etnik kimliği sürdürmekle beraber, İsrail'in ekonomik ve milli işlerine katılırlar; fakat ne Yahudi toplumuna ne de Müslüman cemaatine asimile olurlar.¹⁵⁷

Göç bölgelerinde Yahudi toplumu, kendi içinde üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; çoğu doğu ve Orta Avrupa ülkelerinden gelen Aşkenazi Yahudileri, 15. yy. sonunda İspanya ve Portekiz'den Avrupa ülkelerine kaçarak İsrail Devleti'nin kurulmasıyla İsrail'e göç eden ve içlerinde Türkiye'den göçen Yahudilerin de yer aldığı Seferadi Yahudileri ve Kuzey Afrika ile Ortadoğu Müslüman ülkelerinde yaşayan Doğu Yahudileridir. Aşkenazi Yahudileri yönetici sınıfını ve nitelikli işçileri oluşturmakta, Seferadi Yahudileri ise daha düşük gelirli ve mavi yakalı işçi sınıfını temsil etmektedir. Ancak, son zamanlarda bu etnik ayrımın ekonomi üzerindeki etkisi zayıflamıştır. Ayrıca, 2008 yılında İsrail'de yaşayan 1,4 milyon (2012 verilerine göre 1,636 milyon) Arap nüfusunun % 82'si Müslüman, % 9'u Hıristiyan, % 8,5'i ise Dürzî'dir. İsrail nüfusunun %76'sı (6 milyon kişi) Yahudi'dir. 2012 yüzdeleri için tablo 13'bakılabilir. Bundan 10 yıl öncesinde Yahudilerin toplam nüfus içindeki payı % 80, daha öncelerde ise % 85 civarında iken; bu göçler sonucunda farklı etnik, dinî, kültürel ve sosyal kökenden gelen gruplar, ülkede bir arada yaşamaya başlamış, bu da gelir dağılımı, eğitim ve yaşam

¹⁵⁶ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, (<http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, Aralık 2012 tarihinde erişildi), s. 138

¹⁵⁷ Ben-Haim, **a.g.e.**, s. 139

biçimi gibi pek çok alanda farklılık yaratmıştır. İsrail İstatistik Ofisi tarafından yapılan nüfus tahminlerine göre; nüfusun 2020 yılında 8,1-8,9 milyon arasında olması beklenmektedir.¹⁵⁸

Bu durum da bu toplulukların bu topraklarda uzun süre birlikte yaşamak zorunda olduğunun önemli bir göstergesidir. “Yahudi nüfusunun yarısından fazlası İsrail doğumlu olup, geri kalan kısmı 70 farklı ülkeden göç etmiştir. İsrail’in nüfus yapısı, sosyoekonomik yapısı ve nüfus artış hızı, Sovyetler Birliği’nden İsrail’e gerçekleşen yoğun göçler nedeniyle 1990’lı yıllarda % 36 olarak gerçekleşmiş, göçün hız kestiği 1990’ların sonunda ise % 2,5’e gerilemiştir. Daha sonraki yıllarda göçlerin azalması ile birlikte nüfus artış oranı gerilemiş, 2003-2007 yılları arasında ise ortalama %1,8 olarak belirlenmiştir. Nüfus artış hızı giderek yavaşlamasına rağmen, gelişmiş bir ekonomi için bu oran hala yüksek düzeydedir. İsrail nüfusu göreceli olarak gençlerden oluşmaktadır. 2006 yılı verilerine göre nüfusun % 44’ü 25 yaşın altında, % 60’ı ise 35 yaşın altındadır. Nüfusun % 10’undan azı 65 yaş üzerindedir. Bu oran birçok gelişmiş ülkeye göre oldukça düşüktür.”¹⁵⁹ Ülkede yaş ortalamasının 2012 tahminlerine göre 29,5 olarak hesaplandığını söyleyebiliriz. Bu erkeklerde 28,9, kadınlarda da 30,3dür.¹⁶⁰ 2012 yılı sonu İsrail nüfusu yaklaşık 8 (7.981.000) Milyon olmuştur. Nüfusun %75,4 Yahudiler (yaklaşık 6 milyon), % 20,6 Araplar (1.648.000), % 4’ünüde (319 bin) diğer azınlıklar oluşturmaktadır. 2012 yılında İsrail nüfusu 1,8 büyüme göstermiştir. 16500 kişi İsrail’e yeni göçmen olarak gelmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁸ Deniz, **Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009**, s.14/60

¹⁵⁹ Esma Deniz, **Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009**, (İstanbul: European Commission Enterprise and Industry,2009), s.13/60

¹⁶⁰ http://www.indexmundi.com/israel/median_age.html, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

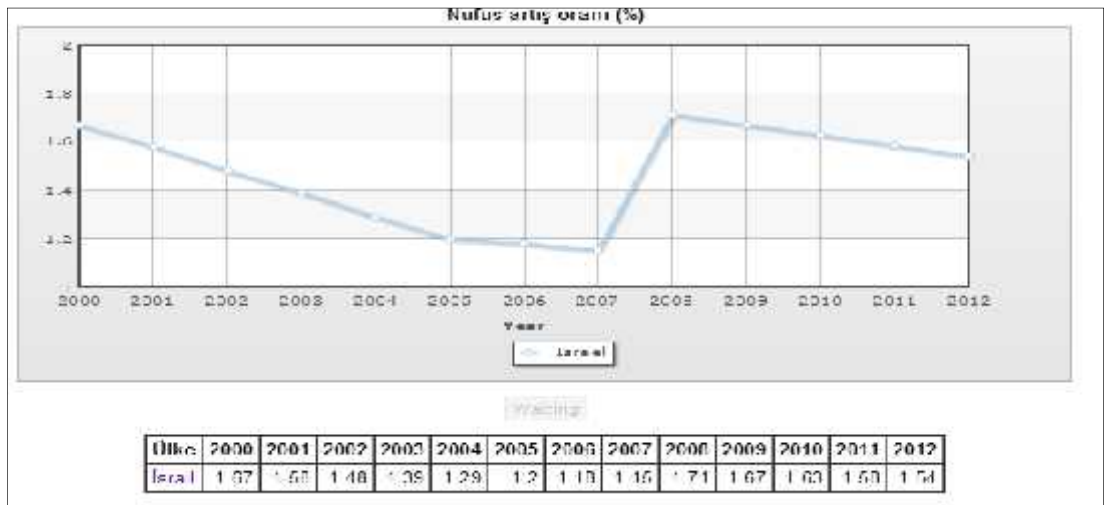
¹⁶¹ http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201211356 (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Tablo 8:İsrail’de 1975-2010 Yılların Arasında Toplam Doğurganlık Hızı¹⁶²

En son güncel verileri aktaracak olursak; İsrail’de nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yerin Tel-Aviv ve çevresindeki varoşlar ile başkent Jerusalem ve Hayfa olduğu belirtilmektedir. 2011 yılında İsrail’deki ömür istatistiği de açıklandı. Buna göre erkeklerin ömrü 80 iken bayanlar 83 yaşına kadar yaşıyor.¹⁶³ İstatistiklere göre Yahudiler Araplara nazaran daha uzun yaşıyor. 2006 yılı ile 2011 yılı karşılaştırıldığında bayanların ve erkeklerin ortalama yaşam sürelerinin uzadığı görülmüştür.

Tablo 9:İsrail’in Nüfus Artış Oranı (2000-2012 Arası)¹⁶⁴

¹⁶² http://cbs.gov.il/www/publications/isr_in_n11e.pdf, s.11 (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

¹⁶³ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4279744,00.html>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

¹⁶⁴ <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=is&v=24>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Tablo 10:İsrail’de 2011 Nüfus Yapısından Kadın Erkek Oranı¹⁶⁵

Cinsiyet oranı: Doğumda: 1.05 erkek (s) / kadın
15 yaş altı: 1.05 erkek (s) / kadın
15-64 yaş: 1.03 erkek (s) / kadın
65 yaş ve üzeri: 0.78 erkek (ler) / kadın
toplam nüfus: 1.01 erkek (s) / kadın (2011 tahmini)

Bu tablo beş yaş gruplarında her kadın için erkek sayısını içerir - doğumda, 15 yaş altı, 15-64 yaş, 65 yaş ve üzerinde toplam nüfus içindir. Doğumda cinsiyet oranı son günlerde bazı ülkelerde cinsiyet ayrımcılığının belirli türde bir göstergesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumun gelecekteki evlilik deseni ve doğurganlık modellerini etkileyeceği ve ortaklar bulamayan genç erişkin erkekler arasında huzursuzluğa neden olabileceği belirtilmektedir.¹⁶⁶

Tablo 11: 2012 Yılı Sonu En Güncel Nüfus Verileri¹⁶⁷

İsrail Güncel Nüfusu	Araplar	Yahudiler ve Diğerleri		Genel Toplam
		Yahudiler	Toplam	
1	1.612.4	5.911.8	6.229.9	7.842.4
2	1.615.4	5.919.8	6.237.8	7.853.2
3	1.618.3	5.927.4	6.245.3	7.863.6
4	1.621.2	5.935.2	6.252.9	7.874.1
5	1.624.0	5.943.1	6.260.7	7.884.8
6	1.626.9	5.951.3	6.268.8	7.895.7
7	1.630.0	5.960.2	6.277.9	7.907.9
8	1.633.5	5.970.4	6.288.4	7.921.9
9	1.637.1	5.980.5	6.298.8	7.935.9
10	1.640.4	5.990.5	6.308.8	7.949.2
11	1.643.5	6.000.2	6.318.6	7.962.1
Yıllık Nüfus Artışı	31,1	88,4	88,7	119,7
Yıllık Nüfus Artış Yüzdesi	1,89%	1,47%	1,40%	1,50%

Nüfus ile ilgili olarak bölüm içerisinde farklı kaynaklardan veriler alınmıştır. Ancak İsrail İstatistik enstitüsünden en son veriler yukarıdaki tabloda elde edilmiş ve paylaşılmıştır. Son iki satır bir hesaplamadır.

¹⁶⁵ http://www.indexmundi.com/israel/sex_ratio.html (Aralık 2012 Tarihinde ulaşıldı.)

¹⁶⁶ http://www.indexmundi.com/israel/sex_ratio.html (Aralık 2012 Tarihinde ulaşıldı.)

¹⁶⁷ http://www.cbs.gov.il/www/yarhon/b1_h.htm (Ocak 2013 Tarihinde ulaşıldı.)

C. İSRAİL'DE TOPLUMSAL İLİŞKİLER

İsrail toplumu bir göç toplumdur. Bu göçlerin farklı coğrafyalardan olması bir etnik yapı oluşumunu sağlamıştır. Buradan hareketle İsrail'deki etnik ilişkileri konu alan birçok eski araştırmada Sefaradiler/Doğulular ve Aşkenaziler arasındaki ilişkileri tanımlayan niteliklerin kuşku, öfke, hor görme, giderek tam bir düşmanlık olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁸

Günümüzde ise İsrail'de Yahudi toplumu, aşırı Ortodoks Yahudilerden kendilerini laik olarak görenlere kadar uzanan geniş bir yelpazede, din kurallarına göre yaşayan Yahudiler ve bunlara göre yaşamayan Yahudilerden oluşur. Ancak, bunlar arasındaki farklar keskin değildir. Ortodoksluk Yahudi din kuralları ve âdetlerine bağlılık derecesiyle ölçülürse, o zaman İsraili Yahudilerin % 20'si tüm dinî vecibeleri yerine getirmeye çalışmakta, % 60' kendi şahsi tercihlerine ve etnik geleneklerine göre bu kurallardan bir kısmına uymakta, % 20'si ise esas olarak din kurallarından ayrı yaşamaktadır. Bununla birlikte İsrail bir Yahudi devleti olarak tasarlandığından, *Shabbat* günü, bütün Yahudi bayramları ve kutsal günler milli tatil olarak kabul edilmiş olup Yahudi nüfusunun tamamınca kutlanır ve büyük bir derecede herkesçe bunlara riayet edilir. Bu durum bize toplumların ortak gün ve bayramlarının bir maya görevi gördüğü sonucunu hatırlatır.¹⁶⁹

“Yahudi toplumunun bugünkü durumu konusunda yapılacak her türlü çalışmada kavramları tanımlamak hayati önem taşımaktadır. Yahudilerin bir arada yaşadığı coğrafyalarda Yahudi bir annesi olan ya da Yahudiliğe giren herkes Yahudi idi ve Yahudiler ile Yahudi olmayanlar ayrı yaşarlar. İlişkiler yüzeysel olup, iki grup arasında evlilik yok denecek kadar az yapılır. Yahudi geleneği içinde eğitilen, evlenen ve çocukları yetişenlerin, kimlikleri konusunda bir şüpheleri yoktur.” İsrail dışında yaşayan Yahudilerin kendilerini tanımları bir problem haline gelmesi getto duvarlarının yıkılması ile başladı. 1948 yılından İsrail devleti kurulduktan sonra, 1950

¹⁶⁸ Türkaya Ataöv, **Siyonizm ve Irkçılık**, (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No:511, 1982), s.128

¹⁶⁹ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi), s.133

yılında kabul edilen “Dönüş Kanunu” uygulamalarına göre, Yahudiler İsrail’e yerleşmeleri halinde vatandaşlık hakkına sahip olacakları ilan edilmiştir. Ortodoks olmayan sonradan Yahudi olanlar, bu kanun kapsamına alınarak İsrail devletine göç etmişlerdir.¹⁷⁰

İsrail toplumunda egemen Yahudi ulus anlayışı, başkalarının da kendisinin bir parçası olmaya, eşit koşullarda ve yakınlık halinde, farklılıklara saygı gösteren, yan yana var olmaya davet eden açık ve kapsayıcı bir kimlik anlayışı değildir.¹⁷¹ Tersine, açıklamaları ve kültürüyle çoğunluğu kendi içine kapatıp onu azınlıktan tecrit eden, devletin yalnızca en kalabalık topluluğa ait olduğunu bir aksiyon halinde sistematik olarak ortaya koyan bir anlayışa sahiptir.

Din ve devlet arasında kesin bir ayrılık olmadığından, İsrail’in kendi Yahudi dinsel kimliğini ne ölçüye kadar ifade etmesi gerektiği sorusu Yahudi toplumu içinde çok önemli bir konu olagelmıştır. Ortodoks kesim, bir Yahudi’nin Yahudi bir anneden doğmuş olan veya Yahudi şeriatına kesinlikle uyularak Yahudiliğe geçmiş bir kişi olarak tarif edilmesini savunmakta; laik Yahudiler ise genel olarak bir kişinin Yahudiliğinin kabul görülmesi şeklinde bir yurttaşlık ölçütüne dayalı bir tanımlamayı desteklemektedir. Bu çıkar çatışmaları, din ve devlet arasındaki ayrım hattını tarif etmeye yönelik hukuki araçlar için bir arayışa yol açmıştır. Genel bir çözüm bulununcaya kadar, İsrail’in bağımsızlığından hemen önce varılmış olan ve dinin statüsünde hiçbir temel değişiklik yapılmayacağını öngören ve mevcut durum olarak bilinen ve yazılı olmayan bir mutabakat geçerli olmaya devam edecektir.¹⁷²

İsrail Yahudi toplumunda dine karşı davranışlar üç ayrı noktada ele alınabilir. Dindar Yahudiler, çoğunlukla inançtan ziyade geleneğe vurgu yapan Ortodoks hahamların belirlemiş olduğu Yahudi dininin emirlerine bağlıdır. Sıradan Yahudiler ise çok önemli emirlere itaate özen gösterirken, uygun olmayanları çiğnemekte, hahamlara ve dine çok da fazla saygı göstermemektedir. Bunlara karşın seküleristler

¹⁷⁰ Cohn Sherbok, Dan Lavinia, **Yahudiliğin Kısa tarihi**, (İstanbul: İz Yayıncılık, Çev: Bilal Baş, 2010), s.161

¹⁷¹ Şlomo Sand, **Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi**, (İstanbul: Doğan Kitap, Çev: Işık Ergüden, 2011), s.371

¹⁷² Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf> , (Aralık 2012 tarihinde erişildi.), s.135

ise, bazen sinagoga gidebilirler; ama ne hahamlara ne de dinî kurumlara saygı duyarlar. Geleneksel Yahudiler ile seküler Yahudiler arasındaki hat kimi zaman oldukça belirsizdir. Araştırmalar incelendiğinde, İsrail Yahudilerinin % 25-30 arasındaki bir oranın seküler olduğunu, % 50-55 arasındaki bir oranın geleneksel, kalan % 20’lik oranın ise tamamen dindar olduğu görülmektedir.¹⁷³

Yukarıdaki verilerden hareketle İsrail toplumunda dinî alanda çatışma olduğu, seküler bir çoğunluğun karşısında git gide artan ve militanlaşan dinî bir azınlığın yer aldığı görülmektedir.¹⁷⁴ İsrail, kendini örnek laik bir demokrasi olarak görmesine karşılık evlilik ve boşanma kanunları gibi alanların dinî egemenliğinde olduğu belirtilmektedir.

D. İSRAİL’DE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA VE HAREKETLİLİK

1. İsrail Toplum Yapısında Tabakalaşma ve Hareketlilik

İsrail, her ne kadar tüm Yahudilerin ortaklaşa, eşit yaşayacağı bir ideal ülke olarak tahayyül edilip kurulmuş olsa da içerisinde hep gizli bir kast sistemi barındırmıştır. Aşkenaz, Sefared ve Mizrahi Yahudileri arasında devletin üst kademelerinde rol alma, “has” vatandaş sayılma açısından ciddi ayrımcılıklar yaşanmıştır. İsrail toplumu, Avrupa kökenli Aşkenazların, beyaz Yahudiler olarak bir üst sınıf sayıldığı, İberya Yarımadası kökenli Sefarad ile Ortadoğu ile Afrika’dan gelen Mizrahilerin ise daha alt tabaka olarak görüldüğü biçimde katmanlaşmıştır.¹⁷⁵

2. İsrail Toplum Yapısında Yatay Hareketlilik ve Göç

Ortadoğu, 19.yüzyıldan itibaren Yahudilerin bugünkü İsrail topraklarına göçlerine sahne oldu. Ancak bu göç, tıpkı Avrupa’dan Yahudilerin İsrail’e gelişinde olduğu gibi 1940’ların ortasına kadar toplu bir biçimde değildi. Göçün artış grafiğine neden olan Yahudi düşmanlığının Arap ülkelerinde milliyetçiliğin “yükselen değer” haline gelmesiydi. Birinci Dünya Savaşı, yeni kurulan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde, milliyetçiliği serpilip geliştirmesi için “ötekiye” ihtiyaç duyuluyordu.

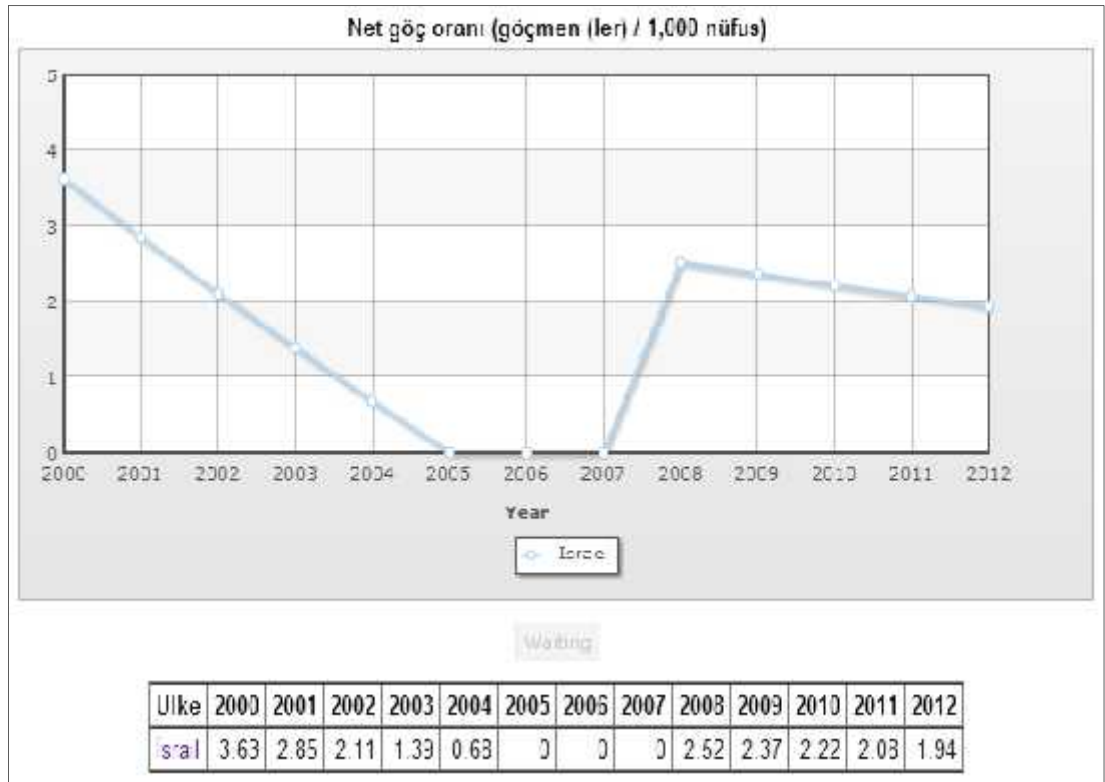
¹⁷³ Shahak&Mezvinisky, **İsrail’de Yahudi Fundamentalizmi**, s.50

¹⁷⁴ Michael Brenner, **Kısa Yahudi Tarihi**, (İstanbul: Alfa Yayınları, Çev: Sevinç Altınçekiç, 2003), s.307

¹⁷⁵ Sezin Öney, **Dönüşü Olmayan Yol**, (İstanbul: Chronicle Dergisi , Log Medya Yayıncılık, Sayı 17, 2011), s.68

İmparatorluk geçmişinin aynı devlet çatısı altında yaşamayı teşkil eden geleneğine karşılık, yeni çizilen sınırları meşrulaştıracak “bütünleştirici” ulusal duygulara ihtiyaç vardı. İmparatorluklar döneminin kapanışının geliştirdiği yıkım ve milliyetçiliğin bölgeye aykırılığı, bölge coğrafyasında “birleştirici” duyguların ağırlıklı olarak olumsuzluklar ve düşmanlıklar üzerine kurgulanmasına neden oldu. Düşman bilinip dışlananlar, öncelikle farklı dinden olanlar, en başta İsrail gibi bir yapının bölge dengelerini sarsmaya başlamasıyla Yahudiler oldu. Diğer bir deyişle, bölge milliyetçiliği Yahudileri dışlayan, hatta düşman gören bir siyasi akım olarak gelişti. Buna karşılık Siyonizm’in bir siyasi ideoloji olarak öngördüğü üzere kutsal topraklara geri dönmeyi hedef bilen Ortadoğu ve Afrika Yahudileri göç hareketlerine gönüllü olarak katıldılar.¹⁷⁶ Bununla birlikte, göç eden Yahudilerin önemli bir kısmının mallarına ve mülklerine el konulduğu gerçeği, bu göçün ağırlıklı olarak zorlamayla gerçekleştirildiğinin açık bir göstergesidir.

Tablo 12:İsrail’de 2000-2012 Yılları Arasında Net Göç Hızı¹⁷⁷

¹⁷⁶ Öney, a.g.e., s.64

¹⁷⁷ <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=is&v=27>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi)

Net Göç Hızı ülkedeki yatay hareketliliği gösterir. Bu tabloda Ülkeye giren göçmen ile çıkan göçmeni (1000 kişi içerisindeki sayısını) göstermektedir.¹⁷⁸ (Gelenler - Gidenler: Yıl/dönem ortası nüfus+ x 1000)¹⁷⁹

3. İsrail Toplum Yapısında Dikey Hareketlilik

Toplumsal yapıda dikey hareketlilik, ekonomik iyileşme veya gelir seviyesinin artması ve eğitim öğretim düzeyinin yükselmesi şeklinde olabilir.

İsrail devleti kurulduktan sonra farklı ülkelerde değişik kültürler altında yaşamış birçok Yahudi'nin bu ülkeye göç ederek buraya yerleşmiş olmasından dolayı İsrail'de farklı kültürel, ekonomik ve politik görüşe sahip bir nüfus oluşmuştur. Göçlerle oluşan bu yapı, İsrail'in iç ve dış ticaretinin şekillenmesinde büyük ölçüde etkilidir. SSCB'nin dağılması ile başlayan göç dalgası, söz konusu ülkeden İsrail'e %75'i öğretim üyesi, bilim adamı, mühendis, mimar, doktor, hemşire gibi uzman kişilerden oluşan nitelikli bir işgücü göçü sağlamıştır.¹⁸⁰ Ekonominin en önemli kaynağı olan eğitim seviyesi yüksek insan gücü ile İsrail'de ihracat güdümlü ve bilimsel araştırmaların ağırlıklı olduğu bir sanayi kurulmuştur. Bu yapının kurulması, hızlı bir ekonomik iyileşme ve dikey hareketliliğin belirgin biçimde ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.

E. İSRAİL'DE TOPLUMSAL KURUMLAR VE ÇEŞİTLERİ

1. İsrail'de Eğitim

İsrail Devleti kuruluş yıllarında eğitim politikasını belirlerken devletçi gelenekle hareket etmiştir. Eğitim devlet tarafından sağlanmakta ve kanunca tespit edilmiş amaçlar çerçevesince gerçekleştirilmektedir. Dini eğitim, değerlerin aktarılmasında ve kültürel değerlerin öğretilmesinde kullanılan önemli bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

¹⁷⁸ <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?c=is&v=27> , (Aralık 2012 tarihinde erişildi)

¹⁷⁹ http://www.geography.humanity.ankara.edu.tr/ders_notu/COG407_ders_notu_1011.pdf, (Aralık 2012 tarihinde erişildi)

¹⁸⁰ Muhammed Murat Yağı, **İsrail Ülke Raporu**, (Ankara:İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, 2010), s.21

İsrail’de temel eğitim 4 yaşında anaokuluyla başlamakta ve zorunlu olan bu eğitim 2 yıl sürmektedir. İlkokul 6, ortaokul 3 ve lise 3 yıldır. Liseyi bitiren gençler askere alınmakta ve erkekler 3, kızlar 2 yıl askerlik yapmakta, üniversite öğrenimi ise askerlikten sonra yapılabilmektedir. Ülkede eğitim harcamalarının GSYİH (Gayri Safi Yurt İçin Hâsıla) oranı %9 civarındadır.¹⁸¹

İsrail’de eğitim değerli bir mirastır. Geçmiş nesillerin geleneğini izleyerek, eğitim temel bir değer olmaya devam etmekte ve geleceğin anahtarı olarak kabul edilmektedir. Eğitim sistemi ile farklı etnik, dini, kültürel ve siyasi kökenlerden olan demokratik, çoğulcu bir toplumun sorumlu bireyleri olmaya çocukların hazırlanması amaçlanmaktadır. Bu Yahudi değerleri, toprak sevgisi, özgürlük ve hoşgörü ilkelerine dayanmaktadır. Aynı zamanda, Milli Eğitim Bakanlığı gibi, toplumsal cinsiyet eşitliği zorunlu öğretmen statüsünün yükseltilmesi, hümanistik müfredat genişletilmesi ve bilimsel ve teknolojik çalışmaları teşvik etmek gibi çağdaş pedagojik uygulamalar doğrultusunda eğitim standartları getiren bir süreç içinde yer almaktadır. Eğitim politikasının önemli bir yönü, tüm çocuklar için eğitimde fırsat eşitliği sağlamaktır.¹⁸²

Araplar, ikinci dil olarak İbraniceyi öğrenmek zorundadır. İsrail eğitim sisteminde ikinci dil olarak Arapçayı almak zorunda olmayıp bunların %98’i İngilizce öğrenmektedir. Arapça eğitim veren üniversite bulunmamaktadır.¹⁸³ Yabancı dil eğitimi erken dönemde anaokulunda başlanmakta, anaokulundan üniversiteye kadar eğitim İbranice yapılmaktadır. Fakat Arap azınlık, ilkokuldan lise sona kadar Arapça eğitim görebilmektedir.

Yükseköğretim ülkenin ekonomik ve sosyal gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bundan yüzyıl önce yurt dışında Yahudi öğrenci ve akademisyenleri çekmek için Technion-Haifa İsrail Teknoloji Enstitüsü kuruldu. Mühendis ve mimarları yetiştirmek üzere de (1925) Kudüs İbrani üniversitesi açıldı. İsrail bağımsızlığını kazandığı zaman (1948), iki üniversiteye kayıt toplam olarak 1,600

¹⁸¹ Esmâ Deniz, **Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009**, s.15

¹⁸² <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Education/Education.htm>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi)

¹⁸³ Işıl Ünal, **Çok Dilli, Çok Kültürlü Toplumlar**, (Ankara, Eğitim SEN,2004), s.41

civarında iken 2009-2010 yılında 280,000 öğrenci ülkenin yüksek öğrenim kurumları katılmıştır. Bunların yüzde 38'i üniversitelere devam eden, yüzde 21 Açık Üniversite kurslarına katılan ve yüzde 41 ise kolejlere kayıtlıdır. Tam akademik ve idari özgürlük tanınan, İsrail'in yüksek öğretim kurumları, akademik standartlarını karşılayan herkese açıktır.¹⁸⁴

Tablo 13:İsrail Nüfusu ile İlgili Genel İstatistikler¹⁸⁵

GENEL İSTATİSTİKLER	1980	1990	2011
Nüfus	3.921.700	4.821.700	7.746.000
Sivil işgücü	1.318.100	1.649.900	3.147.100
İsrail'deki Yahudiler, dünya Yahudiliğinin bir yüzdesi olarak	25	30	43
Yaşam beklentisi			
Kadın	75.7	78.4	83.4
Erkek	72.1	75.7	79.7
Bebek ölüm			
(1000 canlı doğumda)	15,06	9,9	3,7
Okul nüfus	1.200.700	1.451.300	1.997.900
Örgün eğitim 13 yıl veya daha fazla olan nüfus yüzdesi (15 +)	19,02	25,3	44,3

Günümüzde “İsrail’de 8 Üniversite ve 65 yüksek okul bulunmaktadır. Üniversiteler; Kudüs İbrani Üniversitesi, Ben Gurion Üniversitesi, Hayfa Üniversitesi, Tel-Aviv Üniversitesi, Technion (Teknik Üniversite, Hayfa), Bar-İlan Üniversitesi, Weizman Teknoloji ve Bilim Üniversitesi, Bezalel Güzel Sanatlar Akademisi (Kudüs)dir. Yüksek okullarla birlikte yüksek öğrenimdeki toplam öğrenci sayısı iki yüz binin üzerinde olup, bunların 50.000 kadarı yüksek lisans ve doktora öğrencisidir. Eğitime yapılan yatırım sonucunda, okuma yazma oranının yüzde yüze yakın olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Halkın çoğunluğunun başta İngilizce olmak üzere en az bir yabancı dil konuşabilmesi, erken dönem ikinci dil eğitimine

¹⁸⁴ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Education/EDUCATION--Higher+Education.htm>

¹⁸⁵ http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2012/Israel_64_Statistical_glimpse

başlanmasının bir sonucudur. Bununla birlikte, ülkenin sürekli göç alması ve yeni göçmenlerin İbranice bilmemesi, özellikle Rus göçmenlerin Rusçadan başka bir dil konuşamaması nedeniyle Rusça, ülkede İngilizceyle birlikte yaygın kullanılan iki yabancı dilden biri haline gelmiştir. ¹⁸⁶

1970'lerde, Sovyetler Birliği Yahudilerinden ilk büyükçe göç geldi ve onu aralıklı olarak küçük gruplar izledi. 1990'ların başından bu yana, eski Sovyetler Birliği'nden gelen bir milyondan fazla Yahudi ve hala her yıl gelen onbinlerce, Yahudi ile göç sürekliliği olarak süreklilik arz etmektedir. İki kütle hareketleri olarak, 1984 ve 1991 yılında, Etiyopya'nın hemen hemen tüm Yahudi cemaati ülkeye getirildi. Yıllar boyunca, Amerika ve diğer Batılı ülkelerden gelen çok sayıda Yahudi de İsrail'e yerleştirildi. Daha fazla derslik ve öğretmenin, acil taleplerini karşılamamın yanı sıra birçok kültürel kökenlerden gelen okul nüfusun içine gençlerin absorbe olmasına yardımcı olmak için geliştirilmiş olması gerekecekti. Yeni gelenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak tasarlanmış programlar oluşturuldu. İbranice ve Musevi tarihi gibi kendi ülkelerinde, öğrenilen konuları göçmen öğrencilere tanıtmak için uygun müfredat programları ve kısa vadeli sınıflar hazırlandı. Göçmen gençlerle ilgilenen öğretmenleri eğitmek için yeniden düzenlenen eğitim kursları başlatıldı. Bu da eğitim sistemi içerisinde istihdamı kolaylaştırdı. ¹⁸⁷

2. İsrail'de Din

İsrail Devletinin Kuruluş Bildirgesi (1948), herkes için din hürriyetini garanti eder. Her dinî cemaat, hukuken ve fiilen kendi inancını uygulamakta, kendi bayramlarını kutlamakta, haftalık dinlenme gününde tatil yapmakta ve kendi iç işlerini yürütmekte serbesttir. Her bir cemaat, evlenme ve boşanma gibi medeni durumla ilgili konularda ve bütün dinî işlerde yargı yetkisine sahip olan ve kanunla tanınan kendi şurası ve mahkemelerine sahiptir. Yahudi toplumundaki her bir cemaatin, geleneksel ayinleriyle ve asırlar içinde gelişmiş özel mimari vasıflarıyla kendine ait ibadet yerleri mevcuttur. Günde üç kere ibadet edilir. Erkekler ve kadınlar genellikle ayrı otururlar ve başlar örtülür. Sinagog da, geleneksel Yahudi

¹⁸⁶ Deniz, **Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009**, s.15

¹⁸⁷ <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/Education/Education.htm>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi)

Ortodoks ibadeti için bir *minyan* (10 yetişkin erkekten oluşan bir yetersayı) gerekir. Sinagogun odak noktası, Kudüs'teki Tapınak Dağı'na bakan ve Tevrat tomarlarını içeren Kutsal Sandık'tır. Yıl boyunca her hafta Tevrat tomarlarının belirli bir kısmı okunur. İbadet ayinleri, Shabbat gününde (Cumartesi, Yahudi dinlenme günü) ve bayramlarda özellikle canlı olur. İbadet esnasında ayini haham yönetir. Toplu ibadet bir haham, hazan veya cemaatin bir üyesi başkanlığında yapılabilir. Haham, bir rahip veya Tanrı ile bir aracı değil, bir öğretmendir.¹⁸⁸

İsrail'de dinin sosyal hayata ve ticarete etkileri çok yoğundur. Bunun en belirgin örnekleri başta *Shabbat* olmak üzere dinî günler ve Koşer şartıdır. Cuma günü güneş batarken başlayan ve cumartesi güneş battığında sona eren "*Shabbat*" sırasında İsraililer, hiçbir şekilde çalışmamakta ve iş konuşmamaktadır. Cuma öğleden itibaren iş yerleri kapanmaktadır. Muhafazakâr Yahudiler, *Shabbat*'ta ateş yakmamakta, araç, telefon, elektrik vb. kullanmamaktadır. Ülkede dinî bayramlar da *Shabbat* gibi yaşanmakta, Kipur süresince ülkede trafiğe araç çıkmamakta ve havaalanı kapalı tutulmaktadır. Koşer, İslam dinindeki "helal" mecburiyetinde olduğu gibi, gıdaların dinî kurallara uygun olması şartıdır. İsraililer hediye almayı sevseler de, Koşer nedeniyle gıda maddesi hediye etmezler. Yemeğe davet edeceklerse, Koşer konusunda hassas olup olmadıkları, uygun bir dille önceden sorulmaktadır. Dini hayatın hayvan kesimine dönük bakışı çok nettir. Özellikle et ürünlerinde (hayvanın makbul hayvan olması, kesimin dinî kurallara göre yapılması, et ürünleriyle süt ürünlerinin aynı anda yenmemesi) katı kurallar bulunmaktadır. Kudüs'teki tüm topluluklar için, Kudüs'ün bütün ilahi dinler açısından kutsal olduğu unutulmamalıdır. Kıyafet seçimi yapılırken kutsal mekânlara uygun giysiler tercih edilmelidir. Ağlama Duvarı mümkünse *Shabbat* dışında ziyaret edilmelidir. Cuma öğleden sonra ve cumartesi günleri Ağlama Duvarı'nda kesinlikle fotoğraf çekilmemeli ve cep telefonları kapalı tutulmalıdır.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, (<http://www.mfa.gov.il/NR/ronlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi), s.143

¹⁸⁹ Yağı, **İsrail Ülke Raporu**, s.23

Tablo 14:2012 Yılında İsrail’de Dine Göre Nüfus Oranları ¹⁹⁰

Yahudiler	75.4%
Müslümanlar	17.2%
Hıristiyanlar	2.0%
Dürzî	1.7%
Sınıflandırılmamıştır	3.7%

Yahudilik dini, evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı teşvik eden bir din olduğu için, Esseniler gibi bekârlığı tercih eden tarihî bir mezhep dışında, bekârlık hiçbir zaman bir gelenek olarak öne çıkmamıştır.¹⁹¹ Dinî yapının evlilik ve aile yapısı oluşmasını teşvik ediyor olması, ekonomik yapıda canlılığa etki etmektedir. İsrail ekonomisi ile din kurumu arasında etkileşim İsrail’de belirgin bir biçimde pazarlarda görünmektedir.

3. İsrail’de Ekonomi

“İsrail ekonomisi, iç pazarın küçüklüğü nedeniyle ihracata dayalı bir büyüme sergilemektedir. 1990’lı yılların başında korumacı politikalarla gelişen giyim ve ayakkabı sektörleri, artan rekabetin etkisiyle, son on yıldır yerini elektronik, haberleşme, medikal ve optik âletler gibi teknolojinin yoğun olduğu sektörlerle bırakmıştır. İsrail’in Arge alanındaki bu başarısının temel kaynağı, yüksek eğitim düzeyi ve savunma ile ilgili Arge faaliyetlerine yapılan büyük yatırımlardır. Kimya, plastik ve gıda sanayi ürünlerinin ihracatında ve finansal hizmetlerde de son yıllarda önemli başarılar kaydedilmiştir.”¹⁹² Bu durumun sonucu olarak, tüm dünyada artan talebin ve pazara gösterilen yoğun ilginin yansıması olarak, İsrail’de yüksek teknoloji endüstrilerinde faaliyet gösteren yerli ve yabancı firmaların sayısı hızla artmıştır.

¹⁹⁰ http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2012/Israel_64_Statistical_glimpse

¹⁹¹ Fuat Aydın, **Yahudilik**, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), s.134

¹⁹² Yağı, **İsrail Ülke Raporu**, s.4

Tablo 15:2006-2010 Arası İsrail'in Temel Ekonomik Göstergeleri¹⁹³

İSRAIL'İN TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELERİ						
	GSYİH (Milyar \$)	Kişi Başı Milli Gelir (\$)	Büyüme (%)	Mal İhracatı (Milyar \$)	Mal İthalatı (Milyar \$)	Enflasyon (%)
20 06	140	18,4	5,2	48,4	47,8	-0,1
20 07	150	22,3	5,3	48,6	52,8	0,5
20 08	188	27,3	4,4	60,9	65,1	3,8
20 09	195,4	27,9	0,8	45,8	45,9	3,3
20 10	217,1	28,8	4,5	55,4	57,9	2,7

Kaynak: EIU Ülke Profili

Tablo 16: 2012 Yılı İsrail Ekonomisinin Temel Göstergeleri¹⁹⁴

2012 Yılı İsrail Ekonomisinin Temel Göstergeleri	
TÜFE Kasım 2012	105.5
Değişim: Bir önceki aya göre TÜFE Kasım 2012	-0.5%
Nüfus: Kasım 2012 sonunda	7,968.3 bin
İsrail'de istihdam edilenlerin sayısı Kasım 2012 (mevsimsellikten arındırılmış):	3.406 bin
İşsiz Yüzdesi: Kasım 2012 (mevsimsellikten arındırılmış)	% 6.7
Kasım 2012 İş ilanları sayısı:	59.3 bin
Ekim 2012: Ortalama aylık ücretler	8.800 NIS
Ekim 2012: Yabancı İşçi ortalama aylık ücretleri	8609 NIS
Kişi başına düşen özel tüketim harcamaları - (3. çeyrek 2012)	17840 NIS
Dolar döviz kuru (aylık ortalama) - Aralık 2012:	3,7771 NIS
Mal ihracatı - Kasım 2012:	4,266.7 milyon \$
Mal ithalatı - Kasım 2012:	4,980.4 milyon \$
Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) - (3. çeyrek 2012)	239.109 NIS milyon
Tüketici Güven Araştırması: Aralık 2012	-28%
Toplam İktisadi Yönelim Dengesi: Aralık 2012	-14.4%
Cari Hesap - Ödemeler Dengesi - 3. çeyrek 2012 (mevsimsellikten arındırılmış):	848 milyon \$

İsrail devleti, kuruluşunun ilk 25 yılında, kitle halinde göç dalgalarını kabul edip, neredeyse sıfır noktadan modern bir altyapı ve ekonomi inşa ederken, dört savaş yapmasına ve güvenliği temin etmesine rağmen, İsrail ekonomisi, yıllık yüzde

¹⁹³ <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/3DDDB1B1-D8D3-8566-452005454445BAED/israil.pdf>

¹⁹⁴ <http://www1.cbs.gov.il/reader/mainind/indengnew.html> (Aralık 2012 tarihinde erişildi)

10'a yakın bir ortalama Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) büyüme oranı gerçekleştirdi. Bu olay bir 'ekonomik mucize' olarak görüldü.¹⁹⁵ Gerçekte ise bu durum göçmenlerin süratle ve üretken bir biçimde ekonomiye dâhil edilmesinde sağlanan başarıyla birlikte, yıllarca büyük miktarlarda sermaye malları ithalatının verimli kullanılmasına ve özellikle de üretim araçlarına çok büyük çapta yatırım yapılmasına bağlanmalıdır.

İsrail'in toplam kullanılabilir işgücü yaklaşık 3,5 milyon kişidir.¹⁹⁶ *İsrail'in Para birimi Şekel ILS veya NIS' dir.* Son yıllarda yapılan düzenlemelerle asgari ücrette yapılan düzenleme asgari ücreti 3,585 NIS dan 3,710 NIS'e yükseltilmiştir. Haftada 43 saate kadar çalışan yetişkin işçinin saat ücreti 19.95 NIS olmaktadır. Günde 8 saatin üzerindeki çalışmalarda fazla mesai ödenmesi gerekmektedir. Ödeme süresi ve miktarı kişinin yaşına, medeni durumuna, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına ve eşinin çalışıp çalışmamasına göre değişmektedir. Sosyal güvenlik sisteminde emeklilik ve sağlık sigortaları birbirinden ayrılmış durumdadır. Sosyal Güvenlik Sigortası, emeklilik, işsizlik ve malullük sigortalarını kapsamaktadır. Emeklilik yaşı erkeklerde 67, bayanlarda 65'dir. Milli Sağlık Sigortası ise çalışanın kendi seçeneğine göre ülkedeki 4 sağlık organizasyonundan birine bağlı olarak sağlık hizmeti almasını sağlamaktadır. Bu durumun sonucunda her iki zorunlu sigortanın tamamlayıcısı olarak özel sigortalar da bulunmaktadır. Bununla birlikte zorunlu sigortanın olması sağlık hizmetlerinin ve emeklilik sonrası yaşam standartlarının artmasına sebep olmaktadır.¹⁹⁷

İsrail'de 20-65 yaş arası çalışanlar işsizlik sigortası kapsamındadır. Sigortadan yararlanabilmek için aylık maaşlı olarak çalışanların en az 1,5 yıl, günlük ücretli olarak çalışanların ise son bir buçuk yılda en az 300 gün çalışmış olmaları gerekmektedir. İşsizlik sigortası ödemesi en az 70 en fazla 175 gün süreyle değişmekte olup, İsrail'deki ortalama ücretin üstüne çıkmamak kaydıyla son 75 günlük ücret tutarında yapılmaktadır. Bu da İsrail'in ekonomik olarak bir sosyal

¹⁹⁵ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, (<http://www.mfa.gov.il/NR/ronlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, Aralık 2012 tarihinde erişildi), s.207

¹⁹⁶ Nurullah Aydın, <http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/koseyazisi62508>

İsrailin_Askerî_ve_Ekonomik_Gucu.html, (Ekim 2012 tarihinde erişildi.)

¹⁹⁷ Deniz, **Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009**, s.14-15

devlet olduğunu göstermektedir. Öte yandan, yurt dışında çalışarak emekli olmuş İsrail vatandaşlarının ülke dışından gelmekte olan emekli maaşları veya soykırım tazminatları da İsrail'deki yaşlı kesimin gelir kalemleri arasında sayılabilir. İsrail'de ailelere çocuk yardımı da yapılmakta, bunun neticesinde de özellikle dindar kesim fazla çocuk yapmakta ve din eksenli partiler koalisyon ortağı olmak için çocuk yardımının arttırılmasını şart koşturmaktadır.¹⁹⁸

Tablo 17: İsrail 1980-1990-2010 Yılları Ekonomik Göstergeleri¹⁹⁹

İsrail 1980-1990-2010 Yılları Ekonomik Göstergeleri			
	1980	1990	2010
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (NIS milyon)	116	111,804	813
Mal Net ihracatın (US \$ milyar)	5,291.9	11,603.1	50,878.6
Sanayi ürünleri	3,340.4	7,696.8	40,607.1
Tarım ürünleri	555,7	657,2	1,326.8
Malların net ithalatı (US \$ milyar)	7,845.7	15,107.1	58,704.5
Gelen Turistler	1.065.800	1.131.700	2.803.100
Hava yolcu	2.847.000	3.720.000	11.571.000
Hava yoluyla sevk Taşımacılığı (ton)	105,8	194,16	292,6
Elektrik üretimi (kilwatt / milyonlarca saat)	12,4	20,9	56,15
Özel araba	410	803	2.053.250

İsrail ekonomisinde dış ticaretin önemi büyüktür. Dış ticaret etki eden dış ticaret politikalarıdır. İsrail ekonomisi dış ticarete bağımlıdır. İsrail ekonomisinde yerli sanayinin hem hammadde ihtiyacı hem de döviz ihtiyacı dış ticaretle sağlanmaktadır. GSMH önemli bir bölümünü dış ticaret oluşturmaktadır. Çünkü ülke nüfusu azdır ve iç piyasa sınırlıdır. Bu nedenle ülkenin büyümeye dönük tüm hamlelerinde dış ticaret vardır.²⁰⁰

4. İsrail'de Siyaset ve Seçim Sistemi

İsrail de orantılı temsile dayalı bir seçim sistemi bulunmakta ve her liste Knesset'te aldığı koltuk sayısı ve oy seçmen sayısı ile doğru orantılı olarak temsil

¹⁹⁸ Deniz, **Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009**, s. 15

¹⁹⁹ http://www.mfa.gov.il/mfa/mfaarchive/2012/Israel_64_statistical_glimpse (Aralık 2012 yılında erişildi.)

²⁰⁰ Turel Yılmaz-Mehmet Şahin-Mesut Taştekin, **Ortadoğu Siyasetinden İsrail**, (Ankara, Barış Kitap Basım, 2005), s.500

edilmektedir. Tek sınırlama % 2 eleme eşiğidir. Diğer bir deyişle, bir parti seçilebilmesi için en az % 2 oy alması gerekmektedir. Ultra-dini partiler kendi ruhani liderlerini aday olarak atamaktadır. Knesset seçimleri her dört yılda bir kez gerçekleşmesine karşılık Knesset ya da Başbakan erken seçime gitme kararı alabilmektedir.²⁰¹

“İsrail seçim sistemi iki ana kanuna dayanmaktadır, 1958 Temel Kanun: *Knesset (Hukey Yesod: haKnesset)* ve 1969 Knesset Seçim Kanunu. Bunun yanı sıra 1992’de kabul edilen Partiler Kanunu da siyasi partilerin işleyişinin yanı sıra seçimlere katılmalarına ilişkin düzenlemeler de içerir. İsrail seçim sistemi, Temel Kanun: Knesset’in 4. maddesinde, genel, ülke çapında, doğrudan, eşit, gizli ve nispi olarak tanımlanmaktadır. Din, etnik köken, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim veya başka bir statü farkı olmaksızın 18 yaşını dolduran her İsrail vatandaşı genel seçimlerde oy kullanma, 21 yaşını dolduran her İsrail vatandaşı ise Knesset seçimlerinde aday olma hakkına sahiptir. Sadece Cumhurbaşkanı, Haham Baş, İsrail Savunma Kuvvetleri mensubu subay, hâkim, dayan (dini mahkeme hâkimi) ve üst düzey kamu personeli görevlerini sürdürdükleri dönem içinde Knesset seçimlerinde adaylıklarını koyamazlar. Ancak kanunun o pozisyon için ön gördüğü süre kadar (100 gün veya 6 ay) önce istifa edilmesi halinde söz konusu görevlerde bulunanlar da seçimlere katılabilirler.”²⁰²

İsrail’in 60 yıllık kısa geçmişine bakıldığında demokratik anlamda, "demokrasi özürsü" diğer Orta Doğu ülkeleri ile kıyaslandığında başarılı bir konumda olduğu söylenilebilir. Zaten Ortadoğu ülkeleri değerlendirildiğinde, İsrail ve Türkiye’nin, demokratik devletler kategorisine girebilen yegâne iki ülke olduğu görülür.²⁰³

Çok partili demokratik seçimlerin, siyasi erki belirlemesinin toplumsal yapı üzerindeki etkisi önemi şu şekilde ortaya çıkmıştır. “İsrail’deki en temel ayrımlardan

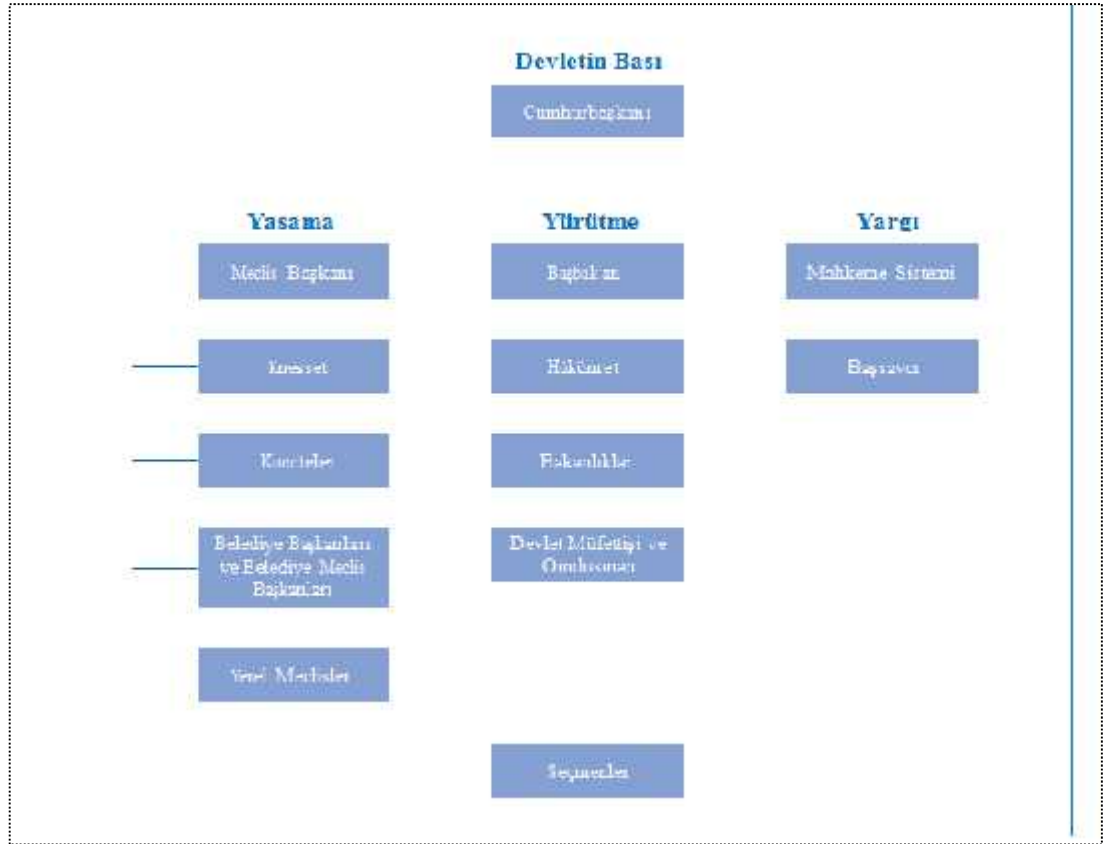
²⁰¹ http://www.knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_beh.htm, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁰² **İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu** <http://www.setav.org/tr/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu/rapor/2356>, s.29 (Ocak 2013 tarihinde erişildi.)

²⁰³ Osman Bahadır Dinçer, **İsrail Siyasal Sistemi ve Siyasi Partiler**, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=751>, (Ekim 2012 tarihinde erişildi.), s.2

birisi de İsrail'e Avrupa'dan gelen (Aşkenaziler) Yahudiler ile Ortadoğu ülkelerinden gelen (Sefaradiler) Yahudiler arasındadır. Üst düzey bürokratlar ve ordu üst kademesi çoğunlukla Aşkenazilerden oluşmakta o ülkenin elitlerini oluşturan Aşkenazilerin çok büyük kısmı İşçi Partisi'ni desteklerken, Sefaradiler Likud'u desteklemektedirler. 1970'ler boyunca Sovyetler Birliği'nden 150 bin Yahudi İsrail'e göç etmiş ve bunlar kolayca bünyeye adapte edilmişlerdi. Ancak Sovyetlerin yıkılması ile birlikte 1989'dan sonra 700 binden fazla Sovyet Yahudi'si İsrail'e göç etti ve şu anda altı milyonluk toplam İsrail nüfusunun % 15 kadarını Sovyet Yahudileri oluşturmaktadır. Bu insanlar çoğunlukla laik ve dindar olmayan Yahudilerdi. Sovyet Yahudileri İsrail'deki herhangi bir partiyi tercih etmek yerine Natan Sharansky önderliğinde İsrail Ba'aliyah Partisini kurmuşlar ve ilk katıldıkları 1996 seçimlerinde mecliste 7 sandalye kazanmışlardı.²⁰⁴

Tablo 18: İsrail'de Siyasi Yapı²⁰⁵

²⁰⁴ Süleyman Taygar, **İsrail 50.Yılında Elli Parça**, (İstanbul: Aksiyon Dergisi, 27 Haziran 1998,) s.31

²⁰⁵ **İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu** <http://www.setav.org/tr/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu/rapor/2356>, s.39 (Ocak 2013 tarihinde erişildi.)

Yukarıdaki tabloda İsrail siyasi yapısı aktarılmıştır. Buradan da görülmektedir ki İsrail’de kuvvetler ayrılığı mevcuttur. Bu durumun sonucu olarak İsrail Devleti kuvvetler ayrılığına dayanan parlamenter bir demokrasidir. Tek metin halinde düzenlenmiş bir anayasası yoktur. Anayasa, daha çok İngiliz sistemine benzer şekilde, çeşitli konularda yapılmış anayasal düzenleme niteliğindeki temel yasadan oluşan bir manzumedan ibarettir. Tarihî açıdan bakıldığında, 14 Mayıs 1948 tarihli İsrail Bağımsızlık Bildirisi, bir anayasa yapıcı meclisin seçilerek bu meclisin 4 ay içerisinde bir anayasa hazırlamasını öngörmüştü. Ancak, 29 Kasım 1949 tarihinde açılan Kurucu Meclis, kendisini yasama organı olarak ilan ederek Knesset adını benimsemiş; ancak bir anayasa yapmayarak bu görevi Anayasa, Yasama ve Yargı Komitesine devretmişti. O tarihten itibaren Knesset, 12 adet temel yasa kabul etmiştir. Hâlen tamamlanmamış olan temel haklar ve yasamaya ilişkin temel yasaların kabulüyle birlikte tüm bu yasaların bir araya getirilmesi, gündemde olan konular arasındadır.²⁰⁶

İsrail’in parti sistemi, Batılı demokrasilerle karşılaştırıldığında, belki de en bölünmüş çok partili sistemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölünmüş yapı, demokrasi adına belki iyi olabilir ama siyasi istikrar adına olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Öte yandan İsrail’de seçim sistemi, devamlı kendini yenileme ve değiştirme eğiliminde olsa da parti sistemi, ciddi bir istikrar arz eder. Örneğin, 1930’lu yılların temel siyasi rakipleri 70 yıl sonra bile hâlâ siyaset sahnesinde boy göstermektedirler. Bu noktada İsrail’in kuruluşunda siyasal partilerin ya da siyasi hareketlerin rolü yadsınmaz. Hâlihazırdaki bazı partilerin köklerine bakıldığında devlet öncesi siyasal oluşumlarla organik bağları kolaylıkla görülebilir. İsrail’deki bu çok partili yapı, aslında devlet öncesi farklı ideolojilerden ve Siyonist hareketin içindeki değişik menfaat gruplarından evrimleşen yapının bir mirasıdır.²⁰⁷

İsrail, ileri derecede politize olmuş toplum yapısına sahip bir devlettir. Filistin'deki Büyük Britanya mandasının erken dönemlerinden başlayarak siyasal partiler, Yahudi toplumu içinde her yere uzanan güçlü kurumlar olarak belirmiştir.

²⁰⁶ Deniz, **Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009**, s.9

²⁰⁷ Dinçer, **İsrail Siyasal Sistemi ve Siyasal Partiler**, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=751>, (Ekim 2012 tarihinde erişildi.), s.2

Gerek Büyük Britanya mandası sırasında gerek İsrail devletinin kuruluşunun ilk yıllarında yeni gelen Yahudi göçmenlerin barınma, eğitim, istihdam gibi temel gereksinimlerinin sağlanmasında siyasal partilerle bağlantılı kurumlar önemli işlevler görmüşlerdir. Devlet bürokrasisinin işlevlerini, doğrudan partilerle bağlantılı kurumlar yerine getirmişlerdir. Hatta bugünkü İsrail ordusunun çekirdeği olan ilk yarı askerî organizasyonu da İşçi Partisi'nin selefi olan kurumlar kurmuşlardır. Bu da, tek parti sistemine dayanan devletleri ayrı tutarsak, ülkede partilerin çok kapsayıcı bir etkilerinin oluşmasına yol açmıştır.²⁰⁸

İsrail toplumunun karmaşık yapısı ve uygulanan düşük barajlı nispi temsil sistemi ülkede çok partili bir siyasal yaşamı ortaya çıkarmıştır. Ülkede, geleneksel olarak biri merkez sağ (Likud), diğeri de merkez soldan (İşçi Partisi) Siyonist ideolojiye gönülden bağlı iki başat siyasal hareket bulunmaktadır. Ancak, İsrail siyasetindeki tek belirleyici etken sağ-sol eksenini olmayıp ülkede mevcut çeşitli çatışma ve ayrışmalar sonucunda pek çok farklı ideolojiye sahip düşünceler birçok siyasal partiyi ortaya çıkarmıştır. Siyonist olan-Siyonist olmayan, Aşkenaz Sefarad, dinci-laik, yerleşik-yeni göçmen çekişmeleri ve Arap-Yahudi çatışması ülkede pek çok siyasal hareketin doğmasına neden olmuştur. Ayrıca, bu çok farklı ideolojilerin çoğu kere kişisel çekişmeler nedeniyle birden çok partisi bulunmaktadır. Partiler, bunun sonucunda çok uzun ömürlü olmamakta, birleşmeler, ittifaklar vb. nedenlerle kurumsal kimlikler bir süre sonra çözülebilmektedir. Bununla birlikte, ülkenin siyasal tarihi göz önünde tutulduğunda, gelecekte de ülkenin başat siyasal hareketlerini, kurumsal kimliklerinin farklılaşma olasılığı bulunmakla birlikte; Likud ve İşçi Partisi veya bu geleneğin devamı niteliğindeki partilerin oluşturacağı söylenebilir. Ancak, toplumun heterojen yapısı sonucunda irili ufaklı pek çok siyasi parti ve oluşumun da ülkenin siyasal yaşamında yer almaya devam edeceği kesindir.²⁰⁹ İsrail halkı, her seçimde bir sonraki seçimin provasını yapar. Bir seçimde hata yapma lüksünü sonuna kadar kullanır bir sonrakinde ise bunu tersi yönde düzeltmeye çalışır. İsrail hükümetlerinin bir zamanlar şahinlerle güvercinler arasında sürekli el değiştirmesi bundan dolayıdır. İsrail'de bir seçim sonucunda başını Likud'un çektiği

²⁰⁸ M.Bürkan Serbest, **Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler**, (Ankara : Ankara Ün.SBF Dergisi, 2005), s.220

²⁰⁹ Serbest, **Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler**, s.244

bir sağ ve aşırı sağ başarılik bir sonuç alınırsa, bu bir sonraki seçimde sol ve barışçı bir iktidarın habercisi olarak görülebilir.²¹⁰

“İsrail’de din ve devletin aynı şeyden ibaret olduğunu iddia edenler olduğu gibi devletin, özünde laik olduğuna inanan bir kesim de bulunmaktadır. İsrail devleti ne dinî ne de dinsiz bir devlettir. Ancak İsrail halkı arasında devletin dinî olmadığı görüşü yaygındır. İşleyiş açısından devlet, kurumları ve hizmetleri genel olarak Yahudilik yasalarına uygun olmayan şekilde yürütmektedir.”²¹¹ Ancak ne Yahudi şeriatında ne de bu şeriati savunanların öğretilerinde şimdiye kadar çağdaş devlet hizmetlerini-ordu, polis, dışişleri ile ilgili hizmetler ile ulaşım, uluslararası posta işlemleri- aktif ve doğru bir şekilde yürütecek bir model bulunmamaktadır. Din bilginlerinin büyük bir bölümü ise bu tür işlere hiç ilgi göstermemektedir.

5. İsrail’de Hukuk

“Bugünkü İsrail’in hukuk kurumu, kuralları ve uygulamaları Eski İsrail Hukukuna, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve İngiliz Manda idaresi döneminden kalma hukuk kurum ve kurallarına dayanmaktadır.”²¹² Ancak medeni hukuk alanında, farklı dini grupların kendi cemaatleri üzerinde özel kanunlarını uygulamalarında yetkiyi dini mahkemelere veren Osmanlı sistemi korunmuştur. 1948’de İsrail Devleti kurulduğunda mevcut sistem korunduysa da Knesset ve Yüksek Mahkeme’nin kararları doğrultusunda daha modern ve gelişmiş bir hukuk sistemi inşa edilmiştir. Bugün sistemin en belirgin özelliklerinden biri yazılı bir anayasanın halen olmayışdır. Aslında Bağımsızlık Bildirgesine göre 1 Kasım 1948 tarihine kadar bir anayasa hazırlanması öngörülmüş, ancak bu anayasa yazımı tamamlanmamıştır. Bunun en temel nedenlerinden biri Ortodoks ve seküler Yahudi partiler arasında Yahudi hukukunun (*Halaka*) yeni devletin işleyişindeki rolüne ilişkin anlaşmaya varılamamasıdır. Bir anayasa metni üzerine anlaşmaya

²¹⁰ Kerim Balcı, **İsrail Seçmeni Kendi Kendini Cezalandırdı**, (Zaman Gazetesi, 18.02.2009, http://www.zaman.com/newsDetail_getNewsById.action?haberno=816685&keyfield= (Kasım 2012 tarihinde erişildi.) s.10

²¹¹ Şami, **Din Devleti İsrail**, s.48

²¹² Ayhan Döner, **Tarihsel Süreç İçerisinde İsrail Devlet Modelinin Ortaya Çıkışı**, (<http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/makale/1997-2.pdf> Erzincan: Erzincan Hukuk Fakültesi Yayınları, 1997, (Ekim 2012 tarihinden erişilmiştir.), s.17

varılamaması üzerine devletin yönetimine ilişkin olan kuralları kanunlar yolu ile belirlemek ve yargının kontrol mekanizması sayesinde partilerin politik çekişmelerini bu alandan mümkün olduğunca uzak tutmak yoluna gidilmiştir. Bugün, devletin işleyişine ve temel hak ve özgürlüklere dair yürürlükte olan 11 temel yasa ve Gazze Şeridi'ne ilişkin 1995 tarihli temel yasa hükmündeki anlaşma bir anayasa işlevi görmektedirler.²¹³

İsrail, bağımsızlığa kavuştuktan sonra (1948), devletin kurulmasından önce ülkede geçerli olan kanunların İsrail Devletinin Kuruluş Bildirgesi'nde yer alan ilkelere aykırı olmadıkları müddetçe, onların geçerli olmaya devam edeceklerini veya Knesset tarafından çıkarılacak kanunlara aykırı olmayacaklarını bildiren Hukuk ve İdare Kararnamesi'ni çıkardı. Ancak, hukuk sisteminin esas niteliği, 1948'den bu yana gelişmekte olan bağımsız yazılı hukuk ve mahkeme içtihatlarından oluşan geniş külliyattır. Devletin kurulmasından sonra, Knesset, hayatın her alanıyla ilgili olan ve en sonunda bir araya getirilip bir anayasa teşkil edecek olan bir dizi Temel Kanunlar çıkarmak için yetkilendirildi. Cumhurbaşkanlığı, Knesset, Hükümet, Yargı, İsrail Savunma Kuvvetleri, Devlet Müfettişliği, Çalışma Hürriyeti (kişi hayatı, vücudu veya şerefının ihlali konusunda), İnsan Haysiyeti ve Hürriyeti gibi devletin temel niteliklerini ortaya koyan birçok Temel Kanunlar çıkarıldı. 1995 yılında Yüksek Mahkeme, bir Temel Kanuna aykırı olan Knesset yasal düzenlemesini inceleme yetkisini üstlendiğinde, Temel Kanunların diğer mevzuata göre öncelikli oldukları teyit edildi.²¹⁴

Yıllar içinde İsrail hukuk sisteminin temel değerleri olarak ifade hürriyeti, toplanma hürriyeti, din hürriyeti ve eşitlik gibi vatandaş hürriyetlerini koruyan Yüksek Mahkeme kararları yoluyla bir içtihat hukuku gelişmiştir. Yüksek Mahkeme, bundan başka, herhangi bir devlet organı veya memuruna karşı bireyler tarafından yapılan başvuruları da inceleyip karara bağlamaktadır.²¹⁵ Buradan da anlaşılacağı

²¹³ **İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu** <http://www.setav.org/tr/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu/rapor/2356>, (Ocak 2013 tarihinde erişildi.), s.45

²¹⁴ David Ben-Gurion, **Devlet**, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/A6D2CEB1-23EC-415A-8290-19F9EA632D85/0/StateTurk.pdf>, (Ekim 2012 tarihinden erişildi.), s.83-85

²¹⁵ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.), s. 85

üzere İsrail hukuku çok kaynaklı bir hukuk sistemidir. Çok kaynaklı olması birlikte yaşadığı sosyolojik taban ve tarihsel geçmişi ile alakalıdır.

Tablo 19: İsrail Mahkeme Sistemi²¹⁶

MAHKEME SİSTEMİ	
Özel Mahkemeler	Acıkça tanımlanmış yargı yetkileriyle: trafik, iş, çocuk, askerlik ve belediye mahkemeleri, idari mahkemeler
Özel Mahkemeler	Moderi duruma ilgili konularda (evlenme, boşanma, nafaka, velayet, evlat edinme) yargı yetkisi değişik dini cemaatlerin yargı kurumlarına verilmistir. Yahudi bahamlik mahkemeleri, Müslüman şariat mahkemeleri, Dürzî dini mahkemeleri, İsrail'de resmen tanınan on Hristiyan cemaatin kilise mahkemeleri
Asliye Ceza Mahkemesi	Hukuk ve küçük ceza davaları; hukuk ve ceza davalarında yargı yetkisi
Bölge Mahkemesi	Asliye mahkemeleri üzerinde temyiz yetkisi, daha önemli hukuk ve ceza davalarında ilk yargılama yetkisi
Yüksek Mahkeme	Ulke çapında en son temyiz yetkisi, adalet uğruna müdahale etmek için gerektiğinde belli konuları ele alma hakkı; hukuka aykırı olarak tutuklanmış veya hapsedilmiş kişileri serbest bırakma yetkisi; Yüksek Mahkeme herhangi bir devlet organı veya memuruna karşı yapılan başvuruları inceler ve ilk ve son kademe mahkemesi olarak çalışır.

Yukarıdaki tabloda İsrail Mahkeme sistemi aktarılmıştır. Özellikle evlenme, boşanma, nafaka, velayet ve evlat edinme konularında dini mahkemelerin belirleyici olduğu aktarılmıştır. Bu durum özel mahkemeler statüsünde değerlendirilmiştir. Diğer mahkemelerde bu çalışmada görevleri ile birlikte aktarılmıştır.

6. İsrail'de Evlilik ve Aile

İsrail'de sivil evlilik mevcut değildir; Yahudi evliliğinin kurumsallaşmış tek şekli dini olandır. İsrail Yahudilerinin evlilikleri, Ortodoks bakış açısıyla halaha'ya uygun olarak yapılmalıdır. Fakat bu yaklaşımın getirdiği bazı sorunlar vardır; örneğin bir kohen ile boşanmış bir kadın veya bir Yahudi ile Halaha'ya göre Yahudi olmayan biri evlenememektedir. Bu nedenle ülkedeki laik kesim sivil evliliğin kurumsallaşmasını istemektedir. Çoğu insan bu kısıtlamalardan etkilenmektedir. 20.yy'ın başlarında İsrail'de yaklaşık 300.000 kişi Yahudi olmadığı veya

²¹⁶ **İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu** <http://www.setav.org/tr/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu/rapor/2356>, s.46 (Ocak 2013 tarihinde erişildi.)

Yahudiliklerini ispatlayamadıkları için bir Yahudi'yle yasal olarak evlenememiştir. Bazı laik İsraililer, ya Ortodoks düğün istemediklerinden ya da halahaya göre evliliğin geçerli olmayacağını bildiklerinden, yurtdışına çıkıp evlenmektedir. Bu evlilikler İsrail'de yasal olarak tanınmakta fakat hahamlık tarafından Yahudi evliliği olarak kabul edilmemektedir. İsrail'de her yasal evlilik, kişinin kendi dinine uygun olarak dini bir yetkili tarafından yapılmaktadır. Aynı şekilde vatandaş olsun veya olmasın, farklı dindeki bireyler veya dinsiz çiftler İsrail'de yasal olarak evlenememektedir.²¹⁷

Yahudi dininde evlilik hem çoğalmanın ve hem de meşru yünden cinsel ihtiyacın temini açısından son derece önemli bir kurum olarak telakki edilmiştir. Dolayısıyla, Yahudilikte evlilik ve aile müessesesi isteğe bağlı, keyfi ya da toplum tarafında ortaya çıkarılmış bir kurum değil, aksine insanın tabiatının olmazsa olmaz şartını taşıyan bir özellik arz etmektedir. Hatta bu nedendir ki, Yahudi toplumunda, evlenme çağına geldiği halde evlenmekten ve aile kurmaktan kaçınanlara baskı uygulandığı ve bu şekilde davrananların zorla evlendirildikleri görülmüştür. Ayrıca, ailenin devamlılığının sağlanması ve böylece “fitri olmayan” cinsel sapmaların önüne geçilip, toplumda ahlâki bir çözümlenin meydana gelmesinin engellenmesi bakımından da tedbirler alınmaya çalışılmıştır.²¹⁸

Buradan yola çıkılacak olursa, Yahudi toplumunda aile, cinsel sapmaların önüne geçebilecek en büyük dayanak olarak görülmektedir. Aile içerisinde beklenmedik durumlara karşı Yahudi ailesi evlilik kurumunun işleyişine farklı şekillerde kurallar koyarak, kardeşler ve onların eşleri arasındaki ilişkileri bile belirlemiştir. Örneğin; kardeşlerden bir tanesinin ölümü hâlinde ortaya çıkacak yeni duruma çözüm üretmektedir.

Bazı araştırmacılar, İsrail ailesinin anaerkil olduğunu ifade eder. Bunun da annenin çocuğa isim vermesinden kaynaklandığını belirtmektedirler. Fakat bu söylenenin aksine en eski belgelerin gösterdiğine göre İsrail ailesi ataerkindir. İsrail

²¹⁷ **İsrail'de Evlilik,**

http://tr.wikipedia.org/wiki/Yahudili%C4%9Fin_evlili%C4%9Fe_bak%C4%B1%C5%9F_a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1#.C4.B0srail.27de_evlilik , (Aralık 2012 tarihinde erişildi.),

²¹⁸ Hakkı Ş.Yasdıman, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, (İzmir: DEU.İF. Dergisi, 2001), s.260

ailesinde koca karısının efendisi, karı da kocanın malıdır. Baba, çocuklarının hatta kendisiyle yaşayan evli çocukların ve onların eşlerinin de üzerinde mutlak yetkiye sahiptir.²¹⁹ Bu da babanın otoriter olması demektir. İşte bunlar Yahudi ailesinin anaerkil değil, ataerkil olduğunu göstermektedir.

Yahudilikte kadının iffetli ve kocasına itaatkâr olmasına çok önem verilmiş, kocayı aldatmak en büyük günah kabul edilmiştir. Yahudiliğin Tevrat'tan sonraki en önemli kaynağı olan Mişna ve Talmud'ta kadının vazifeleri şöyle açıklanır: "Kadın, kocasının ununu öğütmeli, ekmeğini pişirmeli, elbiselerini yıkamalı, yemeğini yapmalı, çocuğunu emzirmeli, yatağını hazırlamalı ve (elbisesi için) yünü eğirmelidir."²²⁰ Hatta evde cariye dahi olsa, bunlar kadının yapması gereken işler olması dolayısıyla, kocanın, karısını bunları yapmaya zorlayabileceği belirtilmiştir.

Ortodoks Yahudiler arasında, kadın ve erkeğin görevleri birbirinden farklıdır. Evle ilgili sorumluluklarından dolayı kadının, belli zamanlarda yapması gereken emirleri yerine getirmesi beklenmez. Günlük ibadetlere gitmesi zorunlu değildir ve gittiği zaman da minyandan (13 yaşını doldurmuş on kişilik erkek topluluğu) sayılmaz. Onun sorumlu olduğu alan, ev işlerini yerine getirmek, çocuklarının eğitimini temin etmek ve çalışmalarında kocasını teşvik etmektir. Erkeklere ise, kadınlarını sevmeleri ve onlara saygı göstermeleri emredilmiştir.²²¹

Günümüzde ise kadınlar bu rolün kendilerine erkekler tarafından empoze edildiğinden rahatsızdırlar. Ev dışında da etkilerinin olmasını istemektedirler. Reformcu ve muhafazakâr Yahudiler arasında kadınlar Rabbi olarak takdis edilmekte sinagog ibadetlerinin kantor (koro yöneticisi) olarak yönetebilmektedir. Din dışı alanda ise, erkek çocuklarının ortaya koydukları başarıların aynısını kız çocuklarının da gerçekleştirmesini çoğu Yahudi aile istemektedir.²²²

İsrail'deki toplumsal yapı ile ilgili olarak bu toplumun oluşuma tarihsel bağlamda değinilmiştir. Bir göç toplumu olan İsrail toplumunun oluşum sürecinde hangi bölgelerden nasıl göçler olduğu ve Yahudi nüfusunun nasıl oluştuğu dile

²¹⁹ Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi Aile Başlığı Cilt 1**, s.42

²²⁰ Nuh Arslantaş, **İslam Toplumunda Yahudiler**, (İstanbul: İz Yayınları, 2008), s.383

²²¹ Aydın, **Yahudilik**, s.141

²²² Aydın, **Yahudilik**, s.141

getirilmiştir. Yahudi nüfusunun birçok değişik ülkede yaşayan, çeşitli etnik köken ve dinî bakış açısına sahip bir göçmen toplumu olduğu konusuna vurgu yapılmıştır. Yahudi-İsrail devletinin kurucusu olarak kabul edilen en önemli iki göçmen gurubun Aşkenaziler ve Seferadiler olduğuna temas edilmiştir. Avrupalı öncüler olarak adlandırılan ve Dünya Yahudilerinin % 80'nini oluşturan Aşkenaziler, İsrail toplum yapısında hem nitelik hem de nicelik açısından önemli olduğu dile getirilmiştir. İkinci İsrail ya da Saferadiler ise az gelişmiş ülkelere göç eden Yahudiler olduğu konusuna vurgu yapılmıştır.

İsrail toplum yapısında farklı sınıf ya da tabakalaşma yapısı gözlenmiş, merkez çevre ilişkisi açısından bakıldığında Müslüman ülkelere 1958 sonrası göç eden Yahudilerin, İbranice bilmemeleri çevreye yerleşmelerine sebep olduğu ifade edilmiştir. Bu durum yapının toplumsal açıdan siyasi kutuplaşmaya sebep olduğu konusu da ele alınmıştır. Bununla birlikte, 1970 sonrasında Seferad Yahudilerinin İsrail toplum yapısında güçlendikleri konusu üzerinde durulmuştur.

İsrail'in nüfus yapısı bu çerçevede ele alınmış, bir göç toplumu olan İsrail'in nüfusunun %70'i farklı ülkelere yapılan göçlerle oluştuğu ifade edilmiştir. Yoğun göçler neticesinde nüfus artış hızı yüksek seviyelere ulaşmıştır. İsrail toplum yapısı homojen olmayıp % 76'sını Yahudiler oluşturmaktadır. Yahudi olmayan 1,4 milyon nüfusun, % 82'si Müslümanlar, % 9,5'i Hıristiyanlar, % 8,5'i Dürziler oluşturmaktadır.

İsrail'de toplumsal tabakalaşmanın diğer önemli belirleyici etkenin göç bölgeleridir. Avrupa kökenli Aşkenazlar beyaz Yahudiler olarak görülmekte ve üst sınıf olarak değerlendirilmektedir. İsrail tam bir göç (yatay hareketlilik) toplumdur. İsrail toplum yapısındaki dikey hareketlilikte önemli etkenin eğitim seviyesinin yüksekliği ve ekonomik durumun iyiliği olduğu ortaya konmuştur.

İsrail'de toplumsal ilişkilerde dinin önemli bir unsur olduğu aktarılmıştır. Bir din devleti olan İsrail'de kutsal günler, toplumsal yaşamda, belirleyici bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

İsrail toplumunda sosyal kurumlar ve onların şekillenişinde en etkin kurum din ve ekonomi kurumu olduğu ifade edilmiştir. İsrail eğitim sisteminde çok dilli bir eğitim vardır. İngilizce ve Arapça, İbranice'nin yanında öğretilmektedir. İsrail'de ticaret ve ekonomi iç piyasanın darlığı sebebiyle daha çok ihracat endekslidir. Siyasi yapı çok partili olup nüfusa oranla ele alındığında çok parçalı bir siyasi yapı bulunmaktadır. Bugünkü hukuki yapıda eski İsrail Yahudi hukuku, Osmanlı ve İngiliz manda dönemi hukukunun etkileri dile getirilmiştir.

İsrail'de aile kurumunun oluşumunda ve evlilik sürecinde laik uygulamaların varlığından bahsedilse de asıl belirleyici olan unsurun din kurumu, Yahudi inancı olduğu diler getirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSRAİL'DE VE YAHUDİLİKTE EVLİLİK

A. İsrail'de ve Yahudilikte Evlilik

İsrail toplumunda evlilik araştırılmaya çalışıldığında hem tarihsel hem de dini olarak Yahudilikten ayrı değerlendirilmemelidir. Modern İsrail toplum yapısını, evlilik kurumunu ve aile yapısını ele almak için Yahudi ailesinin geçmişi ile ilgili olarak bazı hususlara işaret etmekte yarar vardır.

İsrail toplumunda Yahudi inançları, gelenek ve göreneklerinin en belirgin bir şekilde sergilendiği kurum, evlilik ve ailedir. Evlilik Yahudi inancına göre bir anlaşma niteliği taşımaktadır. Bu anlaşma evlenen iki insanı sonsuza dek bağlayan ve kutsal aile birliğini tescil eden yazılı bir belge olarak somutlaşır.²²³

Evlilik dinsel bir törenle gerçekleşir ve bu tören iki bölümden oluşur. İlki Erusin veya Kiduşin olarak adlandırılan nişan töreni; diğeri de Nisuin olarak adlandırılan ve Hupa altında kutlanan törendir.”²²⁴ Yahudi toplumunda evlilik töreni dinsel nitelikli bir tören olup içeriği temelde aynı olmakla birlikte, uygulamada her cemaatin yerleşik gelenek ve göreneklerine göre bazı değişiklikler gösterebilir. Bunda Yahudi toplumunda evliliğe yüklenen manevi bir bakış da vardır. Buradan, evliliğin cinsel fonksiyonlarına geçildiğinde karşımıza, neslin nasıl doğru bir kurum içerisinde çoğaldığı gerçeği çıkmaktadır.

“Evlilik sistemi; Yahudi hukukunda genellikle evliliğin duygusal, sosyal ve cinsel boyutuna atıfla beraber, neslin devamı ve cinsel arzunun kontrol altına alınması fonksiyonlarının gerçekleştirilme vasıtası olarak tanımlanmıştır. Fakat tüm bu fonksiyonlar sağlanırken sosyal, ekonomik ve dinî bir takım dengelerde gözetilmiştir.”²²⁵ Orta çağda bu durum gözlemlenirken, günümüz İsrail toplumunda evlenme konusunun nasıl ele alındığı ve incelendiği bilinmelidir.

²²³ Nuh Arslantaş, **İslam Toplumda Yahudiler**, s.112

²²⁴ Yusuf Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi**, (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Yay., 2002) , s.162

²²⁵ Salime Leyla Gürkan, **Yahudi Kimliği ve Tarihi Üzerine Düşünmek**, İstanbul: Ekopolitik Dergisi Haziran, 2009, <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=4230> (Ekim 2012 tarihinden erişildi.), s.175

Günümüz İsrail’inde evlilik ve boşanma konusunda, dinî yasaların içeriği sürekli boşaltılma girişiminde bulunmaktadır. Bu konuda harcanan çabanın sebebi, karma evliliklerin meşru sayılmamasıdır. Bu sorunu aşmak için insanlar farklı metotlar kullanmaktadırlar. Örneğin; Kıbrıs adasında karma evliliklerin meşru olması, dinî bir engelin bulunmaması veya evlilikte dinî geleneklerin göz ardı edilerek haham hazır bulunmadan evlilik akdinin yapılması gibi uygulamalar görülmektedir. Zaman zaman evlilikler ve boşanmalar böyle gerçekleştirilmektedir.²²⁶ Bu durum İsrail’de evliliklerin seküler yanının farklı bir şekilde açığa çıkmasına ve dini yasalar dışında evliliklerin ortaya çıkmasına göz yumulduğu sonucunu çıkarmaktadır.

İsrail dışındaki ülkelerde Yahudilerin, Yahudi olmayanlarla evliliğinde artış görülmektedir. 2000-01 Ulusal Yahudi Nüfus Anketi'ne göre ABD'de 1996 ile 2001 yılları arasında gerçekleşen Yahudi evliliklerinin % 47'si Yahudi olmayanlarla yapılmıştır. Farklı mezheplerdeki Yahudi liderler asimilasyonun bir kriz olduğuna dair hemfikirken karışık evliliğe karşı olan tavırları farklıdır. Ortodoks Yahudilik hiçbir şekilde karışık evliliği kabul etmemektedir. Muhafazakâr Yahudilik karışık evliliğe karşı çıkmamasına rağmen kişinin Yahudiliğe geçmesini umut eder. Reformist Yahudilik ile Yeniden yapılanmacı Yahudilik, bir Yahudi'nin Halaha'yı kendi yorumlamasını önerir ve karışık evliliğe karşı çıkmaz. Evliliği düzenleyecek olan Reformist veya Yeniden yapılanmacı haham olaya kendi bakış açısını getirebilir. Hepsi olmasa da çoğu, bu ilişkiden doğacak olan çocuğun bir Yahudi olarak yetiştirilmesinin sözünü ister. Ayrıca, karışık evliliklerde kimin Yahudi olduğuyla ilgili mezhepler arasında fikir ayrılıkları mevcuttur. Ortodokslar ve Muhafazakârlar Yahudi bir anneden doğmayan ve kendilerinden daha liberal mezheplerden Yahudiliğe geçenleri Yahudi olarak tanımaz.²²⁷

İsrail’de 2010 yılında çiftlerin yaklaşık % 96 sı evli olarak yaşarken, % 6’sı evlilik dışı birlikte yaşamayı tercih etmiştir. Evlilik dışı birlikte yaşayanların orijinlerine baktığımızda % 5’i İtalyan, % 10’u Amerikan ve İspanyol, % 19’u

²²⁶ Şami, **Din Devleti İsrail**, s.61

²²⁷ **Karışık Evlilikler,**

http://tr.wikipedia.org/wiki/Yahudili%C4%9Fin_evlili%C4%9Fe_bak%C4%B1%C5%9F_a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1#.C4.B0srail.27de_evlilik, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Hollandalı, % 23'ünün ise Danimarkalı oldukları tespit edilmiştir. Geriye kalan kısmı ise % 35 ile İsrailidir.²²⁸

Yahudilikte aralarında kan bağı olan kimselerle evlenmek yasaktır. Yahudi bir kimsenin anne ve babasıyla; babasının karısıyla; ana ya da baba bir kız kardeşiyle, torunlarıyla (oğlunun kızı ya da kızının kızıyla); hala, teyze, amca ve amca karısıyla, gelin ya da kayınvalidesiyle, kardeşinin karısıyla ya da aynı anda karısının kız kardeşiyle evlenmesi yasaklanmıştır.²²⁹ Yahudi toplumlarında görülen evlilik biçimlerini ele aldığımızda karşımıza çıkan özel evlilik biçimlerini gözlemek mümkündür. Yahudi inanisında görülen evlilik biçimlerinden biri de levirat'tır. Latince "bir kocanın erkek kardeşi" anlamına gelen ve levir kelimesinden türetilen levirat, bir adamın erkek kardeşinden kalan dul karısı ile evlenmesini gerektiren geleneği ifade eder. Aynı anlayışın bir uzantısı olarak bu terim; şayet ölen kocanın bir erkek kardeşi bulunamazsa ve onunla evlenmeyi arzu eden bir kimse de yoksa o zaman kadının ölen kocasından daha uzak akrabası ile evlenebilmesini ihtiva eder. Tesniye adlı bölümde, yenge ile evlenme görevinin açıklaması, bize bu geleneği daha teferruatlı bir şekilde tartışma imkânı verir.²³⁰ Yahudilikte yenge ile evlenme biçimi, Yahudi toplumunun, neslin devamında iç evliliği önemseyişinin bir göstergesidir.

Yahudi toplumunda evlilik kurumu ile birlikte oluşan aile, toplumda nasıl ele alınmaktadır ve toplumun esası nedir? Toplumun esasını teşkil eden aile, Yahudilikte sosyal olduğu kadar dinî bir kurumdur. Yahudi toplumu, aileyi dinî prensiplere dayalı bir evlilikle kurmakta, onu neslin devamı ve çoğalması için gerekli görmektedir.²³¹

İsrail'de aile hukuku iki paralel hukuk sistemi olarak işlemektedir. Evlenme ve boşanma işlemlerinde insanlar dini mahkemelerden yetki almak zorundadırlar. Devlet destekli mahkemeler ile dini mahkemeler uyum içinde çalışmaktadırlar.

²²⁸ http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201211045, **Basın Açıklaması**, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²²⁹ Arslantaş, **İslam Toplumda Yahudiler**, s.348

²³⁰ Besalel, **a.g.e.**, s.162

²³¹ İbrahim Acar, **Evlenme Engeli Olarak Din Farkı**, (Ankara: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. İslam Hukuku Ana Bilim Dalı Yayını, 2005), s.25

Evlenmesi yasak olanları dini mahkemeler belirlemektedir. Bu da kutsal metinlerce Yahudilikte belirlenmiştir. Boşanma işleminin gerçekleşebilmesi için karı kocanın boşanma iradesini belirtmeleri gerekir.²³²

Evlilik, Yahudi topluluğunun devamını sağlama ve sosyal, ekonomik, dinî ve ahlâki açıdan sağlıklı bir toplum tesis etme noktasında Yahudi toplumunda önemli bir yere sahiptir.²³³ Evliliğin niteliğinin belirli olması, Yahudi toplumunun evliliğe bakışını daha da belirginleştirmektedir.

B. İsrail’de ve Yahudilikte Evlilik Süreci

Bu bölümde tarihsel geçmiş ile birlikte İsrail’de ve özellikle Yahudilikte evlilik süreci ele alınacaktır. İsrail evlilik süreci incelenirken dinin etkisi tartışmasız bir şekilde belirleyici olmuştur. Dinin belirleyiciliği günümüzde de devam etmektedir. İsrail evlilik mevzuatı dini kurallar tarafında katı bir biçimde belirlenmiştir. Kimin kiminle hangi yaşta evleneceği kurallara bağlanmıştır. Evlendirme ve boşama yetkisi dini mahkemelerdedir. Bu konuda 1950 yılında çıkarılmış yasa ile 17 yaş sınırlaması erkek ve kız için belirleyici olmuştur. 1953 yılında boşanma ve evlendirme işlemi Hahamların iznine bağlanmıştır. 2009 dokuz yılında önemli bir kırılma yaşanmış ve din dışı evlilikle ve ülke dışında yapılan evliliklerde kabul edilmiştir. Bu durumda evlilik belirleyicisi olan yaş, cinsiyet ve din İsrail dışında yapılan evliliklerde farklılaşmaktadır. Bu durumu İsrail hükümeti tanımaktadır.²³⁴

1. Tarihsel Süreçte Nişan (Erusin) ve Düğün(Nisuin) ve Adetleri

İsrail’de toplumsal yapıdaki evlilik süreçlerinde, nişan ve düğün adetleri üzerine incelemeler yapıldığında dini kuralların ve kutsal metinlerin belirgin bir biçimde tarihsel süreçle beraber etkili olduğu, devam eden adetler olmakla birlikte bazı değişikliklerin de yaşandığı gözlenmektedir.

Hem sosyal hayat hem de dini kaynaklar ele alındığı zaman nişan ve düğün merasimlerinde ağırlıklı olarak Yahudiliğin belirleyici olduğu söylenebilir. Buradan hareketle evlilik işlemi iki aşamada gerçekleşir; “Kiduşin (genelde nişanlılık diye

²³² **İsrail’de Aile**, <http://family.jrank.org/pages/977/Israel.html>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²³³ Salime Leyla Gürkan, **Yahudilik**, (İstanbul, İSAM Yayınları, 2008), s.139

²³⁴ **İsrail Mevzuatında Evlilik**, <http://www.hnet.co.il/10/בישראל-החקיקה-נישואין> (Ocak 2013 Tarihinde erişilmiştir.)

çevrilir) ve “Nisuin (nikâh: evlilik), Kiduşin sadece ölüm ve boşanma ile fesih edilir. Ancak Kiduşin döneminde çiftler birlikte yaşamazlar ve evliliğin gerektiği karşılıklı sorumluluk da Nisuin tam olarak gerçekleşmeden başlamaz. Burada görülmektedir ki, sürecin kurallarının uygulanması evlilik kurumuna bakıştaki önemi ortaya koymaktadır. Ama bu süreç, zamanla bazı değişimlere de uğramamış değildir. Yahudi kanununa göre evlilik, iki kişi arasındaki özel bir ‘anlaşma’ olduğu için bir hahamın veya başka bir dinî yetkilinin varlığını gerektirmez. Ancak, genellikle bir haham huzurunda yapılır. Düğün âdetleri arasında kılık kıyafet tercihlerine ve şekline varana kadar İsrail’de toplumsal yapı içerisinde, bir form olarak ifade edilmektedir.²³⁵ Nişan âdetinin farklı uygulama şekillerinde kadının ve erkeğin tavır ve davranışları belli formlar etrafında varlığını sürdürmektedir. Kutsallık yanı olan evlilik âdetleri hayatın içinde ve İsrail toplumsal yapısı içerisinde Yahudi toplumunda varlığını devam ettirmektedir. Nişan olarak adlandırılan Kiduşin’in tam karşılığı kutsamalar şeklindedir. Buna göre erkek kadın için, kadın da erkek için kutsaldır ve birbirleri dışında herkes kutsal birer obje gibi yasaktır.

Nişan âdetinde bazı takı takma merasimleri olmaktadır. Bu merasimlerin kendi içinde bazı sıralaması vardır. Yüzük takma işleminin ardından, akraba olmayan iki kişinin şahitliğiyle hazırlanmış olup erkeğin karısını maddi ve manevi olarak gözetip kollama teminatı ile ölüm veya boşanma durumunda eşine ödemesi gereken meblağı (*mohar*) içeren yazılı nikâh akdi (*ketuba*) yüksek sesle okunur. Ketuba bir katip tarafından yazılıp çoğu zaman evlerin duvarlarını süsleyen güzel bir kaligrafi örneğidir. Bu bir evlilik sözleşmesi olarak da kabul edilir. Bu sözleşmenin evlilik sürecinde karşılaşılan durumları kapsıyor olması dikkatten kaçmamalıdır.²³⁶

Düğünler şüphesiz önemli bir sevinç vesilesidir. Kitab-ı Mukaddes’te “düğün günü”, “sevinç günü” olarak tarif edilmiştir. Kitabı Mukaddes döneminde işlemeli elbiseler ve çeşitli takılarla donatılan gelinden, arkadaşlarının çaldığı tef ve borazanlar eşliğinde gelinin evine giderdi.²³⁷ Görüldüğü gibi evlilik kurumunun hem toplumsal hem de dinsel gelenekleri İsrail toplumsal yapısında varlığını devam

²³⁵ Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi**, s.164

²³⁶ **İsrail’de Evlilik Töreni**, http://www.sevivon.com/aile/evlilik/evlilik_toreni , (Kasım 2012 tarihinden erişildi.)

²³⁷ Arslantaş, **İslam Toplumunda Yahudiler**, s.377

ettirmektedir. Bu durum kuşaktan kuşağa Yahudi toplumu içerisinde geleneklerin devam ettiğini göstermektedir. Geleneksel Yahudi düğünü ritüellerle doludur. Evlilik önemli ve anlamlı bir durumu ifade eder. Bu ritüeller eşlerin birbirine bağlılığını ve halklarına karşı sorumluluklarının bir nişanesidir. Düğün günü hazırlıkları yapılırken damat evi ve gelin evi arasında bir işbirliği vardır ve birlikte hazırlıkları yapılmaktadır. Düğün günü mutlu ve kutsal bir yaşamın müjdecisi kabul edildiği için günahların bağışlandığına inanılmaktadır. Düğün gününün anlamı dünden bugüne Yahudi düğün törenlerine önemli bir yer ihtiva etmektedir. Sade halka şeklinde altın yüzük, yüzüğün sağ parmağa takılması ve damadın kırık camlar üzerinde yürütmesi Yahudi inancının düğüne yansıdığı ritüellerdir.²³⁸ Halen bu ritüelleri İsrail'deki dini evliliklerde açık ve net bir biçimde görülmektedir.

Yahudi düğün töreni; Geleneğine göre gelinle damat düğünden önce bir hafta boyunca görüşmemelidir. Düğün sırasında sinagogda çok neşeli kutlamalar olur. Çoğu zaman gelinle damada olayın tatlılığını simgeleyen şekerler atılır. Geleneksel olarak gelinle damat düğünden bir gün önce oruç tutar. Törenden önce gelin, Rebeka'nın İshak'a yüzü örtülü olarak getirilişini simgeleyen duvakla yüzünü kapatır. Tören yaklaşık 20-30 dakika sürer. Gelin (Aşkenaz geleneğinde), iki anneyle birlikte girip damadın etrafında döner. Şarapla iki kutsama yapılır: birincisi şarabın kutsanması, ikincisi de evliliğin yükümlülüklerine ilişkin kutsamadır. Erkek yüzüğü kadının parmağına takar. Kiduşin bitince Ketuba yüksek sesle okunur.²³⁹ Bu süreç adetleri düzleminde devam eder ve ebeveynlerinde katılımı ile şenlenir.

Eski zamanlarda, Erusin ve Nisuin, farklı zamanlarda gerçekleştirilirdi. İki tören arasındaki süre bir yıla kadar uzayabilirdi. Ancak günümüzde her iki seremoni de Hupa altında gerçekleşir. Bu sebeple “Halkı Yisrael'i Hupa ve Kiduşin ile kutsayan” berahası söylenir. Hupa; damat ve gelinin düğün sırasında altında durdukları, dört çubuk üzerine gerilmiş bir gömlektir. Bazı geleneklerde ise Hupa altında, gelin ve damadın üzerine Talet atılır ve bu gelin ve damadın aynı çatı altında birleştiklerini simgeler. Hupa, düğünün son basamağıdır. Damat tarafından hazırlanıp dekore edilen bir çadır ya da oda olan hupa, gelinin baba evinden koca evine, bir

²³⁸ **Yahudi Düğün Rehberi**, <http://www.aish.co.il/i/1/48858567.html>, (Ocak 2012 Tarihinde ulaşıldı.)

²³⁹ Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi**, s.164

diğer deyişle baba otoritesinden koca otoritesine geçişin en önemli simgedir. Bu sebeple düğün yapılmasa dahi, nişanlı çiftler hupa'ya girerse resmen evlenmiş sayılırlar.²⁴⁰

Çiftler hupa'ya düğün töreninden hemen sonra girmezler. Önce bir odada baş başa kalır; o ana kadar ilk defa bir araya gelen çiftler burada birbirine ısıdıktan sonra, gelin ve damat hupa'ya girerler. Damat hupa'ya girerken hediye sadedinde geline bir altın takar. Yemen bölgesinde hupa'ya giren çiftin ve hazır bulunanların huzurunda ketuba (Bir evlilikte damadın geline karşı yerine getireceği yükümlülükleri kaydeden yasal dayanak) yüksek sesle okunur. (Günümüzde yaygın olan damatla gelinin düğün günü oruçlu olması âdeti, Abbasi ve Fatimiler döneminde mevcut değildi.)²⁴¹

Törende gelinle damat "minyan" (10 yetişkin Yahudi erkek) huzurunda yedi tane kutsama duası okurlar. Daha sonra çift şaraptan bir yudum alır. Damat, Kudüs'teki tapınağın yıkılışının simgesi olarak bir bardağı (ya da küçük bir cam parçasını) sağ ayağıyla ezer. Damadın gelini evine getirişinin simgesi olarak, kısa bir süre için yeni evli çift özel bir odada yalnız kalır. Düğün bir kutlama yemeğiyle devam eder. Neşeli müzik ve dans düğünlerin geleneksel bir parçasıdır.²⁴²

Düğün merasimi sosyal hayata katılımın, duanın ve eğlenenin iç içe girdiği bir seremoni olarak kendi varlığını belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır. Düğün sonrası gerçekleşecek gerdek gecesi gerçeği Yahudi gelenekleri içerisinde kendini belirginleştirmiştir. İsrail'de toplumsal yapıdaki evlilik süreçleri ve nişan adetleri üzerinde incelemeler yapıldığında devam eden adetler olmakla birlikte bazı değişikliklerin yaşandığı gözlenmektedir.

Musevîliğe göre düğünlerde içi çam parçalarıyla dolu beze basma âdeti, Kudüs'teki tapınağın yok oluşunu sembolize ettiğinden, yerleşik bir gelenek halini almıştır. Bu da düğün âdetlerinden en yaygın olanı ve günümüzde de devam edenidir.²⁴³

²⁴⁰ **İsrail'de Evlilik Töreni**, http://www.sevivon.com/aile/evlilik/evlilik_toreni, (Kasım 2012 tarihinden erişildi.)

²⁴¹ Arslantaş, **İslam Toplumunda Yahudiler**, s.380

²⁴² Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi**, s.165

²⁴³ Besalel, **a.g.e.**, s.161

Damat ve gelin, düğün günü güzel giyinir, o güne mahsus da süslenirlerdi. Geniza (Sinagogda yırtılması ve atılması günah addedildiği için toprağa gömülen dinsel kitap ve eşyanın geçici olarak saklandığı yer.) dokümanlarında düğün günü gelinin saçlarının safranla boyandığı, aspur adı verilen bir bitki ile makyaj yapıldığı belirtilir. Ayrıca, düğün öncesi gelinin el ve ayaklarına kına yakılırdı. Bununla birlikte düğün ve merasimleri sırasında kadının konumu ve görünüşüne oldukça önem verildiği gözlenmektedir. Evlilik sürecinde kadının konumu bekâreti ile de yakından alakalıdır. Bâkire kadın, sosyal hayatta ve evlilik sürecinde Yahudi inancında daha prestijli bir pozisyonda bulunmaktadır.” Yahudiler evlenilen kızın bakire olmasına çok önem verirdi. Makdisi nikâh töreninden sonra kızın velisinin erkek tarafına, kızın bakire olduğunu garanti ettiğini belirtir. Bu sebeple, eskiden bâkire kızlar gerdeğe Çarşamba günleri girer; kızın bakire çıkmaması durumunda, olayın ertesi günü, yani Yahudi mahkemelerinin kurulduğu Perşembe günü mahkemeye taşınmasına imkân sağlanırdı. Bu kadar ayrıntılı ve kapsamlı olarak düşünülmesi ve planlanması, kadının bakire çıkmaması halinde aile kurumunun oluşamayacağını bize göstermektedir.²⁴⁴

Ortaçağda Aşkenaz Yahudi cemaatlerinde kızlar genç yaşta evlendirilirdi. Talmud'daki bazı hahamlar bir oğlanın ergenlik çağına girmesinin ardından hemen evlendirilmesine sıcak bakmaktaydı. Yirmi yaşını geçmiş fakat hala evlenmemiş kişilere Tanrı tarafından lanetlenmiş gözüyle bakılmaktaydı. Ne pahasına olursa olsun ömür boyu romantik ilişkiden irak kalmak teşvik edilmemekteydi. Kişilerin genç yaşta evlenmelerinde sorun görülmezken yüksek yaş farkına karşı çıkılmaktaydı. Modern zamanda Yahudi cemaatlerinde küçük yaşta evlilik çok ender görülen bir hadise olup çoğu ülke tarafından da yasaklanmıştır.²⁴⁵

²⁴⁴ Arslantaş, **İslam Toplumunda Yahudiler**, s.381-382

²⁴⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Yahudili%C4%9Fin_evlili%C4%9Fe_bak%C4%B1%C5%9F_a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1#.C4.B0srail.27de_evlilik, **Çocuk Evliliği** (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

2. Günümüzde İsrail Nişan ve Düğün Adetleri

İsrail toplum yapısını aile ve evlilik kurumunda dini etkisi çok belirgindir. Buradan hareketle düğün, nişan ve evlilik sürecinde din kurumu belirleyicidir. Bununla birlikte son yıllarda din dışı evliliklerde yapılmaktadır. Nişan ve düğün törenlerinde Yahudi inanişından kaynaklanan ritüeller kendini göstermektedir. Bunların tümünün tarihsel bir arka planı ve dini bir alt yapısı vardır. Bundan önceki bölümde tarihsel ve dini arka planına değindik. Bununla birlikte günümüze yansımalarının nasıl olduğunu bu bölümde ele alacağız.

İsrail’de nişan ve düğün merasiminde dini ritüeller bir kısmı ile devam etmektedir. Musevi inançlarına göre, düğünlerde Kudüs’teki kutsal tapınağın yok oluşunu sembolize eden içi cam parçalarıyla dolu bir beze basma geleneği düğünlerden adet olarak devam etmektedir. Törende cam kırmak ise hayattaki mutluluk ve üzüntüyü sembolü olarak karşılık bulmaktadır. Günümüzde nişan ve düğün töreni arası kısalmıştır. Gelin ve damat evlilik öncesi dört direk ve bir “*talletten*” oluşan çadır benzeyen “*hupa*” altında durmaya devam etmektedirler. Bazı cemaatlerde “*hupa*” kullanılmaz yerine başlar “*tallet*” ile örtülür. Gelin ve damada şarap ikramı geleneği de devam etmektedir. Erkeğin karısına karşı yükümlülükler ifade eden “*ketuba’nın*” oluşumundan sonra da şarap içilir. Parmaklara yüzük takılma âdeti sağ ellere takılarak varlığını devam ettirir.²⁴⁶

Günümüze dinsel düğün törenleri çeşitli yöresel gelenekleri etkisiyle bazı değişikliklerde göstermektedir. Ortodokslar şöyle uygulanır; damat “*ketuba’yi*” imzalar geline yönelir duvağı ile gelinin yüzünü örter sonra çift *hupa*’nın altına gider. Damadın ailesi damatla, gelinin ailede gelinle beraber giderler. Başka bir uygulamada ise anneler geline babalarda damada eşlik ederler. *Hupa*’nın altında merasimi yöneten din adamı şarap ile ilgili kutsamayı söyler gelin ve damat bu bardaktan içerler. Düğün merasiminden sonra aile bireyleri ile birlikte yemek yenir.

Günümüzde Aşkenaz düğünlerinde yakın çağdaki *hupa* uygulaması sürmektedir. Seferad’larda ise *hupa*, *tallet* ve *kubbe* birleşimidir. Evlenecek çift önce *tallet* ile örtülür, sonra *kubbe* başlarının üzerine yayılır. İsrail’de düğünler açık

²⁴⁶ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi Cilt I*, s.203

havada ve *hupa* altında yapılır. Genellikle akşamüstü yapılan bu düğünlerin anlamı Tanrının “*avraama*” “Kavmini gökyüzündeki yıldızlar kadar çoğaltacağım.” Sözü ile bağlantıdır. Günümüze konservatif ve reformist Yahudilik hareketlerin farklı uygulamalarıyla karşılaşmanın yanı sıra geleneksel uygulamalarda devam etmektedir. Örneğin damadın törenden önce gelinin yüzünü örtmesi, mumlar yakarak *hupa*’ya girmesi ve damat ile gelinin düğünden sonra yalnız başlarına ayrı bir bölmede kalmaları (*yihud*) gibi adetler uygulanmaktadır. Bununla beraber damadın parmağına gelinde yüzük yerleştirir. Bazı Seferadi cemaatlerinde evlenme gününden bir önceki gece kına gecesi (*hinna*) düzenlenir. Gelin arkadaşları ve akrabalara bu merasime gelinin evinde katılırlar. Tarihsel süreçte gelin çeyizinin sergilenmesi geleneği günümüzde geçerliliğinin yitirmiştir. *Hupa*’ya girerken evlenen çiftin üzerine pirinç, buğday şeker, konfeti vs. gibi şeylerin atılması da eski zamanlardan kalma bir adettir.²⁴⁷

3. İsrail’de ve Yahudilikte Boşanma (*Geruş*)

Yahudilikte boşama ve boşanma, hukuki olarak kabul edilmekle beraber, Tanrı tarafından hoş karşılanmayan bir davranış olarak görülmüştür. Talmud’ta çiftlerin boşanması durumunda mezbahın gözyaşlarına boğulduğu belirtilir. Kitab-ı Mukaddes’teki prosedüre göre boşama işi oldukça basittir. Erkek istediği zaman karısını boşayabilir (*gareş*) ve onu babasının evine gönderebilir (*şaleah ve hozi*). Yine Kitab-ı Mukaddes’te erkeğin hoşlanmadığı bir şey (evrat davar) bulması durumunda karısını boşayabileceği kabul edilmiştir. Ancak boşama, Tanrı tarafından hoş karşılanmayan bir tavır olduğu için, din adamları mümkün olduğunca erkek ve kadın arasını bulmaya gayret ederdi.²⁴⁸

Yahudi kanunları boşanmaya izin verir. Boşanma belgesine *get* adı verilir. Boşanma işleminin sonunda koca *get* belgesini kadına veya temsilcisine verir. Boşanma davası kadın tarafından başlatılabilir. Ancak kadının boşanma davası açabilmesi için kocanın çeşitli yükümlülüklerinden bazılarını yerine getirmediğinin ispatı gerekmektedir; eğer bu gerçekleştiğinde ise geleneksel olarak kocaya verilen ceza dayak veya maddi ceza olmaktadır. 12.yy’dan beri Yahudilik, fiziksel veya psikolojik

²⁴⁷ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi Cilt I*, s.165

²⁴⁸ Arslantaş, *a.g.e.*, s.418

zarar gören kadına boşanma hakkı verir. Muhafazakârlar Halaha'yı kabul etmelerine rağmen Ortodokslardan farklı takip ederler. Reformistler ise ketubalarında eşitlikçi bir tutum sergiler. Bu mezhebe göre sivil boşanma kâfi olmasına rağmen bazı hahamlar dini boşanmayı da tavsiye eder. Muhafazakâr ve Ortodokslar sivil boşanmayı kabul etmemektedir. Dolayısıyla Reformistlere göre boşanmış sayılan bir çift muhafazakârlar tarafından boşanmış sayılmayabilir. Ortodoks Yahudilik Reform evliliklerini kabul etmez çünkü kadının ikinci evliliğinden doğacak çocuklar *mamzerim* (piç) kabul edilir.²⁴⁹

Yahudilik "hatasız" boşanma kavramını binlerce yıl önce kabul etti. Yahudilik genelde, bir çiftin devamlı olarak kavga edip acı içinde yaşamaktansa boşanmasının daha doğru olduğunu savunur. Yahudi kanununa göre bir erkek karısını herhangi bir nedenle veya hiçbir neden göstermeden boşayabilir. Hatta Yahudi kanunu, bazı durumlar karşısında boşanmayı gerekli kılar, bir koca evlilik dışı ilişkiye giren karısını affetse bile boşamakla yükümlüdür. Genelde Yahudilikte boşanma zordur. Boşanma işleminin ayrıntıları karmaşık ve usandırıcıdır. (İsrail usulü boşanma; İsrail'de hâlâ şeriat mahkemesinde boşlanılıyor.) Erkekler istediğinde kolaylıkla boşanma kararı veren hahamlar, kadınları ise aşağılayıcı bir süreçten geçirmektedir.²⁵⁰ Bu durum günümüzde ve tarihsellik özelliği ile birlikte İsrail toplumu içerisinde boşanma durumunda ki kadının sosyal yapıdaki konumunda bir zedelenme oluşturmakta ve negatif bir ayrımcılık durumu ortaya çıkarmaktadır.

Bu süreç, toplumda ve aile içi ilişkilerde, İsrail toplum yapısında veya Yahudi toplumu içerisinde ve aile üzerinde din adamlarının ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, boşanma süreci inanç değerleri esas alınarak yapılmaktadır. Buna günümüzde ağır eleştiriler de getirilmektedir. “Kadın açısından Yahudi hukukunun en problemlili noktasından birini oluşturan boşanma konusunda, Tevrat gibi Talmud da boşanmayı sadece kocaya tanınmış bir hak olarak tanımlamaktadır. Buna göre normalde bir kadın ancak kocası öldüğünde ya da kendisine yazılı boşanma belgesi (*get*) verilmek suretiyle boşandığında serbest

²⁴⁹http://tr.wikipedia.org/wiki/Yahudiligi%27de_evlilik,_Bo%27sanma, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁵⁰ Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, s.164

kalabilmektedir. Aksi takdirde, kocanın kayıp olup öldüğüne dair geçerli bir delil bulunması durumu hariç, Yahudi mahkemesinin koca adına get düzenleme yetkisi yoktur.²⁵¹ Boşanma olgusu, erkeğin erkinin ve kanaatinin yanı sıra tercihlerinin önceliklendiği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

İsrail'de boşanma işlemlerinin Yahudi şeriatına göre hahamlar tarafından yürütülmektedir. İsrail yasalarına göre, boşanmak isteyen çiftler şeriat mahkemesinde haham yargıçların yönettiği 'final tören'ine katılmadan boşanmış sayılmıyor. Tel Aviv kentinde işleri en yoğun ve kalabalığı hiç eksik olmayan yerlerden biri şeriat mahkemesidir. Mahkeme mesaisinin neredeyse tamamını boşanma davalarına ayırıyor.²⁵² Bir din toplumu olan İsrail'de boşanma sürecinde Yahudi din yasaları tarafında boşanma işlemleri yapılmaktadır. İsrail şeriat aile mahkemeleri son yıllarda boşanma vakaları çokça meşgul etmektedir. 2002 ve 2010 yılları arasında istatistikleri incelediğimizde her dört evlilikten birinin boşanma ile sonuçlandığı gözlenmiştir. İsrail'de 2010 yılında boşanma oranlarına bakıldığında 47 855 çiftin evlendiği, 13 042 çiftin ise boşandığı görülmüştür. Buna dayanarak 2010 yılında toplam boşanma oranları %27,25'e ulaşmıştır. (Aşağıdaki tablolarda bu veriler ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır.)*

Tablo 20: İsrail'de 2002-2010 Yılları Arası Evlilik İstatistikleri²⁵³

İsrail	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Toplam evli çiftler	39.718	39.154	39.855	41.029	44.685	46.448	50.038	48.997	47.855
Yahudi	29.695	29.649	29.969	31.284	33.880	35.504	37.446	37.165	35.887
Müslüman	8.445	8.006	8.395	8.280	9.273	9.235	10.742	9.999	10.220
Hıristiyan	745	683	619	647	707	691	606	758	782
Dürzî	833	816	872	818	772	956	963	990	894

²⁵¹ Gürkan, **Yahudilik**, s.176

²⁵² Guardian 2004, (www.Radikal.com.tr/haber. 17 Ekim 2004 tarihinde erişildi.)

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=131446>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

*Bu veriler aşağıdaki tablolarda ayrıntılı bir şekilde paylaşılmıştır. İlgili ayrıntı dipnotları ile verilmiştir.

²⁵³ http://www.cbs.gov.il/www/population/marrige_divorce/marriage_all.pdf (Ocak 2013 Tarihinde erişilmiştir.)

Tablo 21: 2002-2010 Yılları Arası İsrail'de Boşanma Sayıları²⁵⁴

İsrail 'de	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Boşanmış Çiftler	10.939	10.689	11.181	11.030	13.439	13.105	13.488	13.233	13.042
Yahudi	9.686	9.506	9.555	9.767	11.392	10.996	11.304	10.928	10.466
Müslüman	1.136	1.036	1.112	1.136	1.134	1.225	1.313	1.393	1.658
Hıristiyan	50	47	40	38	78	80	89	75	80
Dürzî	67	100	74	89	83	91	103	105	104

Tablo 22: 20.ve 21 Tabloların Yüzdelerinin Hesaplanması*

İsrail'de	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Boşanma Yüzdeleri	27,54%	27,30%	28,05%	26,88%	30,07%	28,21%	26,96%	27,01%	27,25%
Yahudi	32,62%	32,06%	31,88%	31,22%	33,62%	30,97%	30,19%	29,40%	29,16%
Müslüman	13,45%	12,94%	13,25%	13,72%	12,23%	13,26%	12,22%	13,93%	16,22%
Hıristiyan	6,71%	6,88%	6,46%	5,87%	11,03%	11,58%	14,69%	9,89%	10,23%
Dürzî	8,04%	12,25%	8,49%	10,88%	10,75%	9,52%	10,70%	10,61%	11,63%

Yukarıdaki tablolar incelendiği zaman en yüksek boşanma oranının 2010 yılında İsrail'de yaşayan Yahudilerde olduğu % 29,16 ile tespit edilmiştir. Toplamda boşanma oranlarında 2002 ile 2010 yılları arasında artış olmamakla birlikte bir miktar toplamda azalış gözlenmiştir. İsrail'de yaşayan tüm toplulukların evlilik boşanma durumları hakkında yukarıdaki tablolar incelenerek yorum yapılır.

²⁵⁴ http://www.cbs.gov.il/www/population/marrige_divorce/divorce_all.pdf (Ocak 2012 Tarihinde ulaşılmıştır.)

*Bu tablo 20.ve 21. Tablolardaki verilere iki tablo arasında %'de işlemi yapılarak ulaşılmıştır.

Boşanan kadınların dönüş yeri baba evidir. Erkek çocuklar babasının yanında kalır; meme emenler, ise, belli bir yaşa geldikten sonra babalarına iade edilirdi. Kız çocukları ise annelerinin yanında kalırdı. Kız çocuklara sahip bir dul kadın, başkasıyla evleneceğinde küçük kızlarını da yanına alma şartıyla evlenirdi. Bu durumda bet din, yeni kocaya (üvey baba), kızlara karşı özellikle de yetişkin kızlara dikkatli davranılmasını bilhassa tembih ederdi.²⁵⁵

Boşanma sonrasında kadının evlenmesi erkeğin evlenmesinden daha farklı algılanmıştır. Kadınlara birlikte olan çocukların durumu yeni oluşacak olan ailenin yapısını ve ilişki ağını önceden planlamayı mecbur hale getirmiştir.

Boşanma sonrasında kadının kiminle evlenemeyeceği konusunda önemli bir ayrıntı vardır. Boşanmış kadınlar kohen (ilk erkek evlat) hariç istedikleri erkeklerle evlenebilirdi. Dul kadınlara toplumda çok iyi nazarla bakılmasa da ekonomik imkânlardan genellikle yoksun bir kesimin, kötü yola düşmemesi için, kendilerine hasat zamanı tarla kenarlarında belli yerler ayrılırdı. Hatta devşirme esnasında tarlaya düşenler de bunların hakkı olarak kabul edilmiştir. Görüldüğü üzere dul kadının konumu kutsal metinlerde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu sosyal durum eğer önceden toplum içerisinde belirgin bir biçimde sağlıklı konumlandırılabilirse, boşanma sonrasındaki oluşan süreç daha kolay yürütülebilir. Boşanma sonrasında kadının yeni bir evlilik yapması için geçmesi gereken bir süre vardır ve buna iddet denilir. İddet, boşanan kadının ya da dul kalan bir kadının tekrar evlenebilmesi için beklemesi gereken süredir. Hikmeti ise, bu sürede kadının hamile olup olmadığının anlaşılması ve geçmiş hayatını unutmaya vesile olmasıdır. Yahudilikte bir kadının boşandıktan sonra başka bir erkekle evlenebilmesi için, 90 günlük (3 ay) bir zamanın geçmesi gerekir.²⁵⁶

İsrail Toplumunda evliliğin dini ve tarihsel süreçten bağımsız olarak ele alınamayacağı tespit edilmiştir. İsrail toplumunda Yahudi inançlarının, gelenek ve göreneklerin belirgin bir şekilde evlilik ve aile kurumunu şekillendirdiği belirtilmiştir. Evlilik, Yahudi inancında bir anlaşma niteliği taşımaktadır. Günümüz İsrail’inde evlilik ve boşanma konusu dini yasaların kapsamında ele alınmaktadır. Modernleşme ve laikliğin etkisiyle bu yasaların içeriği boşaltılmaya çalışılmıştır.

²⁵⁵ Arslantaş, **İslam Toplumunda Yahudiler**, s.428

²⁵⁶ Arslantaş, **a.g.e.**, s.430

Bunun sonucu olarak İsrail dışında yapılan evlilikler İsrail yasalarıncada kabul edilmiştir. Ancak muhafazakâr Yahudiler tarafından bu durum tepki ile karşılanmaktadır. İsrail’de son yıllarda yapılan araştırmalarda evlilik dışı birlikte yaşamalara da rastlanmaktadır. Bu oranın % 6’lara kadar yükseldiği söylenebilir.

İsrail’de ve Yahudilikte evlilik sürecinde nişan (Erusin) ve düğün (Nisuin) merasimlerinin dini kurallar ve kutsal metinler çerçevesinde gerçekleştiği vurgulanmıştır. Eski zamanlarda, iki farklı zamanda gerçekleştiği bu iki törenin arasında bir yıla kadar sürenin geçebileceği bilgisine ulaşılmıştır. Tarihsel geçmişi ile beraber günümüzde İsrail toplumunda evlilik süreçleri, nişan ve düğün adetlerinde bazı değişikliklerin yaşandığı bilgisine ulaşılmış ve bu çalışmada aktarılmıştır.

Evliliği sonra ermesi yani boşanmanın Yahudi kanunlarında dini metinlere dayalı olarak şekillendiği dile getirilmiştir. Halen İsrail’de evlilik ve boşanma işlemleri Yahudi şeriatına göre hahamlar tarafından yürütülmektedir. Yahudi geleneğine göre günümüzde de boşanma isteği erkek tarafından dile getirilmektedir. Kadının erkeğin boşanma talebini geri çevirme hakkı sınırlıdır. Erkek ise boşanma talebini her an geri çekebilir. Günümüzde İsrail’de 2010 verilerine göre boşanma oranlarının % 27,25 olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSRAİL'DE VE YAHUDİLİKTE AİLE

A. İsrail -Yahudi Ailesinin Önemi ve Dini Fonksiyonları

İsrail toplumsal yapısında, Yahudi-İsrail ailesi, toplum içerisinde dinî bir anlayışla sürekli kurgulanmış ve aile kavramı kutsal metinlerden bağımsız bir şekilde ele alınmamıştır. Önceki bölümlerde evlilik sürecinde veya ailenin oluşum sürecinde inanç değerlerinin ne kadar etkin olduğunu gördüğümüz nişan ve düğün merasimlerinden sonra oluşan ailede bu durum daha belirgin bir şekilde kendini hissettirecektir. Kutsal metinlerde ailenin tanımı daha net bir şekilde ortaya konmakta, konu ilk insandan itibaren kutsal metinlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

Yahudilerde katı bir şekilde kabul gören inanca göre ailenin soyunu ve itibarını ilk erkek çocuk devam ettirir.²⁵⁷ Yahudi dininde, birbirini tamamlamak üzere ve birbirine arzulu bir şekilde yaratılan, bu iki cinsin beraber olabilmelerinin meşru yolu ise evlenip bir aile oluşturmalarıdır. Evliliğin dışındaki her türlü beraberlik, şiddetle kınanmış ve ağır yaptırımlarla engellenmeye çalışılmıştır. Buna karşılık insanın kemalâtını tamamlaması için önündeki tek imkân olan evliliğe ve aile oluşturmaya ise, ısrarla yönlendirme yapılmış ve böylece aile kurumunun önemine dikkatler çekilmiştir.²⁵⁸ Burada evliliğe atfedilen önemi belirgin bir biçimde görmekteyiz. Evlenmiş bir erkekle evlenmemiş bir erkeğe bakışın farkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum aynı şekilde kadınlar içinde geçerlidir. Burada görülen, evlenmemiş bir erkek için kullanılan “yarım adam” tabiri yaygın bir tanımlama olarak Talmud’da defalarca geçmiş ve evlenmenin önemini vurgulayan bir şifre olmuştur. Aynı şekilde, erkeksiz yaşayan kadınında yarım olduğu bildirilmiştir. “Ne kadının erkeksiz ve ne de erkeğin kadınsız yaşaması mümkün değildir” denilmiştir. Ailenin önemi üzerinde duran metinlerde, ayrıca iki cinsin ayrı kalmasının getireceği mutsuz ve huzursuzluk da geniş olarak yer almaktadır. Ailede mutlu olma dayanağının erkek ve bayanın birlikte olmasına bağlanması, durumun önemini

²⁵⁷ Salime Leyla Gürkan, <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=4230>, (Ekim 2012 tarihinde erişildi), **Yahudi Kimliği ve Tarihi Üzerine Düşünmek**, s.106

²⁵⁸ Yasdıman, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, s.248

ortaya koymaktadır. Evliliğin insan yaşamındaki yeri en gerçekçi anlamıyla ortaya çıkmış bulunmaktadır. İşte bu temel düşünceden hareketle Yahudilik, evliliği insan yaşamının en önemli olaylarından birisi olarak göstermiş ve aileyi cemiyetin esası/çekirdeği olarak değerlendirmiştir.²⁵⁹ Aile bu kadar önemli bir konuma oturtulunca ailenin sosyal hayattaki konumu daha da güçlenmiştir. Bu da ailenin fonksiyonlarının sosyal yapı içerisinde öne çıkması sonucunu doğurmuştur.

Yahudilikte çoğalma ve neslin artmasının sağlanması insanoğluna yüklenen mecburiyetlerin başında gelmektedir. Yahudilerin çoğalması bir keyfiyet değil, ama bir mecburiyet olarak karşılıklarında bulunmaktadır.²⁶⁰ Bu da Yahudi ailesinin en önemli fonksiyonu olarak çoğalmayı göstermektedir. Çoğalma fonksiyonunu en iyi şekilde ortaya konacağı sosyal kurum ailedir. Aile içerisinde cinsel ihtiyaçlar karşılanılmalı ve nesil bu yapı içerisinde çoğalmalıdır.

Aile hukuku; İsrail’de aile hukuku, iki farklı sistemin paralel olarak çalışması ile olmaktadır. Bunlardan biri dinî diğeri laik yargıdır. İnsanların evlenmeleri ve boşanmaları halinde, dinî mahkemelerden yetki alınması gerekmektedir. Evlenme ve boşanma sürecinde dinî yasalar ve mahkemeler, bazı kısıtlamalar yapmakta ve bir kısım engelleri koyan kuralları desteklemektedirler. Yahudilikte bazı kimselerin bazı kişilerle evlenmesi yasaktır. Dinî mahkemelerin kararları İsrail parlamentosu tarafından da kabul edilmektedir. Evlilik, boşanma, vesayet, çok eşli evlilik, evlilik dışı çocukların durumu, temel haklar, veli hakları, çocuk nafakası gibi durumlar dinî mahkemeler tarafından karara bağlanmaktadır. Aynı şekilde dinî mahkemeler yurt dışı evlilikleri, düğünleri ve birlikte yaşama gibi konuları da takip etmektedir.²⁶¹ Boşanma konusunda hükümler dinî ve sivil mahkemeler tarafından birlikte karara bağlanmakta olup boşanma dışındaki tüm işlemlerde sivil mahkemelere itiraz hakkı bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1. İsrail’de Toplumsal Yapı

Aile, müşterek bir atanın soyundan gelen veya yakın akrabalardan oluşan bir grubun meydana getirdiği temel sosyal birimdir. Tarih öncesi aile hayatının

²⁵⁹ Yasdıman, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, s.248

²⁶⁰ Yasdıman, **a.g.e.**, s.250

²⁶¹ www.jewishvirtuallibrary.org, (<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/courts.html>)
Hukuk Mahkemeleri Karşı Hahamlar Mahkemeleri, (10 Kasım 2012 tarihinde ulaşıldı.)

kökenlerini araştırıp ayrıntıları ile tanımlama ve aslını gösterme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmış olmasına rağmen, Tekvin’de zikredilen ilk insanların bir aile olduğu ve bu anlamda ailenin insanlık kadar eski bir tarihi geçmişe sahip bulunduğu bilinen bir gerçektir.²⁶² Buradan da anlaşılmalıdır ki, Yahudi inancı ailenin varlığını insanlığın varlığı ile paralel olarak görmektedir.

İsrail toplumu çeşitliliklerle doludur. Bu nedenle barındırdığı karmaşıklığı anlamak zordur. Toplum oldukça dinamiktir ve dinî çevreler dâhil olmak üzere büyük bir bölüm ABD’den etkilenmiş entelektüel, mesleki ve siyasi elitleri ile batılılaşmıştır. İsrail ve Amerikan toplumlarının bazı ortak noktaları mevcuttur. İki toplum da felaket, baskı ya da çok büyük yokluk ortamından kitleler halinde kaçarak geldikleri toprakları yerli halkları silen pahasına işgal eden insanlar tarafından kurulmuştur.²⁶³

Aile, ilkel topluluklardan en gelişmiş milletlere kadar, bütün toplumların temelini teşkil eden bir kurumdur. Aile, ilahi kaynaklı dinler açısından ayrı bir öneme sahiptir. Aile geleneği olan ve bu kuruma önem veren ilahî kaynaklı dinlerden birisi de Yahudiliktir.²⁶⁴ Yahudi inancının aileye bu bakışı ailenin konumunu İsrail toplumu içinde güçlendirmektedir. Aile üyeleri arasında Yahudi inancına göre ailenin bu kadar önemsenmesi aile üyeleri arasında bazı yükümlülükler getirmektedir. Bu, ailenin varlığını koruma gayreti olarak algılanmakla birlikte, aile üyeleri arasındaki dayanışmayı ve yardımlaşmayı öne çıkarmaktadır. En geniş anlamda aile üyelerinin her biri, diğerine yardım etmek ve onu korumakla yükümlüdür.²⁶⁵

İsrail ailesine tarihsel geçmiş ile birlikte bakıldığı zaman aile bağlarının sağlamlığı görülmektedir. Aile bağlarının sağlamlığı kabile organizasyonundan kalan bir mirastır. Yerleşik hayata geçiş ve daha da önemlisi şehir hayatının gelişmesi, aile adetlerine etki eden sosyal değişikliklere sebep olmuş, Sosyal değişikliklerle birlikte ailenin kendi kendisine yetmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Endüstrileşme ile

²⁶² Vaux, **Yahudilikte Aile**, s.1

²⁶³ Sylvain Cypel, **Duvarlar Arasında Çıkmazdaki İsrail Toplum**, (Ankara: Arkadaş Yayınevi, Çev: Burcu Çekmece, 2011), s.87

²⁶⁴ Vaux, **a.g.e.**, s.17

²⁶⁵ Vaux, **a.e.**, s.48

yükselen refah seviyesi de aile üzerinde neden etkili olmuştur? Tarihsel geçmişine baktığımızda ailelerin ekonomik uğraşları ile ailelerin yapısı arasında bir ilişki oluşmaktadır. Toplumda ekonominin canlanması ile birlikte yükselen refah seviyesi aileleri etkilemektedir. Maddi refahın artışı ve endüstrilerin gelişmesi ile birlikte işlerde bir ihtisaslaşma ortaya çıktığı oldu ve Ailenin kendi ekonomik durumuna ve meslekten elde ettiği gelire göre yeni ev kurma veya ailesi ile birlikte yaşama tercihlerinin değiştiği gözlenmiştir. Hayat şartlarının yeni yuva kurmayı belirleyen bir etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁶⁶

İsrail Yahudi nişan ve düğün merasimlerinde dinin etkisi etkinliğini devam ettirmektedir. İsrail devleti kurulduktan sonra günümüze kadar hayatı düzenleyen kuralların dini mi din dışımı olacak konusu bir anlamda tartışma götürmüştür. Bunun yansıması olarak evlilik boşanma konularında Yahudiliğin uygulamaların ve bazı hükümler sıkıntı olarak görülmüş ve kimin kiminle evleneceği konusu gündeme gelmiştir. Hahamın boşanmış kadınla evlenmesi, karma evliliğin yasaklanması, boşanmaya ilişkin düzenlemeler, kişinin yengesi ile evlenmesi, yengenin kendisi ile evlenmeyi reddeden kayının yüzüne tükürerek ayakkabısı ile vurması gibi hükümler günümüzde İsrail’de evlilik ve aile kurumunun oluşumunda hep tartışma konusu olmuştur.²⁶⁷

Günümüzde aile ve evlilik türlerini ele aldığımızda kent ailesi içerisinde ve kır ailesi içerisinde kadının durumunda bile bazı değişimler olmuştur. İsrail toplumuna has bir aile yapısı belirgin bir biçimde çağdaş İsrail’de kendini göstermiştir. Aile ve akrabalık arasında dayanışma ve yardımlaşma zayıflamış, hatta İsrail ailesinde önemli bir durum olan ölenin eşini onun en büyük kardeşiyle evlendirme yükümlülüğünün bağlayıcılığı kalmamıştı. Bu durum toplumdaki kentleşmenin aile üzerindeki etkisini göstermektedir. Hayat şartlarının ağırlaştığı durumlarda evlenen çocuk evden ayrılıp, yeni bir ev kurardı. Evlilikten sonra babasıyla yaşayan nadirdi. Babanın aile reisliği konusunda yetkileri sınırlandırılmıştı ve kendi oğlunu ölüme mahkûm edemezdi.

²⁶⁶ Vaux, **Yahudilikte Aile**, s.49-50

²⁶⁷ Şami, **Din Devleti İsrail**, s. 60

Buradan hareketle günümüz Yahudi toplumu içerisinde ailenin ve kadının konumuna kent ve kırsal alandaki fonksiyonlarına değinmek gerekecektir. İsrail nüfusunun yaşam alanları yeni yaşam politikalarının gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Günümüzde İsrail nüfusunun % 8'i köylerde ve 20.asrın ilk yıllarında ülkede geliştirilmiş olan kibutz adlı kendine özgü kooperatiflerde yaşamaktadır.²⁶⁸

Çok farklı kültür ve geçmişlerden, dünyanın çok farklı yerlerinden dalgalar halinde göç etmiş vatandaşlarıyla bu toplum, aynı zamanda oldukça komüniterdir. Batılı ve Oryantal Yahudiler arasında bir topluma ait olma veya birbirine sadakatle bağlı olma özellikleri çok çarpıcıdır. Ne var ki uzun vadede, örneğin farklı toplumlara mensup Yahudiler arasında yapılan evlilikler sebebiyle İsrail yeni göçlerden oluşmuş bir toplumdur. İsrail toplumu aynı zamanda çok birleşik bir yapıya sahip olup bireycilik ve herkesin kendisi için olduğu bir yapıya sokulmuş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁶⁹

İsrail toplumu içerisinde farklı toplulukların veya farklı ırkların yaşaması da söz konusu olmuştur. Bu farklı topluluklar modern hayatın vazgeçilmezlerinin bir tanesidir. Bu da toplumların birlikte yaşama kültürlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bugünkü İsrail toplumu içerisinde farklı dinden ve farklı ırklardan insanların yaşaması İsrail ailesini etkilemekle birlikte yaşayan toplulukları da etkilemektedir. Kısaca İsrail'de yaşayan azınlıkları aktaracak olursak; “Değişik boyuttaki köylerde esas olarak Araplar ve (ülkenin yüzde 1,7'sini teşkil eden) Dürzîler oturmaktadır. Toprak ve evler özel mülkiyet altında olup çiftçiler ürünlerini kendileri yetiştirmekte ve pazarlamaktadır. Arap kesimindeki bir azınlık olan, geleneksel göçebe Bedevi Araplar (170.000 kişi oldukları tahmin edilir.), geleneksel bir toplumdur yerleşik modern bir hayatı meşru ilişki geçişi yansıtan bir kentleşme süreci geçirmektedir.”²⁷⁰ Bu kentleşme süreci hem Arap ailelerini hem de İsrail ailesini etkilemektedir. Bir kültürel etkileşim yaşanmaktadır. Bu, birlikte

²⁶⁸ Rudh Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.), s.122

²⁶⁹ Cypel, **Duvarlar Arasında Çıkmazdaki İsrail Toplum**, s.90

²⁷⁰ Rudh Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.) s.122

yaşayan topluluklar için kaçınılmaz bir gerçektir. Bu karşılıklı etkileşimle birlikte İsrail ailesini etkileyen birçok faktör oluşmuş olup bunlardan en önemlisinin göç ve sarsıntı kavramları olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 23:2002-10 Yıllarında İsrail’de Farklı Toplulukların Evlilik Sayıları²⁷¹

İsrail	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002
Toplam evli çiftler	47,855	48,997	50,038	46,448	44,685	41,029	39,855	39,154	39,718
Yahudiler	35,887	37,165	37,446	35,504	33,880	31,284	29,969	29,649	29,695
Müslümanlar	10,220	9,999	10,742	9,235	9,273	8,280	8,395	8,006	8,445
Hıristiyanlar	782	758	606	691	707	647	619	683	745
Dürzîler	894	990	963	956	772	818	872	816	833

Tablo 24:2010 Yılındaki İsrail Ailesindeki Ortalama İnsan Sayısının Diğer Azınlıklardan Olan Araplarla Karşılaştırılması²⁷²

17 Yaşına Kadar Çocuklu Aileler					
Ailedeki Ortalama İnsan Sayısı		Tüm Ailelerin Yalnız Ailelere Oranı			
Genel Toplam Nüfus	3,74	8,7	Yalnız Aileler	Çocuklu Aileler	Toplam
Yahudilerin Toplam Nüfusu	3,53	8.8	157,000	1.639.100	1.796.100
Arapların Toplam Nüfus	4.85	7.2	127.000	1.320.300	1.448.000

Yukarıdaki veriler çerçevesinde İsrail toplumu içerisinde Yahudilerle birlikte yaşayan en kalabalık nüfusu Araplar oluşturmaktadır. Yukarıdaki tablo

²⁷¹ http://www.cbs.gov.il/www/population/marrige_divorce/marriage_all.pdf (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁷² [www.cbs.gov.il, \(İsrail 2010 yılı Aile, Evlilik ve Kadın İstatistikleri\)](http://www.cbs.gov.il/publications12/1490/pdf/t01_01.pdf)
http://www.cbs.gov.il/publications12/1490/pdf/t01_01.pdf, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

incelendiğinde Arapların ortalamasının Yahudilerden fazla olduğu görülmesine karşın yalnız yaşayan ailelerin oranının Yahudilerden daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Yalnız yaşayanlar açısından Yahudi nüfusun İsrail toplam nüfusu içindeki ağırlığının % 8,8 olması çocuk yapma oranındaki bir azalmanın olduğu sonucunun çıkarılmasına imkân sağlamaktadır. Bu tabloyu incelendiğinde Yahudi nüfusunun yalnız yaşama tercihinin, Araplardan daha fazla olduğu görülmektedir.

2. İsrail Ailesini Etkileyen Faktör Olarak Göç

İsrail ailesinin yapısının şundaki durumunun oluşması üzerinde etkisi olan faktörler ele alındığında; aile hukukunu, yaşanan göçleri, ülkenin geçmişi, yaşadığı sarsıntıyı ve savaşın yaygınlığını mutlaka vurgulamak gerekecektir. İsrail toplumu ardı ardına gelen göçler (göç dalgaları) tarafından kurulmuştur. 1995 yılında nüfusun % 61'i İsrail doğumlu insanlardan oluşmaktadır. Ataerkil İsrail ailesinin Yahudi nüfusu Avrupa, Afrika ve Asya'dan göç eden ve onların torunları tarafından hakları eşit olarak oluşturulmaya çalışılan genel bir modeldir.²⁷³

Bu da İsrail toplumunun oluşumunda göçlerin önemini belirginleştirmektedir. Bu durum Avrupa'daki antisemitizm hareketlerin etkisi çok olmuştur. Yahudiler, Avrupa'daki antisemitizm ortamının etkisi ile 20.yy ilk ve ikinci yarısında Avrupa ailesinden ayrılarak İsrail'e gelmiştir. İlk gelen grup Yahudi toplumunu (ailesini) yaratma rüyasıyla Doğu Avrupa'dan gelmiştir. İlk gelen Yahudi gruplarında doğurganlık oranları yüksek ve aynı zamanda geleneklerine bağlıdırlar. Katı cinsiyetçi bir rol paylaşımı vardır. Farklı toplumlardan ve farklı coğrafyalardan göç İsrail devletinin oluşum sürecinde etkili olmuş bir sosyal durumdur. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi birçok farklı coğrafyadan Yahudiler bugün ki İsrail devletini oluşturmak için göç etmişlerdir. Bu göçler sonucunda farklı bölgelerden göç eden Yahudiler arasında evlilikler ve kaynaşmalar olacaktır. Göçün teşvik edilmesi sürecinde Yahudi inancı bir teşvik unsuru olarak kullanılmıştır. Avrupa'daki antisemitist hareketler ve vaat edilmiş topraklar öğretisi bir birini etkilemiş ve kurulan İsrail devletine göçleri hızlandırmıştır. Eski Sovyet coğrafyası,

²⁷³ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, (<http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi) s.128

Avrupa toprakları, aşağıdaki tablo incelendiğinden önemli göç merkezleri olduğu bilgisine ulaşılabacaktır. Aynı zamanda dağınık yaşamının dini görüşler tarafından iyi karşılanmaması bu süreci hızlandırmıştır. Aşağıdaki tabloda koyulaştırılmış ülkeler SSCB-ABD ve Avrupa coğrafyasından göç sayılarını öne çıkarmak için yapılmıştır. Yaklaşım 2,1 milyon insan Avrupa ve Amerika coğrafyasından göçmüştür. Bu da göç politikalarının etkili olduğunu göstermiştir.

Tablo 25:1948-2012 Yılları Arasında Ülkelerden İsrail'e Göç Eden Nüfus²⁷⁴

İsrail'e Göç: (1948-2012)	
Rusya / Ukrayna (Eski SSCB)*	1.214.993
Fas, Cezayir ve Tunus	354,852
Romanya	276,586
Polonya	173,591
Irak	131,138
Amerika Birleşik Devletleri	97,116
Etiyopya	88,848
İran	76,934
Türkiye	62,837
Arjantin	59,925
Fransa	52,515
Yemen	50,731
Bulgaristan	44,372
Mısır ve Sudan	37,763
Libya	35,844
Büyük Britanya	32,194
Macaristan	32,022
Hindistan	28,702
Çekoslovakya (Eski)	24,468
Almanya	19,905
Güney Afrika	19,378
Yugoslavya (Eski)	10,768
Suriye	9,547

İsrail'e göç politikasını teşvik eden dini söylemlerin göçün hızlanmasının önemli sebeplerinden bir olduğu düşünülebilir. Yahudiler dağınık yaşamamalıdır görüşü öne çıkarılmıştır. İsrail topraklarına göç politikasının hayata geçirilmesi için

²⁷⁴ http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Immigration/immigration_by_country.html, **İsrail'e Göç Edenlerin Menşei**, (Kasım 2012 tarihinde erişildi.)

Yahudilerin dağınık yaşamalarını mubah gören dinî geleneklere karşı sert bir fikir mücadelesi yapılmıştır. Yahudiliği yok olmaktan koruyan şeyin, Yahudilik ğretilerinin İsrail toprakları ile ilişkisi ve bu topraklara dönmeleri ümidinin olduğunu söylenebilir. İsrail halkı, Tevrat ve İsrail topraklarını bir birine bağlayan şeyler olup, bunları bir birinden ayırmanın mümkün olmadığı dile getirilir. Aksi halde dağılan Yahudilerin gerçek varlıklarını koruyamayacakları, Yahudilerin İsrail topraklarına gelmekle varlıklarını ortaya koyabileceği söylenmektedir.²⁷⁵

Bu ve benzeri tür değerlendirmeler İsrail'e göçü hızlandırmıştır. Çeşitli dönemlerde göçler oluşmasına karşın 1930, 1940, 1950 gleri arasında bir farlılık vardır. Nazi soy kırımından kaanlarda radikal ideolojinin oluşması ve fazlasıyla dışa vurumunu ortaya çıkarmaktadır. Anne- babaları ve kendi yakınları olmadan, iki farklı coğrafyada yaşamalarının psikolojik etkisi altında kaldığı sonucu belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Gler sonrasında oluşan evlilikleri incelediğimizde bayanların ve erkeklerin kökenleri konusunda aşağıdaki verilere ulaşılmıştır. 1988-94 yılından 2006-2010 yılına kadar elde edilen verileri irdeleyerek tek tek tabloları yorumlayabiliriz. Aşağıdaki tablolar incelendiği zaman g toplumu İsrail'in farklı coğrafyalardan genler arasındaki evlilik sayıları gözlemlenmektedir. Bu sayılarda belirgin bir şekil ne çıkan aynı orijinlilerin birbiriyle daha fazla evlilik yapmış olduklarıdır. Buda göstermektedir ki; aynı coğrafyalardan gmş bireylerin kültürel yakınlıkları birbirlerini daha fazla seçmelerine sebep olmuştur.

İsrail toplumu g bölgelerinin etkisi ile bir araya geçmiş aile yapılarını iki farklı döneme bakarak yorumlayabilmektedir. 1988-94 yılları arası ile 2006-2010 yıllarının birbirine benzeştiği söylenebilir. 1988 ile 2010 yılı evlilik göstergeleri İsrail'de bulunanların birbirleriyle daha fazla evliliği tercih ettikleri gözlenmiştir. Bayanların eş seçimlerinde erkeklerle benzeştiklerini söyleyebilir. Bayanlar % 50'nin üstünde aynı yörenin eşlerini seçmişlerdir.

²⁷⁵ şami, **Din Devleti İsrail**, s.91

Tablo 26:1988-1994 Yılında Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Toplam Nüfustaki Dağılımları Karşılaştırması²⁷⁶

TOPLAM NUFUS TABLOSU/BİN		BAYANLARIN ORJİNLERİ 1988-1994										TOPLAM
ERKEKLERİN ORJİNLERİ		AMERİKA		AVRUPA		AFRİKA		ASYA		İSRAİL		
		1988	1994	1988	1994	1988	1994	1988	1994	1988	1994	
İSRAİL	1988	8,100		21,300		11,600		10,700		56,100		107,800
	1994		7,300		26,100		18,300		13,600		76,800	142,100
ASYA	1988	2,200		13,100		16,800		27,100		17,800		77,000
	1994		1,800		11,600		15,200		24,300		21,300	74,200
AFRİKA	1988	2,000		14,700		39,200		14,300		17,200		87,400
	1994		1,300		15,000		36,400		12,300		21,200	86,200
AVRUPA	1988	4,500		82,600		12,500		11,600		23,600		134,800
	1994		5,400		83,500		11,900		10,500		24,500	135,800
AMERİKA	1988	8,000		5,500		1,300		1,700		5,500		22,000
	1994		6,200		4,200		2,000		2,400		6,800	21,600
TOPLAM		24,800	22,000	137,200	140,400	81,400	83,800	65,400	63,100	120,200	150,600	

Tablo 27:1988-1994 Yılında Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Toplam Nüfustaki Dağılımları Karşılaştırması²⁷⁷

TOPLAM NUFUS TABLOSU/BİN		BAYANLARIN ORJİNLERİ 1988-1994									
ERKEKLERİN ORJİNLERİ		AMERİKA		AVRUPA		AFRİKA		ASYA		İSRAİL	
		1988	1994	1988	1994	1988	1994	1988	1994	1988	1994
İSRAİL	1988	7,5		19,8		10,8		10,0		52,0	
	1994		5,1		18,4		12,9		9,6		54,0
ASYA	1988	2,9		17,0		21,8		35,2		23,1	
	1994		2,5		15,6		20,5		32,7		28,8
AFRİKA	1988	2,3		16,8		44,9		16,4		19,7	
	1994		1,5		17,4		42,2		14,2		24,6
AVRUPA	1988	3,3		61,3		9,3		8,6		17,5	
	1994		3,9		61,5		8,8		7,8		18,0
AMERİKA	1988	36,3		24,8		6,1		7,7		25,1	
	1994		28,8		19,5		9,2		11,1		31,5

²⁷⁶ http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st05_10&CYear=2011 (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁷⁷ http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st05_10&CYear=2011 (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Tablo 28:2006-2010 Yılında Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Toplam Nüfustaki Dağılımı Karşılaştırılması²⁷⁸

TOPLAM NUFUS TABLOSU/BİN		BAYANLARIN ORJİNLERİ 2006-2010									
ERKEKLERİN ORJİNLERİ		AMERİKA		AVRUPA		AFRİKA		ASYA		İSRAİL	
		2006	2010	2006	2010	2006	2006	2010	2006	2010	2006
İSRAİL	2006	8,100		21,300		11,600		10,700		56,100	
	2010		7,300		26,100		18,300		13,600		76,800
ASYA	2006	2,200		13,100		16,800		27,100		17,800	
	2010		1,800		11,600		15,200		24,300		21,300
AFRİKA	2006	2,000		14,700		39,200		14,300		17,200	
	2010		1,300		15,000		36,400		12,300		21,200
AVRUPA	2006	4,500		82,600		12,500		11,600		23,600	
	2010		5,400		83,500		11,900		10,500		24,500
AMERİKA	2006	8,000		5,500		1,300		1,700		5,500	
	2010		6,200		4,200		2,000		2,400		6,800
TOPLAM		24,800	22,000	137,200	140,400	81,400	83,800	65,400	63,100	120,200	150,600

Tablo 29:2006-2010 Yılındaki Evlenen Çiftlerin Kökenlerinin Yüzde Dağılımları Karşılaştırılması²⁷⁹

TOPLAM NUFUS TABLOSU/BİN		BAYANLARIN ORJİNLERİ 2006-2010									
ERKEKLERİN ORJİNLERİ		AMERİKA		AVRUPA		AFRİKA		ASYA		İSRAİL	
		2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010	2006	2010
İSRAİL	2006	6,1		25,2		11,1		12,1		45,5	
	2010		4,5		22,1		11,7		11,3		50,4
ASYA	2006	1,7		14,4		18,9		52,7		12,3	
	2010		1,6		14,1		20,0		50,9		13,4
AFRİKA	2006	1,5		14,3		58,5		15,3		10,5	
	2010		0,9		15,1		56,3		15,8		11,8
AVRUPA	2006	2,2		75		6,6		6,8		9,3	
	2010		2,7		73,3		6,8		7,2		9,9
AMERİKA	2006	44,6		24,3		5,3		7,2		18,7	
	2010		44,2		21,3		6,3		8,3		20,0

²⁷⁸ http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st05_10&CYear=2011 (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁷⁹ http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st05_10&CYear=2011 (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Göçler sonucunda Sovyetlerden gelenler, Müslüman cumhuriyetlerden gelenler ve kentsel bölgelerden gelenler diye ikiye ayırabilirler. Eskiden göç eden ailelerde büyük geleneksel aile etkinken, son gelenlerde aile daha küçük ve genellikle sadece bir çocuk şeklindeydi. Velilerin çalışması ile birlikte aileler çocuk bakımında, büyükannenin desteğini daha fazla alma ihtiyacını hissettiler. Bu da ailenin bireyleri arasında yüksek bağlılığı oluşturdu. Rusya'dan göç eden Yahudi ailesinde 3 nesil bir arada yaşamaktadır. Bu durum çocukların sosyalleşmesinde ve eğitimlerinde ebeveynlerin yükünün aile büyüklerince paylaşılması sonucunu doğurmuştur.

Etiyopya'dan gelen Yahudiler büyük kırsal topluluklardır. Sosyal ve ekonomik işbirliği kurmayı ve genişletilmiş ailelerle birlikte yaşamayı öğrenmişlerdir. Etiyopya'dan göç eden ailelerde baba ailenin reisidir. İsrail hükümeti yüksek ölüm oranlarıyla ülkeye gelenlerin ekonomik bağımlılıklarını azaltıp aileleri destekleyerek ölüm oranlarını düşürmeyi hedeflemiştir. Siyonizm güdüsüyle ve Dışişleri Bakanı Lord Balfour tarafından ifade edildiği gibi (1917), Yahudi Siyonist özlemlerine Britanya'nın sempati göstermesinin teşvikiyle, 1919 ve 1939 yılları arasında Yahudi Toprağına art arda göçmen dalgaları ulaştı. Bunlardan her biri, gelişmekte olan Yahudi cemaatinin farklı veçhelerine katkıda bulundu. 1919 ve 1923 arasında, çoğu Rusya'dan olmak üzere, gelen 35.000 kadar Yahudi ileriki yıllarda cemaatin karakterini ve organizasyonunu kuvvetli bir biçimde etkiledi. Nazi soykırımı sırasında Yahudi ailelerinde büyük bir sarsıntı oluşmuştu. Kısa zaman içerisinde birden çok savaş, uzayan çatışmalar, yeni ve eski terör unsurları Yahudi aile yapısında sıkıntılar oluşturmuştur. Ayrıca savaş ve terörün, pek çok İsraili çiftçinin dünyadaki mevkidaşlarından daha fazla çocuk yapma ihtiyacına yol açtığı bilgisine ulaşılmıştır.²⁸⁰

Ayrıca bu olaylar İsraili ailelerin büyük stres altında yaşamalarına yol açtığı ve bunun neticesinde psikolojik ve zihinsel yaralanmaların birçok ailenin kayıplarının oluşmasına yol açtığı görülmüştür.

²⁸⁰ Ben-Haim, **İsrail Hakkında Gerçekler**, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.), s.27

B. İsrail- Yahudi Ailesinin Fonksiyonları

Yahudi-İsrail ailesi yukarıda da belirtildiği gibi bir göç ailesidir. Bu durumun doğal olarak ailenin bazı fonksiyonlarına daha fazla vurgu yapma sonucunu doğurmuştur. Burada öne çıkan durum, nüfus sayısındaki artışa fazlasıyla ihtiyaç duyulmasıdır. Bu, yeni nesillerin topluma kazandırılmasında ana- baba rollerini daha önemli hale getirmiştir. İsrail’de anne ve baba çocuk yetiştirmede sorumluluğu birlikte üstlenmekte ve işbirliği yapmaktadır. Çocuklar evlendikten sonra da aileleriyle olan bağlarını sıkı şekilde muhafaza etmekte, sıklıkla görüşmekte ve aileleriyle olan ilişkilerini oldukça iyi ifade etmektedirler.²⁸¹

İsrail ailesinde çocuğun anne ve babaya saygılı olması beklenmektedir. Saygıda anne baba eşittir. İsrail devleti kurulduktan sonra kadınlarla erkekler eşit olduğu görülmekle birlikte bu görüş dinî kurallar ve geleneklerden dolayı zedelenmektedir. Kadın erkek eşitliğini sağlayabilmek için pek çok kanun olmasına karşılık kanunlar bunu sağlamak için yeterli değildir. Dinî kurallar ve gelenekler kadını dezavantajlı duruma getirmekte ve kadına yaygın bir şekilde şiddet uygulanmaktadır. Kadının çalışmasına yönelik herhangi bir engel olmamasına karşılık iş olanakları açısından da cinsiyet ayrımcılığına rastlanmaktadır.²⁸²

Günümüzde ise modernleşme ve laikliğin etkisiyle kadınlar sekreterlik, öğretmenlik gibi kadınsı mesleklere atılarak aile ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Bu da kadının sosyal hayat içerisinde varlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Kadınlar genelde daha az maaş ödenen işlerde çalışmakta ve daha alt pozisyonlarda görev almaktadır.

İsrail, aile başına düşen çocuk sayısında dünyada birinci olup Yahudilerin aile başına çocuk sayısı, Amerika ortalamasının çok üzerindedir. İsrail ailelere çocuk yapmaları için yoğun teşvikte bulunmaktadır. Bu durum ailede dört-beş çocuk yapma isteği belirgin bir şekilde etkili olmuştur. Evlilik, öncelikle çocuk yetiştirme için bir önemli kurum olarak görülmektedir. Evin erkeği geçimi sağlamakla görevlidir, kadının eş ve annelik görevlerini yerine getirmesi beklenir. İsrail içinde en yüksek

²⁸¹ Ayşe B. Aksoy-Çağla Gür, **Ortadoğu Ülkelerinde Aile Yapısı ve Çocuğa Bakış**, (Kastamonu: Eğitim. Derg. Yayınları, Mart 2008), s.55

²⁸² Aksoy, Gür, **Ortadoğu Ülkelerinde Aile Yapısı ve Çocuğa Bakış**, s.56-57

doğum oranı “Ultra Ortodoks” ailelere ait olup grup her bir Yahudi ailesine yaklaşık 8 çocuk düşmektedir. 2003 yılı istatistiklerine göre İsrail’de aile başına ortalama 4,8 çocuk düşmektedir. Bu konuda farklı kaynaklar farklı sayılar vermesine rağmen öne çıkan gerçek İsrail’de çok çocuk yapmanın teşvik edildiği gerçeğidir. Bununla birlikte çok çocuk olması çocuğun yetiştirilmesi, terbiye edilmesi ve sosyalleşmiş bir birey olarak topluma katılması da önemsenmiştir.²⁸³

Günümüzde İsrail ailesi üzerinde yapılmış araştırmalar incelendiğinde, aşağıdaki tablo ile karşılaşılmaktadır. Bununla birlikte, evlilik ve hane nüfusu hakkında 1970-2010 yılları arasında oluşan İsrail ailesinin hane nüfus sayıları da İsrail ailesi hakkında bilgi vermektedir.

Tabloda görüldüğü gibi 1970 yılından 2010 yılına kadar aile bireylerinin toplam sayısı hakkında elde bulunan sayısal veriler ve toplam nüfustaki artışlar gözlenmektedir. En fazla artışın tek kişilik ailelerde olduğu görülmektedir. Bu tablodan hareketle toplam nüfus içerisinde yüzdeler artışlar incelendiğinde 6 kişilik hane sayısında herhangi bir değişiklik olmadığı, hanedeki nüfus sayısında en az değişimin 5 ve 6 kişilik ailelerde (hane nüfus sayısında) olduğu tespit edilmiştir.

²⁸³ Bedri Gencer, **Geleceğin Toplumuna Yolculuk**, (İstanbul: Müsiad Çerçeve Dergisi, 2008), s.41

Tablo 30:İsrail'deki Toplam Nüfustaki Hane Nüfusu Büyüklükleri (1970-2010 Arası) ²⁸⁴

	Tek Kişilik Hane Hariç	Tek Kişilik Hane Dâhil	Hanedeki Nüfus Sayısı							Top %	Ortalama artış	Toplam artış
			7	6	5	4	3	2	1			
1970	4,2	3,8	11	6	11	19	18	22	12	100		765
1975	4,16	3,75	11	6	12	18	17	34	13	100	128	893
1980	4,09	3,66	9,1	7	14	19	15	23	14	100	132	1025
1985-1	4,05	3,58	7,8	7	15	19	14	22	15	100	126,5	1151,5
1985-2	4,07	3,62	8,2	7	15	19	14	23	15	100	-44,3	1107,2
1990	4,12	3,64	8,1	8	16	18	14	21	15	100	120,3	1227,5
1995	4,04	3,56	7,2	8	15	18	15	21	16	100	281,7	1509,2
1998-1	3,95	3,47	6,5	7	14	19	16	22	16	100	140,8	1650
1998-2	3,91	3,43	6,3	7	14	18	15	23	17	100	0,6	1650,6
1999	3,91	3,41	6,4	7	13	18	16	23	17	100	48,9	1699,5
2000	3,9	3,4	6,4	7	13	18	17	23	17	100	52,8	1752,3
2001	3,88	3,36	6,1	7	13	17	16	23	18	100	67,4	1819,7
2001-3	3,88	3,37	6	7	13	18	17	23	18	100	-4,4	1815,3
2002	3,88	3,37	5,9	7	13	18	16	23	18	100	34,5	1849,8
2003	3,87	3,37	6,1	7	13	18	16	23	17	100	33,4	1883,2
2004	3,85	3,36	6,1	6	13	18	16	23	17	100	43,2	1926,4
2005	3,82	3,33	6	6	13	18	17	24	17	100	41,9	1968,3
2006	3,84	3,34	6,2	6	13	17	17	24	18	100	39	2007,3
2007	3,83	3,33	6,1	6	13	17	16	24	18	100	44,3	2051,6
2008	3,83	3,33	5,8	6	13	17	16	24	18	100	35,8	2087,4
2009	3,83	3,33	6	6	13	17	16	24	18	100	51,9	2139,3
2010	3,86	3,35	6,1	7	13	17	15	24	18	100	26,9	2166,2
Fark/Değerlendirme			-5,3	0	2	-2,1	-2,4	1,9	5,5	0	26,9	1401,2

²⁸⁴ www.cbs.gov.il, (İsrail 1970-2010 yılı Aile, Evlilik ve Kadın İstatistikleri), (http://www.cbs.gov.il/publications12/1490/pdf/t01_01.pdf, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Tablo 31:Yahudi Nüfusundaki Hane Nüfusu Büyüklükleri (1970-2010 Arası)²⁸⁵

	Tek Kişilik Hane Hariç	Tek Kişilik Hane Dâhil	Hanedeki Nüfus Sayısı							Top %	Ortalama artış Artan	Toplam artış Top (Bin)
			7	6	5	4	3	2	1			
1970	4,2	3,8	11	6	11	19	18	22	12	100		765
1975	4,16	3,75	11	6	12	18	17	34	13	100	128	893
1980	4,09	3,66	9,1	7	14	19	15	23	14	100	132	1025
1985-1	4,05	3,58	7,8	7	15	19	14	22	15	100	126,5	1151,5
1985-2	4,07	3,62	8,2	7	15	19	14	23	15	100	-44,3	1107,2
1990	4,12	3,64	8,1	8	16	18	14	21	15	100	120,3	1227,5
1995	4,04	3,56	7,2	8	15	18	15	21	16	100	281,7	1509,2
1998-1	3,95	3,47	6,5	7	14	19	16	22	16	100	140,8	1650
1998-2	3,91	3,43	6,3	7	14	18	15	23	17	100	0,6	1650,6
1999	3,91	3,41	6,4	7	13	18	16	23	17	100	48,9	1699,5
2000	3,9	3,4	6,4	7	13	18	17	23	17	100	52,8	1752,3
2001	3,88	3,36	6,1	7	13	17	16	23	18	100	67,4	1819,7
2001-3	3,88	3,37	6	7	13	18	17	23	18	100	-4,4	1815,3
2002	3,88	3,37	5,9	7	13	18	16	23	18	100	34,5	1849,8
2003	3,87	3,37	6,1	7	13	18	16	23	17	100	33,4	1883,2
2004	3,85	3,36	6,1	6	13	18	16	23	17	100	43,2	1926,4
2005	3,82	3,33	6	6	13	18	17	24	17	100	41,9	1968,3
2006	3,84	3,34	6,2	6	13	17	17	24	18	100	39	2007,3
2007	3,83	3,33	6,1	6	13	17	16	24	18	100	44,3	2051,6
2008	3,83	3,33	5,8	6	13	17	16	24	18	100	35,8	2087,4
2009	3,83	3,33	6	6	13	17	16	24	18	100	51,9	2139,3
2010	3,86	3,35	6,1	7	13	17	15	24	18	100	26,9	2166,2
Fark/Değerlendirme			-5,3	0	2	-2,1	-2,4	1,9	5,5	0	50,20	1401,2

Aynı istatistikleri sadece Yahudi nüfusu içerisinde incelendiğinde en büyük artışın yine tek kişilik ailelerde olduğu görülmektedir. 5 ve 2 kişilik aile üye sayıları dışındaki tüm sayılarda (- yönde) bir düşüş gözlenmektedir. En büyük düşüşün ise 7 kişilik aileler olduğu görülmektedir. Tablo 24 incelendiğinde 7, 3 ve 4 kişilik haneler nüfus sayısı dışındaki tüm verilerde düşüş yaşanmıştır. Tablo biraz daha ayrıştırıldığında toplam nüfustan Yahudi nüfusunu çıkararak Arap ve diğer topluluklar arasındaki durum bir sonraki tabloda daha ayrıntılı ele alınmıştır.

²⁸⁵ www.cbs.gov.il, (İsrail 1970-2010 yılı Aile, Evlilik ve Kadın İstatistikleri), (http://www.cbs.gov.il/publications12/1490/pdf/t01_01.pdf, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Tablo 32:Arap ve Diğerleri Nüfusundaki Hane Nüfusu Büyüklükleri (1970-2010 Arası)²⁸⁶

Arap ve Diğerleri Nüfusundaki Ev Halkı ve Hane Nüfusu büyüklükleri (1970-2010 Arası)												
	Tek Kişilik Hane Hariç	Tek Kişilik Hane Dâhil	Hanedeki Nüfus Sayısı							Toplam %		Toplam (Bin)
			7	6	5	4	3	2	1			
1970	6,4	6	41,9	12	10	9,5	9,6	10	7	100		70,6
1975	6,58	6,,26	45,4	12	11	9,6	7,9	8,9	6	100	5,4	76
1980	6,61	6,32	44,2	13	13	9,9	7,7	7,3	5	100	12,5	88,5
1985-1	6,01	5,71	37,1	13	14	11	10	8,6	6	100	26,4	114,9
1985-2	6,04	5,76	37,8	13	13	11	10	8,7	6	100	4	118,9
1990	5,88	5,64	34,1	16	15	13	8,5	8,9	5	100	24,1	143
1995	5,34	5,09	25,7	15	17	16	11	10	6	100	51,4	194,4
1998-1	5,06	5,82	21,1	14	16	18	14	12	6	100	38,6	233
1998-2	5,2	4,9	22	15	16	17	13	11	7	100	-7,7	225,3
1999	5,13	4,85	21,4	14	16	17	14	11	7	100	14,7	240
2000	5,07	4,8	20,3	16	14	18	14	12	6	100	20,6	260,6
2001	4,96	4,68	19,5	14	15	18	14	13	7	100	18,3	278,9
2001-3	4,98	4,73	19,7	14	16	18	14	14	6	100	-3,8	275,1
2002	4,94	4,7	18,6	14	17	18	15	12	6	100	9,4	284,5
2003	4,94	4,7	19,3	13	17	19	15	11	6	100	4,1	288,6
2004	4,86	4,61	18,5	13	17	18	15	12	7	100	16	304,6
2005	4,84	4,62	18,3	14	17	16	16	13	6	100	4,4	309
2006	4,83	4,6	18,1	15	16	17	15	14	6	100	10,1	319,1
2007	4,8	4,56	17,1	13	17	19	14	13	6	100	9,2	328,3
2008	4,78	4,52	16,1	14	18	19	14	13	7	100	8,4	336,7
2009	4,8	4,51	16,6	14	17	19	13	13	8	100	18,6	355,3
2010	4,79	4,5	16,2	14	18	18	13	13	8	100	11,2	366,5
Fark/Değerlendirme			-26	2,2	7,5	8,5	3,4	3,1	1	0	13,5	295,9

Yukarıdaki tabloda Araplar ve diğer nüfus verileri incelendiğinde, en büyük düşüşü, geniş aile olan 7 kişilik aileler yaşamıştır. Arap nüfusu ve diğer azınlıkların geniş aile yapısını korudukları ifade edilebilir. Tabloların birbiri ile karşılaştırmasını yapmak mümkündür.

²⁸⁶ www.cbs.gov.il, (İsrail 1970-2010 yılı Aile, Evlilik ve Kadın İstatistikleri), (http://www.cbs.gov.il/publications12/1490/pdf/t01_01.pdf, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Tablo 33: Arap Nüfusundaki Hane Büyüklükleri (2001-10 Arası)²⁸⁷

Sadece Arap Nüfusundaki Ev Halkı ve Hane Nüfusu Büyüklükleri (2001-2006)												
	Tek Kişilik Hane Hariç	Tek Kişilik Hane Dâhil	Hanedeki Nüfus Sayısı							Toplam %	Artış	Toplam (Bin)
			7	6	5	4	3	2	1			
2001-3	5,31	5,1	24	16	17	18	11	9,5	5	100		228
2002	5,26	5,06	22	17	19	17	11	9,5	5	100	8,8	236,8
2003	5,21	4,98	23	15	18	18	12	9,2	5	100	8,7	245,5
2004	5,14	4,91	22	15	19	17	12	10	6	100	9,8	255,3
2005	5,9	4,91	21	16	18	16	13	11	5	100	8,5	263,8
2006	5	4,9	21	17	18	17	12	11	5	100	8,2	272
2007	5,06	4,86	20	15	19	18	11	11	5	100	7,2	279,2
2008	5,01	4,8	19	16	20	19	12	10	5	100	8,6	287,8
2009	5,03	4,78	19	16	18	18	11	11	6	100	16,9	304,7
2010	5,02	4,76	19	16	20	18	10	11	6	100	10,9	315,6
Fark/Değerlendirme			-5	-0,1	2,2	0,5	-0,6	1,7	1	0	8,76	87,6

Yukarıdaki tablo incelediği zaman, İsrail toplumu içerisinde sadece Arapların durumu 2001-2010 arasında ele alındığında, bu grubun geniş aile yapısını koruduğu ve aile yapısı içerisinde hane nüfusların sürekli arttığı görülmektedir. Bununla birlikte tek kişilik aile yapılarının da yükselmiş olması, takip edilmesi gereken bir diğer değişiktir. Araplara bakıldığında son 9 yılda İsrail toplumu içerisinde yaşayan Arap ailesindeki hanedeki nüfus sayısında 5, 4 ve 2 kişilik hane büyüklüklerinde bir artış gözlemlenmektedir.

C. İsrail'de Ailenin Sınıflandırılması

1. İsrail'de Yahudi Ailesi (Geniş Aile ve Ataerkil Aile)

İsrail Yahudi ailesi geleneksel normlarla birlikteliğini oluşturur. Büyük çoğunluğu göçler sonucu farklı orijinli evliliklerle ortaya çıkmıştır. Avrupa'dan, Afrika'dan ve Rusya'dan göç eden çiftlerin evlenme tercihleri ile oluşmaktadır. Modern özelliklerle birlikte geleneksel geniş aile yapısı da kendisini hissettirmekte Yahudi dini değerleri etrafında bir Ortodoks yaşam tercih edilmektedir. Aile ortalamaları üç çocuk üzerine kurulmuştur. Kadınlar sosyal hayatın içindedir.

²⁸⁷ www.cbs.gov.il (İsrail 2001-2010 yılı Aile, Evlilik ve Kadın İstatistikleri), (http://www.cbs.gov.il/publications12/1490/pdf/t01_01.pdf (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

Kadınların %70'i çalışma hayatının içinde olması dolayısıyla, çocuk yetiştirmede büyük ebeveynler devreye girmektedir.²⁸⁸

Yahudi yasaları içerisinde annelerin durumları ile alakalı olarak bireyin Yahudi kabul edilmesi belli ölçütlere bağlanmıştır. İsrail yasalarında göre, bir kişinin annesi, “annesinin annesi”, “annesinin annesinin annesi” ve annesinin, annesinin, annesinin annesi” din olarak Yahudi iseler, o zaman o kişi de “Yahudi” olarak kabul edilir. Ya da eğer, o kişi, İsrail makamları için tatmin edici bulunan bir yol ile Yahudiliğe girmiş ise Yahudi kabul edilir.²⁸⁹

Yahudi medeniyetinin geçirdiği evrelerin aile üzerindeki etkisi incelendiğinde, endüstrinin ve ticaretin gelişmesiyle şehir ortaya çıkmıştır. İşte bu zikredilen devrede Yahudi kültürü geniş bir aile olan “**ataerkil aile**” yapısını oluşturmuştur. Bu ailede ise, güç mutlak surette evin reisi olan erkeğe aittir. Yine, bu dönemde ataerkil ailesinde zaman zaman köleler, cariyeler ve hatta kendi iradeleriyle ailelere katılan insanların da yer aldığı söylenebilir.²⁹⁰

İsrail'e göç eden Avrupalı, Asyalı ve Afrikalı Yahudilerin büyük çoğunluğu arasında aile değerleri ve modern değerler etrafında bir birleşme söz konusu olmuştur. Buradan hareketle kültürel kaynaşmadan da bahsetmek mümkündür. Bu kaynaşma sonucunda ile büyüklükleri ile alakalı olarak bir ortak kanaat gelişmiştir. Yahudi toplumu İsrail'de varlığını sürdürmeye başladığında gruplar halinde göçlerden sonra daha fazla etkileşimin ve kontrolün yaşandığı Kibuts ailesini oluşturmuştur.

İsrail aile yapısı hakkında daha etraflıca bir kanaate varmak için bir Yahudi toplumu olan İsrail'in kutsal metinlerine ve tarihsel geçmişine kısa bir bakış yapılabilir. Buradan hareketle kutsal metinlerdeki rivayetlere Yahudi ailesinin geniş aile yapısına uygun bir yapı oluşturduğu gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Geniş aileye geçiş süreci öncesinde karşımıza çıkan göçebe aile kültürü geniş ailenin,

²⁸⁸ **İsrail'de Aile ve Aile Modelleri**, <http://family.jrank.org/pages/975/Israel-Family-Patterns.html>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁸⁹ Israel Shahak, **Yahudi Tarihi, Yahudi Dinî**, (İstanbul: Anka Yayınları, Çev: Ahmet Emin Dağ, 2004), s.24

²⁹⁰ Yasdımın, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, s.245

birlikte yaşamının bir yansıması olmuştur. Bu durumda “Yahudilerin **“geniş aile”** yapısını oluşturmadan önce, göçebe olarak çöllerde dolaştıkları anlaşılmaktadır. Tarihsel geçmişinde, Yahudiler temel geçim kaynakları olarak hayvancılık ve çobanlık yapmış, buna bağlı olarak da basit kulübelere ve çadırlarda yaşamışlardır. İçinde buldukları şartların bir sonucu olarak, kavmiyetçilik ve milliyetçilik duyguları son derece gelişmiş ve bu nedenle bir başkan etrafında büyük gruplar halinde toplanmışlardır. Daha sonraları yerleş hayata geçtikten sonra ise, tarım ve ziraatla uğraşmışlar, köyler oluşturmuşlar ve yeni meslek dalları geliştirmişlerdir. Bir idarecinin etrafındaki büyük grupların yerini dedelerden, ninelerden, babalardan, annelerden, bekâr ve evli çocuklardan oluşan **“geniş aile”** halini almıştır.”²⁹¹ Bu durum bir anlamda İsrail toplumundaki tarihsel süreçte geniş ailenin oluşum sürecinin anlaşılmasına bir bakış açısı oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, çağlar boyunca *“aile”*, Yahudi kültüründe çok önemli bir yere sahip olmuştur. Onun bu konuma gelmesinde ve asırlarca canlılığını muhafaza etmesinde, hiç şüphesiz ki dinî metinlerde yer alan ifadelerin büyük katkısı bulunmaktadır. Çünkü kutsal yazılarda bir yandan ailenin dinî açıdan değerlerine ve yerine dikkatler çekilirken, diğer yandan da aile bireyleri arasındaki bağları kuvvetlendirici teşvik ve tavsiyeler yapılmıştır. Aynı zamanda her türlü gayri meşru ilişkiye ağır yaptırımlar getirilerek, ailenin ayakta kalması temin edilmeye çalışılmıştır. Bugün bu gayretler sonucunda, şartlarında zorlanmasıyla oluşan *“ geniş aile”* asırlardır varlığını ve fonksiyonunu sürdürmektedir.²⁹² Bu hem İsrail’de ailenin önemini göstermekte hem de ailenin varlığını güçlendirmek için Yahudi inancının konu üzerindeki dikkatini göstermektedir. Bütün bu yönlendirmeler aile üzerindeki değişim rüzgârlarını tamamen dağıtamamıştır.

2. İsrail’de Çekirdek Aile ve Tek Ebeveynli Aile

Her şeyden önce, geçmişin geleneksel geniş ailesi, yerini artık çekirdek aileye terk etmiştir. Burada aile üyelerinin rolleri de gelişmelerden nasibini almış ve eski babaerkil ailedeki pasif fertler bugün aktif roller üstlenmişlerdir. Böylece, babanın aile içindeki etkinliği ve ağırlığında değişiklik olmuş ve otorite gevşemiştir. Çünkü

²⁹¹ Yasdıman, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, s.244

²⁹² Yasdıman, **a.g.e.**, s.262

genellikle, günümüzde sanayileşmiş ülkelerde yaşayan Yahudi ailelerinde, babaların geçmişte yüklendikleri sorumlulukların birçoğunu artık devlet üstlenmiştir. Bu nedenle günümüz Yahudi gençleri ekonomik yönden ailelerine bağılıktan, büyük çoğunlukla kurtulmuş bulunmaktadır. Bu da Yahudilikte aile bağlarının zayıflamasına neden olmuştur.

Tablo 34:2009 Yılı Aile Türlerine Göre Aileler²⁹³

2009 Yılı Aile Türlerine Göre Aileler		
Aile tipi	Aileler	
	Binler (1)	Yüzdeleri(1)
Toplam	1,768.3	100
Çocuksuz Çiftler	420.8	24
Çocuklu Çiftler (her yaştan)	1,116.8	63
17 yaş altı çocuklar ile	869.5	49
Tek ebeveynli aileler (her yaştan çocuklar ile)	216.9	12
Bunların: Tek ebeveynli aileler ile 17 yaşına kadar olan çocuklar	104.5	6

Günümüzde İsrail’de diğer sanayileşmiş ülkelerle kıyasla daha aile merkezli bir topluluktur. Bunun yansıması olarak ailede akrabalık ilişkileri devam etmekte ve kişisel temas bayramlarda ve tatil günlerinde varlığını sürdürmektedir. Aileye yeni katılan çocuğun gerek maddi gerekse manevi olarak yetiştirilmesinde yakın aile büyüklerin katkısı devam etmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin aksine gerçekleşen bu yakın akrabalık ilişkileri yüksek doğurganlık ve daha düşük boşanma oranları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Yahudi modern ailesinin, geleneksel ailenin tesir alanında olduğunu göstermekte fakat aynı zamanda modern ailenin de stres özelliklerini de taşımaktadır. Çocuk bakımı eşlerin eşitlik beklentileri, ayrı ayrı hedeflerinin olması bu strese etki eden faktörler olduğu söylenebilir. Ancak son

²⁹³ **Basın Açıklaması**, http://www1.cbs.gov.il/www/hodaot2011n/11_11_025e.pdf, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.), s.3

yıllarda bu durumun yansıması olarak boşanma oranlarında bir artış ve doğurganlık oranında da bir düşüş olduğu istatistikler yansımıştır.²⁹⁴

İsrail’de solo anneler ebeveyn olarak ailede tek velidir ve bu aile anne ve çocuklardan oluşmaktadır. Bugün Yahudilerin büyük çoğunluğu her türlü tesire açık buldukları değişik kültürlerin içerisinde yaşamaktadır. Eskiden bir arada yaşayan ve aile bağlarıyla sınırlı korunan Yahudilerin bu yeni konumu daha pek çok konuda olduğu gibi aileye karşı tutumun ve bakışın da değişmesine neden olmuştur/olmaktadır. Bu durum İsrail’de yaşayan Yahudilerde de aynı şekilde gözlenmektedir.²⁹⁵ İsrail toplum yapısında mali yönden eşlerin özgürlük kazanması ile birlikte tek ebeveynli aile sayısında bir artış olmuştur. İsrail ailesinde tek ebeveynli aile oranı % 11’lere kadar çıkmıştır. Post modern aile olarak da isimlendirilen bu aile yapısında evlenmeden birlikte yaşayan ailelerin oluşmasının da bir yansımasıdır. Eşcinsel tercihler ve birlikte nikâhsız yaşayan birliktelikler İsrail toplum yapısında da görülen ilişki türleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde tek ebeveynli aileleri Avrupa kökenli orta ve üst sınıf eğitilmiş kadınların tercih ettiği istatistiklere yansımaktadır.²⁹⁶

İsrail’de toplumsal yapıda, hem kadın hem de aile, kültür içerisinde korunmaya çalışılmıştır. Bütün teşviklere ve alınan tedbirlere rağmen, Yahudilerin dünyanın değişik ülkelerine yayılmaları sonucunda kültürel etkileşimler kendisini göstermiş ve nihayet bu gelişmelerden (*göçlerle birlikte*) İsrail’deki aile kurumu da nasibini almıştır. Artık günümüzde Yahudi ailesi “çekirdek aile”ye dönüşmüş ve aile üyelerinin rolleri değişmiştir. Öte yandan, gençlerin bazılarının dinî metinlerle meşguliyetlerinin azalması ve sosyolojik, psikolojik vb. nedenler neticesinde dinen yasaklanmış ilişkilere girdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum ise; aile kurumu önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Bu konu ile ilgili çalışma yapan uzmanları şimdi olduğu gibi, gelecekte de fazlasıyla meşgul edecektir.²⁹⁷

²⁹⁴ **İsrail’de Aile ve Aile Modelleri**, <http://family.jrank.org/pages/977/Israel.html>, (Ocak 2013 tarihinde ulaşılmıştır.)

²⁹⁵ Yasdıman, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, s.261

²⁹⁶ **İsrail’de Aile**, <http://family.jrank.org/pages/977/Israel.html>, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

²⁹⁷ Yasdıman, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, s.263

Tablo 35:2000 Yılında İsrail'de Bulunan Annelerin Evlilik Durumları²⁹⁸

2000 Yılında İsrail'de Bulunan Annelerin Evlilik Durumları	
Sayısı ve yüzde	
Göçmen olmayan Yahudiler	556307
Evli	% 91.4
Boşanmış	%6,40
Dul	%1.0
Tek Ebeveyn	% 1.2
Toplam	%100
Toplamdaki Payı	% 70.5
Göçmenler	112273
Evli	%83,6
Boşanmış	%12,2
Dul	%1,8
Tek Ebeveyn	%2,4
Toplam	%100
Toplamdaki Payı	%14,2
Müslümanlar	120.000
Evli	%97.2
Boşanmış	%1,1
Dul	%1,6
Tek Ebeveyn	%0,2
Toplam	%100
Toplamdaki Payı	%15,2
Toplam (yüzde)	100%
Sayısı	788.580

2000 ile 2010 yılları arasında İsrail ailesi ile alakalı olarak bazı veriler paylaşılacak olursa; 2000 yılında toplam aile sayısı 1,5 milyon iken, 2010 yılında bu sayı 1,8 milyona, aile başına düşen nüfus ortalaması ise 3,74'den 3,76 ya yükselmiştir.²⁹⁹

²⁹⁸ Shlomo Swirski, Vered Kraus, Ety Konor-Attias, Anat Herbst THE ISRAEL Equality Monitor, **Solo Mothers in Israel, 2003** http://www.adva.org/uploaded/EQUALITY_MON_SOLO_ENG.pdf, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.), s.2

²⁹⁹ http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201211045, **Basın Açıklaması**, (Aralık 2012 tarihinde erişildi.)

3. Kibuts Ailesi

Dünyanın farklı yerlerinde de örneklerine rastlanan kolektif işletme tiplerinden en uzun ömürlü ve en geniş katılımlı olanı İsrail'deki kibutzlardır. Söz konusu bu yapıların bir asrı aşan geçmişi ve günümüzde birtakım değişikliklerle beraber hala önemini koruması kolektif işletmeler içerisinde kibutzları ayrı bir yere koymaktadır. Başlangıçta tarım ağırlıklı bir iktisadi faaliyetin söz konusu olduğu kibutzlar ilerleyen yıllarda sanayi ve turizmde de önemlerini artırmışlardır. Bununla birlikte entansif tarım uygulamalarıyla kibutzlar dünyada az sayıdaki başarı örneklerinden birini teşkil ederek verimsiz çöl topraklarından en yüksek verimi elde etmeyi başarmış ve sadece bitkisel üretimde değil tarımın pek çok alanında büyük ilerleme kaydetmişlerdir. Bu çalışmada İsrail Devleti'nin kurulmasında da önemli bir yeri olan kibutzlar beşeri ve iktisadi coğrafya kapsamında incelenerek geçmişten günümüze geçirdiği aşamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.³⁰⁰

Kibutzlar, temelde tarıma dayalı, kişisel mal edinmenin olmadığı ve tüm üyelerin ve ailelerinin ihtiyaçlarının giderilmesinden sorumlu olunan ve gönüllü olarak bir araya gelinen beraberliktir. Kibuts hareketi İsrail'de kısmen bulunmaktadır. Burada çocuklar anneleri tarafından değil, belli bir yerde toplu olarak birden fazla kişi tarafından yetiştirilmektedir. Bu gün Kibutzlarda yerleşik 120 bin kişi yaşamakta ve toplam nüfusun % 2,5'ini oluşturmaktadır. Kibutzların büyük bir çoğunluğunun planı aynı olup oturlan bölgede üyelerin evleri ve bahçeleri, çocukların evleri ve her yaş grubu için oyun alanları, yemek salonu, kütüphane, yüzme salonu, tıbbi klinik, çamaşırhane gibi toplu kullanım alanları bulunmaktadır.³⁰¹

Kibuts'un Toplumsal ideolojisi ve yapısı ele alındığında: Toplumsal eşgüdüm düşünüyü İsrail ülkesi için ne yenidir, ne de oraya özgüdür. "Kibuts-Venture İn Utupia" adlı yapının Kibuts'un ayrıntılı bir incelemesini yapmış olan toplum bilimci Melform E. Spiro, girişte bu konu üzerine ilgisini ilk olarak Micronesia'da Central Carolinas'da Ifaluk adasında toplamış halk üzerinde alan çalışması yaparken çekildiğini belirtmektedir. İlkel bir toplulukta toplumsal eşgüdüm incelemesinden

³⁰⁰ Nuran Taşlıgil, Güven Şahin, **Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar** (Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 5 Sayı: 9 Haziran 2012), s.212

³⁰¹ Aksoy, Gür, **Ortadoğu Ülkelerinde Aile Yapısı ve Çocuğa Bakış**, s.56

sonra, bu konuyu gelişmiş bir ülkede görmek istemesi onu İsrail’de Kibuts’u incelemeye yöneltmiştir.”³⁰² “Kibuts’un dayandığı tek ve en önemli ideal emeğin ahlâki değeridir. Gordon’a göre, “İnsan kendisine, topluma ve doğaya emek sayesinde dönebilir.” Kibutzsun gücü, bireyin en çok gelişimini ve insan ahlâki değerlerinin sürekli olarak derinleşmesini sağlayan toplumsal doğasıdır.”³⁰³

“Kibutzların ilk zamanlarında sosyal ve kültürel yaşam, birlikteliğe ve büyük bir aile olmaya dayalı hale gelmiştir. Kamplar, doğa yürüyüşleri, korolar, danslar gibi aktiviteler planlanmakta, organize edilmekte ve yürütülmektedir. Ancak televizyon, video ve bilgisayarlarla birlikte, eğlence; ev ve aile merkezli olmaya başlamıştır. Evlilikler daha aile merkezli olmaya başlamış ve birliktelik atmosferi azalmıştır.”³⁰⁴

Kibuts toplumunda erkeklerin ve kızların durumu birbirinden farklılık göstermektedir. Öncelikle kibuts ailesi içerisinde kızların durumu şöyledir. “Kibuts kızı, doğumdan itibaren hem özel aile yapısını hem de kendine has eğitim sistemini içinde barındıran kendine özgü bir sosyal yapı içerisinde yetiştirilir. Hem Kibutzsun ideolojisi hem de belli bir organizasyon kurgusu diğer amaçların arasında tüm üyelerin kendi aralarındaki eşitlik idealini ve özellikle de, kadınlarla erkekler arasındaki eşitlik anlayışını somutlaştırmaya yöneliktir. Bazı kibuts türlerinde kibutzda doğmuş ve orada yetişmiş, yetişkin kadınlara ait iki kuşak bulunmaktadır. Bu yüzden kendine has eğitim yapısının ürünleri üzerindeki tesiri hakkında sonuç çıkarmak mümkündür.”³⁰⁵

Kadınlar Kibuts ailesi içerisinde daha etkin roller almakta, bireylerin sosyalleşmesi sürecinde belirgin bir biçimde öne çıkmaktadır. Kadın erkeğinin yanında daha eşitlikçi olarak rol oynayabilmektedir. Bununla birlikte kibutzlarda da zamanla bir değişim yaşandığı gözlenmiştir. Kibutzlarda eskiden olduğu gibi biyolojik annelerden ayrı, toplu olarak uyku bölümleri, çalışma ve oyun bölümlerinden oluşan çocuk evlerinde yetiştirilerek aileyle sadece iş çıkışında zaman

³⁰² İbrahim Yasa, **Kibbutz’un Toplumsal İdeolojisi ve Yapısı**, (Ankara: Siyasal Bilim ve Hukuk 1970, <http://dergilerler.ankara.edu.tr/dergiler/42/427/4769.pdf>., 20.11.2009 tarihinde erişildi.), s.9

³⁰³ Yasa, **Kibbutz’un Toplumsal İdeolojisi ve Yapısı**, s.11

³⁰⁴ Aksoy, Gür, **a.g.e.**, s.56

³⁰⁵ By Dorit D. Padan, **Girl’s Educations in the Kibbutz**, (International Review of Education, (Springer Netherlands, 2004), s.120

geçirmenin aksine, günümüzde kibutzların büyük çoğunluğunda artık çocuklar lise çağına gelene kadar ailelerinin yanında kalmaktadırlar. Bununla birlikte uyanık olduğu zamanların büyük bir çoğunluğunu yaşlılarıyla birlikte geçirmektedirler. Aileler eskiye oranla çocuklarının etkinliklerinde daha fazla yer almaktadırlar. Aile birimi, kibuts cemiyetinin yapısından daha önemli bir yer edinmiştir.

Kibuts olmayan topluluklarda aileler özellikle okul öncesi dönemde çocuğun sosyal yaşantısının merkezini oluşturmaktadır. Kibutzda büyüyen çocuklar ise yaşlılarına göre ailelerine daha çok bağlıdırlar. Toplu bir yaşanti içerisinde büyüdükleri için genelde birbirlerini daha çok desteklemekte ve birbirlerine karşı daha duyarlı davranmaktadırlar. Kibuts yaşantısının sonucunda, çocuklar gruba bireyin üzerinde değer vermeyi öğrenmektedirler. Anaokulundan başlayarak, eğitim sistemi günlük yaşamda işbirliğini vurgulamakta ve okulun ilk yıllarından itibaren çocuklara değişik görev verilmektedir. Küçük çocuklara yaşlarına uygun ve düzenli olarak görevler verilmektedir. Bunun neticesinde de çocuklar akranlarını göz önünde bulundurarak kararlar almaktadırlar. Daha büyük çocuklar belli işlerde görevlendirilmekte, lise döneminde gençler haftanın bir gününü kibuts ekonomisine katkıda bulunmak için adamaktadırlar. Tarihte en büyük ortaklaşa toplum hareketi olarak bilinen kibutzim İsrail'e özgü bir yapıdır. 19'uncu yüzyılın Saint Simon, Proudhon ve R. Owen gibi filozofları ile Martin Buber gibi düşünürlerin etkisiyle gelişen düşünce, 1909 yılında ilk kibutz'un kurulmasını sağladı. Bugün İsrail'de yaklaşık 120 bin nüfuslu 250 tane kibutz var. Kibutz'larda yaşayan ailelerin kendilerine ait herhangi bir mal varlıkları yoktur. Sadece kibutz'larda yaşama ve çalışma hakkına sahiptirler. Kibutzlar haftada 6 gün çalışıyorlar ve ortak üretim araçlarını kullanıyorlar. Kibbutizm, Yahudiliğin tarihî bunalımı, baskı ve zulüm ile bağımsızlık ve yabancılaşma kadar, Filistin'de hayatını idame ettirmesi gibi iktisadi zaruretleri yansıtır.³⁰⁶

³⁰⁶ Aksoy-Gür, **Ortadoğu Ülkelerinde Aile Yapısı ve Çocuğa Bakış**, s. 58

Tablo 36:Yıllara Göre Kibutzların Toplam Nüfusları³⁰⁷

Kibuts çocuklarının çoğu eğitilmiş bakıcıların nezaretinde çocuk yuvalarında yaşarlar. Yaşı ilerledikçe gelişen gruplar içerisinde büyür ve demokratik ilkelere göre kendilerini teşkilatlandırır. İlkokul eğitimi her kibutzda sağlanır. Orta dereceli okul için ise bir kaç kibutzsun bir araya gelerek oluşturduğu okullara verilir. Çocuklar 18 yaşına kadar 12 yıllık kesintisiz eğitime tabi tutulurlar. Ailenin ekonomik sorumlulukları yoktur. Çocuklarla ilgili anne ve baba farklı bir ilgi ve sorumluluk yüklenmezler. Kuruluşunun üzerinden 70 yıl gibi bir zaman geçtikten sonra, değişen bir toplumda kalite ve kantite de değişimini sürdürmekteydi. İsrail'in 1980'lerde Yahudi nüfusunun sadece %3,5'u kibutzlarda yaşamakta idiyse de kibutzların ulusal ekonomiye katkıları çok daha fazlaydı. İsrail'in ekili arazilerinin % 36'sı Kibutsları tarafından işletilmekte ve toplam zirai ürünlerin % 40'ı bunlardan üretilmekteydi.³⁰⁸

³⁰⁷ Taşlıgil, Şahin, *Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar*, sf.212

³⁰⁸ **Kibbutz**, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kibbutz>, (28.10.2012 tarihinde erişildi)

Az nispette birlik ve daha fazla partiler arası hoşgörü Kibuts hayatında hâlihazır siyasi ortamın sürdürülmesinde etkin gibi görünmektedir. Kısacası Kibuts, küçük ayrımlar bir yana, bütün değerlerin toplu mülkiyet altında bulunduğu, çalışmanın toplu olarak örgütlendiği ve çocukların bakımında beraber olmak üzere yaşam şartlarının büyük bir bölümünün toplu olarak düzenlendiği zirai bir köydür. Bu sayısal verilerin yanı sıra Kibutzlarda bulunan ilkelerin zaman içerisindeki değişimleri aşağıdaki tabloda ele alınmıştır. Kibbutizm, İsrail toplumunda gelecek için iyiye yönelik geniş çapta bir devamlılık ve esneklik gösterebilir. Ancak, İsrail toplumu veya halkı için bir model olarak hizmet edebilir mi? Bergmann'a göre; Kibuts ailesini ekonomik yönden ele alındığında: Eğer model kavramı tekrar ve aynen taklidi ifade ediyorsa, cevap 'hayır'dır. Fakat model; yararlanılan, tutarlı dersleri gösteriyorsa cevap 'evet'tir. Bilindiği üzere, İsrail toplumunun gelişim süreci ve şartları oldukça özeldir. Kibuts üyeleri yüksek ölçüde siyasi ve sosyal motivasyona sahiptir. Kibutzsun İsrail toplum kurumlarına hâkim olacağı pek umulamaz. Bir toplum, tümüyle radikal ve ihtilalcı değişime dayalı kooperatif örgüt yoluyla maddileştirilemez. Kibuts tecrübeleri kararlı mıdır? Süreli ve taklit edilebilir mi? Eğer taklit edilemezse bu kısmi başarısızlığın gerçek sebepleri nelerdir? Kibuts bir kapitalist makro yapıda (makrokozmoz), sosyalist bir küçük yapı (mikrokozmoz) olarak nitelendirilebilir. Kibuts ne kapitalizme yenilmiştir ne de onu kapitalist çevresi değiştirmiştir. Fakat dostları ve düşmanları onun esasında yeni bir toplumun embriyosu olduğunu söylemektedirler.³⁰⁹

Tarihsel süreçte kibutzların nüfus gelişimine baktığımızda ise kibbutz sayısındakine paralel bir değişim gözlenmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi 1910 yılında 12 kişinin temelini attığı ilk kibbutzun ardından 10 yıl gibi kısa bir sürede nüfus yaklaşık 70 katlık bir artışla 805'e yükselmiş, II. Dünya Savaşı'nın sonunda ise yaşanan büyük göç dalgasıyla 1950'de nüfus 69.089'a yükselmiştir. Tablo 29 da görüldüğü gibi 1990'da sayısı 270'i bulan kibbutzlarda nüfus tarihinin en yüksek değeri olan 125.100 kişiye ulaşmış 2010 yılına gelindiğinde ise kibbutz sayısında ufak bir artış olmasına karşın nüfus 120.000'e gerilemiştir.³¹⁰

³⁰⁹ **Kibbutz**, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kibbutz>, (28.10.2012 tarihinde erişildi.)

³¹⁰ Taşlıgil, Şahin, **Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar**, s.218

Tablo 37:Kibuts İlkelerinin Analizi³¹¹

Kibuts İlkeleri	O zaman (1909)	Şimdi
Sosyalist İnanç	+	+
Siyonizm'e Bağlılık	+	+
Siyasi Birlik	+	-
Üyelerin Serbestliği	+	+
Üyelerin aynılaşması ve iş gücü	+	?
Kiralanan işin tahsis edilememesi	+	İstenilir
İş için mükâfatlandırmanın bulunmaması	+	Kısmen
Eşitlik (Herkes ihtiyaçlarına göre, başarısına göre değil!)	+	+
Özel olmayan, eşit olmayan tüketim	+	?
İbadet hayatı	+	-
Beraber yemek yeme	+	+ Kısmen
Ortak duş alma	+	-

Kibutslar geniş aile yapısına göre örgütlenmişlerdir. Çocuklara ailelerden ayrı olarak bakılır ve Kibutslar arasında değişen sürelerde ailelerin yanında kalırlar. Kibutzun bütün üyeleri örgütlemeye katılırlar ve yerleşmenin toplantısı olan ve kibutzun bütün iç sorunlarında söz sahibi olan yönetim örgütünün üyesidirler. Yıllık bütçe, genişleme, komite üyelerinin seçimi ve genel olarak topluluğu etkileyen bütün sorunlar tartışılan konular arasındadır. Tam bir demokrasiyi sağlayabilmek için bir yasama örgütü yaratmamışlardır. Aile birimi olmadığı için, herhangi bir öğrencinin

³¹¹ **Kibbutz**, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kibbutz>, (28.10.2012 tarihinde erişildi.)

sanat mı okuması gerektiği yoksa üniversiteye mi gitmesi gerektiği konular hakkında kararlar topluluk tarafından verilir.³¹²

Yapılan işler kapsamında her ne kadar kadın–erkek ayırımı yapılmıyor demiş olsak da bazı alanlarda sadece kadınlar çalışabilmektedir. Bunlar çocuk bakımı, hemşirelik ve ebelik ile yaşlı bakımı gibi görevlerdir. Burada yeri geldiği üzere değinilmesi gereken önemli bir noktada kibbutzlarda çocukların belli bir yaşa kadar ortaklaşa büyütüldüğüdür. Yeni doğan çocuklar 4 günlükken bakım örgütüne verilir. Ebeveynler çalışırken görevli kibbutznikler sadece çocuk bakımıyla ilgilenir ve aileler günün belli bir saati çocuklarını ziyaret edip meşgul olduktan sonra çocuk bakım merkezinden ayrılırlar. Söz konusu bu uygulamada da son yıllarda bir değişiklik yapılarak aileler çocuklarıyla ya çok daha uzun süreli zaman geçirmekte ya da çocuklar ailelerinin yanında ikamet etmekte olup günün büyük bir kısmını bu merkezlerde geçirmektedirler. Çocuklar bu merkezlerde uzman pedagoglar gözetiminde eğitilir ve ilerleyen dönemlerde buradaki gözetimler sonucunda hangi alanda eğitim almaları gerektiği konusunda yönlendirilirler. Çocuklar orta dereceli okulu bitirinceye kadar bu topluluğun bir üyesi olarak kalır. 5–6 yaşlarında ilkokula girer, 12 yaşına kadar kız ve erkek çocuklar birlikte kalır, yemek yer ve oynarlar. 12 yıllık zorunlu eğitimin olduğu kibbutzlar, son yıllarda istenildiği takdirde üyelerin üniversite eğitimi masraflarını da karşıladığı bilinmektedir.³¹³

Kibuts'un esası, tüm üyelerin genel birleşmesinden oluşur. Haftada bir kez toplanır ve Kibuts hayatının esas konularında karar verirler. Sekreteri, diğer resmi görevlileri ve fabrika yöneticilerini seçerler. Filistin, esasında Kibuts'un tesisinde düşmanca bir çevre meydana getirmekle beraber, yeni sosyal yapıların ortaya çıkması içinde bir takım yeni imkânlar tanımıştır. Çünkü yerleşenler kurulu norm ve sosyal düzenlemeler ile karşılaşmışlardır. Bu değer, üretim araçlarının özel mülkiyetlerine karşı eşitlik ve doğrudan demokrasiyi vurgulamakta ve bir bütün olarak İsrail toplumuna hizmet arzusu taşımaktadır. Ayrıca ekonomik komite, mali, kültürel, iskân ve sağlık gibi çeşitli komite üyelerinin oylarıyla genel meclis karar verir. Komiteler, işlerinde büro memurlarını desteklemek görevine sahiptirler.

³¹² Yasa, *Kibbutz'un Toplumsal İdeolojisi ve Yapısı*, s.12

³¹³ Taşlıgil, Şahin, *Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar*, s.226

Tablo 38:İsrail Nüfusunda Kibuts Aile Nüfusu Yüzdeleri 1952- 2005 Arası³¹⁴

Yıl	Musevî Kırsal Nüfustaki Yüzde	Yahudi Nüfustaki Yüzdesi	Genel Nüfustaki Yüzde
1952	20,90	4,70	4,20
1961	25,90	3,80	3,50
1972	33,90	3,30	2,80
1983	35,10	3,40	2,80
1994	29,40	2,90	2,30
1995	28,00	2,60	2,10
1996	27,10	2,50	2,00
1997	26,70	2,40	1,90
1998	26,40	2,40	1,90
1999	25,40	2,30	1,90
2000	25,10	2,30	1,80
2001	24,70	2,20	1,70
2002	24,20	2,10	1,70
2003	24,10	2,10	1,70
2004	24,00	2,10	1,69
2005	24,10	2,09	1,68

Aynı şekilde Kibuts'un alt yapısı da şekillendirilir. Fabrikada bütün insanlar umumi yöneticilikten başka liderlik görevlerini tamamlamak için işçiler tarafından seçilirler. Fabrikanın bütün işçileri, işçi meclisi teşkil ederler ve meclis yoluyla veya fabrika kararlarıyla seçilen komitelere katıldıkları gibi bir de yönetim kadrosu vardır. Bunlar, fabrikanın en üst yöneticileriyle işçi temsilcileri ve bir bütün olarak seçilen Kibuts temsilcilerinden oluşur.³¹⁵

Toplumsal hayatta varlığını ve etkisini sürdürmeye devam eden bu topluluk bu tabloda 1952 yılından 2005 yılına kadar bu tablodaki rakamlar elde edilecek şekilde gözlenmiştir. Bu tablo İsrail nüfus içerisinde Kibuts nüfus dağılımı hakkında bir bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Kibuts nüfusu 100–2000 kişi arası değişik iskân alanlarına sahiptir. Buna karşılık, Kibuts'ların çoğu 300 ile 700'e arasında

³¹⁴ Avrahan Pavin ve Yad Tabenkin, **Kibbutz Hareketi ve Sayısal Veriler**, İsrail/Hayfa: Araştırma ve Dökümantasyon Merkezi, http://www.yadtabenkin.org.il/maamarim/070615_datakibbutz.pdf, (Kasım 2012 tarihinde erişildi.)

³¹⁵ Pavin & Tabenkin, http://www.yadtabenkin.org.il/maamarim/070615_datakibbutz.pdf, **The Kibbutz Movement**, (Kasım 2012 tarihinde erişildi.)

değişir. Başlangıçta Kibutslar sadece tarım tabanlıydı. Bugün ise çoğunlukla sinai fabrikaları ve sınaî üretimler tarım ile eşit derecede önem kazanmıştır.

4. İsrail ve Yahudi Ailesi Oluşumundaki Tehlikeler ve Alınan Önlemler

Yahudi inanişında ve toplumunda helal yani meşru ilişkilerin ancak aile kurumu içerisinde mümkün olabileceği dile getirilmiştir. Meşru olmayan münasebetler aile kurumunu zedeleyici mahiyette telakki edildiğinden şiddetle eleştirilmektedir. Bunların başında “gayri meşru ilişki” gelmektedir. Erken devirlerden itibaren, Yahudi tarihinde gayri meşru ilişkinin büyük bir günah olduğu bilinmektedir. Bu fiilin günah olması hükmü başta Eski Ahid olmak üzere diğer kutsal metinlere dayanmaktadır. Aile kurumuna gelebilecek herhangi bir zarara fırsat verilmemesi düşüncesiyle “fitri olmayan” ilişkiler kapsamında ele alınan gayri meşru ilişki fiilini işleyenlere bu cezanın tatbik edildiğiyle ilgili olarak da özellikle Talmud’da oldukça fazla bilgi bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi ailenin korunmasında fitri olmayan birlikteliklerin önünün kesilme gayreti belirgindir. Yahudi dininde aile kurumunun sarsıcı olarak değerlendirilip yasaklanmış ilişkilerden bir diğeri de “homoseksüelliktir”. Bu fiili işleyenler de suçlu kabul edilmiş ve en ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Eski Ahid kendini fuhşa vakfetmiş erkeklerin bulunduğu topluluğa Tanrı’nın verdiği cezaları, gönderdiği musibetleri ve onlara duyduğu kızgınlığın birçok örneğini detaylı olarak vermektedir. Ayrıca, bu “fitri olmayan” ilişkiye girenlerin, yani bir biriyle fuhuş yaptıkları belirlenen erkeklerin cezası da bildirilmiştir. Buna göre homoseksüeller toplumdan dışlanacak, kendi aralarında yaşamaya zorlanacaklar veya öldürüleceklerdi.³¹⁶

Evli bir Yahudi kadının, kocası dışında herhangi bir kişiyle cinsel ilişkiye girmesi, her iki taraf açısından da büyük bir suçtur ve üç büyük günahtan biridir.³¹⁷ Yine Eski Ahid’de aileyi zedeleyici ilişkiler kapsamında değerlendirilen, sevicilik/lezbiyenlik (kadınların birbiriyle olan münasebetleri) konusunda net bir hüküm getirmemiştir. Bu hususta bazı yorumcular, homoseksüellikle ilgili kutsal metinlerde geçenlerde yol çıkararak, bir kısım içtihatlar da bulunmuşlardır

³¹⁶ Yasdıman, **Yahudi Dininde Ailenin Yeri**, s.257-258-259

³¹⁷ Shahak, **Yahudi Tarihi, Yahudi Dinî**, s.155

Lezbiyenlere karşı olan din adamları(bilginleri) sevicilik yapanlara suçlu nazarıyla bakmış ve onları kınayarak, bazı disiplin cezaları getirmeye çalışmışlardır.³¹⁸

Bu bölümde İsrail-Yahudi ailesinin önemi ve dini fonksiyonları üzerinde durulmuştur. İsrail toplum yapısında Yahudi-İsrail ailesi sürekli dinî anlayışla kurgulanmış aile kavramı kutsal metinlerden bağımsız olarak ele alınmamıştır. Ailenin önemi ve fonksiyonları dile getirilmiş, İnanç değerleri çerçevesinde ailenin en önemli fonksiyonunun birlikte yaşama ve eş olma durumu vurgulanmıştır. Aile soyunun erkek çocuktan devam ettiğine vurgu yapılmıştır. Bununla beraber tüm arzuların meşru yollarla aile ortamında elde edilmesi gerektiğine vurgu yapılmış, evlilikte evlilik dışı ilişkiler şiddetle kınanmıştır. Evlenmemeye bakış “yarım adam” tabiriyle tanımlanmış, evliliği hayatın en önemli olaylarından bir olarak ele almış, aileyi cemiyetin çekirdeği olarak değerlendirmiştir. Ailenin birincil fonksiyonu neslin devamlılığı olarak görülmüştür. Bu fonksiyonu motive eden dinî kaynaklara vurgu yapılmış ve çok çocuk sahibi olmak övülmüştür.

İsrail’de toplumsal yapı içerisinde aile ele alındığı zaman, farklı toplumlardan göç yoluyla bir araya gelen Yahudi topluluğunun fazlaca etkilendiği görülmüştür. Akrabalık ilişkileri aile kavramı içerisinde önemli bir yere konmuş ve ailenin ilkel toplumlardan en gelişmiş modern toplumlara kadar varlığını devam ettirdiğine vurgu yapılmıştır. Yahudi aile fertleri öncelikle aile varlığını korumak ile yükümlüdür. Üyeler arasında yardım ve dayanışma önemsenmiştir. Sosyal hayatta güçlü bir şekilde yer almak için aile dayanışması öne çıkarılmıştır. Bu iletişim kurumsal bir isimle Go’el olarak dile getirilmiştir. Go’el, korumak ve aile fertlerinin birbirine arka çıkması olarak tanımlanmıştır. İsrail toplumunda aileye yeni katılan evliliklerle ev açılır ve yeni ev kurlmalarına destek olunur. Bununla birlikte yeni kurulan ailenin kent ve kırsal alandaki fonksiyonlarının birbirinden farklı olduğuna vurgu yapılmaktadır.

İsrail toplumu içerisinde ki farklı toplulukların bulunduğu değinilmiştir. Burada birlikte yaşama kültürüne vurgu yapılmış, Arap ve Dürzîlerin İsrail toplumda yer aldıkları dile getirilmiştir. Kentleşme ile birlikte Arap ailelerinin İsrail

³¹⁸ Yasdıman, a.g.e., s.259

ailelerinden etkilendiği gözlenmiştir. Etkileşim gözlemlenirken İsrail ailesini etkileyen faktörlere de değinilmiştir. En önemli faktörün göçler olduğu ve bunun sonucunda oluşan aile hukukunda farklı bakış açılarını da içinde barındırdığını söylemek mümkündür. Kimlerin kimlerle evleneceğinde belirleyici kurum din kurumudur. Göçler sonrasında oluşan evlilikler farklı tarihlerden veriler alınarak göç bölgeleri ile evlilikler arasındaki ilişkiler tablolar şeklinde gösterilmiştir. Bununla birlikte Avrupa'dan göç eden Yahudi ailelerin modern orta ve küçük aileler olduğu dile getirilmiştir. Güney Afrikalı ve Asyalı ailelerin geniş aileler olduğu tespiti edilmiş ve aktarılmıştır. Zaman içerisinde bu farklı aile yapıları arasında etkileşim olduğu görülmüştür.

Ailenin en önemli fonksiyonu nüfus artışına etkisidir. Aile başına en fazla çocuk düşen aile, İsrail ailesidir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda aile başına 4,8 çocuk düştüğü dile getirilmiştir. Ailenin diğer fonksiyonu da aileye yeni katılan bireyin sosyalleştirilmesidir. Bu süreçte çocukların ebeveynlerine saygılı olmaları öğretilir ve beklenir.

İsrail toplumundaki hane büyüklükleri 1970 ile 2010 yılları arasındaki verilerler ortaya konuşmuştur. İsrail ailesini sınıflandıracak olursak geniş aile, çekirdek aile, tek ebeveynli aile ve kibuts ailesi olarak sınıflandırmak mümkündür. Geleneksel aile, Yahudi kültüründen olan ataerkil ailedir. Çekirdek aile modern yaşamın İsrail'deki yansımasıdır. Tek ebeveynli aile olan solo aileleri ise İsrail'deki zenginleşme ve özgürleşmenin bir yansıması olduğu dile getirilmiştir.

En belirgin İsrail aile tipi olan kibuts ailesi kendine özgü bir şekilde 1909 yılından itibaren İsrail toplum yapısında etkisini ortaya koymuştur. 1909 yılında günümüze kadar nüfuslarındaki artış grafiklerle gösterilmiştir. Kibuts ailesinin ilkelerinin analizinin zaman içerisinde göstermiş olduğu değişim bir tablo ile aktarılmıştır. Kibutsun hem İsrail yaşamında hem de İsrail ekonomisinde etkileri dile getirilmiştir. İsrail ve Yahudi ailesinin oluşumundaki tehlikeler anlatılmış, İsrail ailesinin üzerinde gayri meşru ilişkinin etkisine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte evlilik dışı ilişkilere Yahudi inancının bakışı net bir şekilde dile getirilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, öncelikle bu alanda araştırma yapmak isteyen sosyal bilimcilere toplumsal yapı ile birlikte evlilik ve aile üzerine genel anlamda bir bilgi vermeyi amaçlamıştır. Bu bilgiden hareketle toplumsal yapının bir toplumun kuruluşu ve işleyişi ile ilgili bir takım görevleri yerine getiren örgütlü ilişkilerden meydana gelen bir düzen olarak tanımlandığını söyleyebiliriz. Toplum, bir fiil ve kurallar sistemidir. Bununla beraber toplumun dinamik yapısı sayesinde bu fiil ve kurallar değişime uğramaktadır.

Bir toplumsal yapıyı hakkında bilgi veren en önemli ölçeğin nüfus bilgileri olduğunu söyleyebiliriz. Buradan hareketler bir toplumdaki doğurganlık oranı o toplumun ekonomik ve sosyal gelişmişlik durumu ve kültürel seviyesi ile doğrudan ilişkilidir.

Toplumu, sosyal teşkilatlar ve sosyal ilişkilerden meydana gelen bir ağ olarak tanımlarken toplumsal ilişkileri de ele almak gerekir. Toplum ilişkilerin belirlenmesinde ise bireye verilmiş statüler, bireyi kazanılmış statüleri ve bireyin toplumdaki temel kimliğini belirleyen anahtar statü ciddi rol oynar. Birey ise bu statü içindeki davranışlarını toplumsal normlara göre belirlemektedir. Zaman zaman bireyin davranışlarında meydana gelen sapmalara karşı ise bir toplumsal kontrolden bahsedebiliriz.

Bir toplum, mekanik ya da organik dayanışmanın sağladığı bazı gruplaşmalar ve bu grupların bir araya geldiği birliktelik ile oluşur. Toplumsal gruplar zaman içinde farklılaşmış köy, kent-metropoller ve millet kavramları gelişmiştir. İnsanoğlu gereksinimlerini karşılama gerçeği ile karşı karşıya olduğu için zamanla bir araya gelmiştir. İnsanların toplumları oluşturmasının beraberinde aile, eğitim, din, hukuk, siyaset gibi toplumsal kurumlar oluşmuştur. Bu kurumlardan ailenin maddi ve manevi kültürü kuşaklar arası aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuki bir kurum olduğunu söyleyebiliriz.

Aile birliği ve sürekliliğini evlilik kurumunun sağlaması bize evliliği de bir sosyal kurum olarak incelememize imkân sağlar. Aile kurumunun sağlıklı bir biçimde oluşması ve sosyal yaşamı şekillendirmesi evlilik kurumun sağlıklı işlemesi ile mümkündür. Bu kurumun sağlıklı işlemediği durumlarda ise yeni bir kavram yani

boşanma karşımıza çıkmaktadır. Boşanmanın da toplumsal, kültürel ve bireysel açıdan farklılaştığını söylemek mümkündür.

Aile kurumunun toplum ile ilgili en küçük sosyal birim olarak tanımlanabilir. Ailenin sosyalleşme sürecinin temel kurumlarından birisi olduğunu söylemek mümkündür. Aile içinde bulunduğu toplumun kültür dokusuna ve ekonomine göre değişen bir birliktelik olduğu için otorite figürü ve aile büyüklüğü boyutunda sınıflandırmaya gidildiği görülmektedir. Zaman ve mekâna göre ana aile, baba aile, büyük aile ve küçük aile kavramları oluşmuştur.

Kuramsal anlamda evlilik ve aile kavramları ele alınırken işlevselcilik, feminizim, çatışmacı kuram ve sembolik etkileşimcilik kuramları, evlilik ve aile kavramlarını açıklamada bir bakış açısı kazandırmıştır. Aile kurumunun son yüzyıl içerisinde yaşadığı değişim ele alındığında ailede birey sayısının azaldığı, sosyal yapı içerisinde rolünün değiştiği ve fonksiyonlarını farklı kurumlara devrettiği ortaya çıkmıştır.

Aile kurumunun toplumla ilişkisi ve akrabalık kavramı, ailenin açıklanması adına önemli bir kanıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte akrabalık, evlilik ve aile kavramları arasında yaşanan sosyal ilişki toplumsal yapıyı anlamamıza ve bu çalışmanın da İsrail ailesini anlama çabamıza yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Evliliğin sona ermesi (boşanma kavramı) ile karşımıza çıkan ailedeki çözülmenin hem çağdaş formları hem de tarihsel formları incelenmiştir. Boşanmanın tarihsel anlamda yaşadığı süreçle birlikte, zaman içerisinde oransal anlamda artış olduğu görülmüştür.

İsrail toplum yapısı üzerine genel bilgiler sunulurken göçlerin İsrail toplum yapısına etkisi üzerinde durulmuş, İsrail toplum yapısı içerisinde yatay hareketlilikle birlikte, yatay hareketliliğin sosyal kurumlara etkisi ele alınmıştır. Yahudi nüfusunun birçok değişik ülkede yaşayan çeşitli etnik köken ve dini bakış açısına sahip bir göçmen toplumu olduğunu söylemek mümkündür. Yahudi İsrail devletinin kurucusu olarak kabul edilen en önemli iki göçmen grup Aşkenaziler ve Seferadilerdir. Avrupalı öncüler olarak adlandırılan ve dünya Yahudilerinin % 80'ini oluşturan Aşkenaziler, İsrail toplum yapısından hem nitelik hem de nitelik açısından oldukça

önemlidir. İkinci İsrail ise az gelişmiş ülkelerden göç eden Yahudiler yani Seferadilerdir.

İsrail toplum yapısında farklı sınıf ya da tabakalaşma yapısı gözlenmiştir. Merkez çevre ilişkisi açısından bakıldığında ise Müslüman ülkelerden 1958 sonrası göç eden Yahudilerin, İbranice bilmemelerinden dolayı çevreye yerleşme durumunda kaldıklarını söylemek mümkündür. Bu durum toplumsal açıdan bir kutuplaşma sonucu doğurmuştur. Bir göç toplumu olan İsrail'in nüfusunun % 70'inin farklı ülkelerden gerçekleşen göçlerle oluştuğunu söylemek mümkündür. Yoğun göçler sonrasında nüfus artış hızı yüksek seviyelere ulaşmıştır. İsrail toplum yapısı homojen olmayıp % 76'sını Yahudiler oluşturmaktadır. Geriye kalan kısmın % 82'sini Müslümanlar, % 9,5'ini Hıristiyanlar, % 8,5'ini Dürzîler oluşturmaktadır.

İsrail'de toplumsal tabakalaşmada diğer belirleyici etken göç bölgeleridir. Avrupa kökenli Aşkenazlar beyaz Yahudiler olarak görülüp üst sınıf olarak değerlendirilmektedir. Yatay hareketlilik açısından İsrail'in bir göç toplumu olması vurgulanırken, dikey hareketlilikte ise eğitim seviyesinin yüksekliği ve ekonomik durumun iyiliğinin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Eğitim sisteminden çok dilli bir eğitim vardır. İngilizce ve Arapça İbranice'nin yanında öğretilmektedir.

İsrail toplumunda sosyal kurumlar ve onların şekillenişinde en etkin kurumun din ve ekonomi kurumu olduğu söylenebilir. İsrail'de ticaret ve ekonomi iç piyasanın darlığı sebebiyle daha çok ihracat endekslidir. Siyasi yapı çok partili olup nüfusa oranla ele alındığın parçalı bir siyasi yapı olduğu görülmektedir. Bugünkü hukuki yapıda eski İsrail Yahudi hukuku, Osmanlı ve İngiliz Manda dönemi hukukunun etkilerinin varlığından söz edilebilir.

İsrail toplumunda evlilik sürecinin ele alınması, asıl olan konumuza bir geçiştir. Yahudi hukukunda evlilik sistemi, duygusal, sosyal ve cinsel boyutu ile beraber, neslin devam ve cinsel arzunun kontrol altına alınması fonksiyonlarının gerçekleştirilmesi vasıtası olarak tanımlanmıştır. İsrail'de 2010 yılı verilerine göre evlilik ile ilgili istatistikler incelendiğinde çiftlerin % 96'sı evli olarak yaşarken, % 4'ü evlilik dışı birlikte yaşamayı tercih etmiştir.

Toplumun esasını teşkil eden aile, Yahudilikte sosyal olduğu kadar dini bir kurumdur. Bu yüzden Yahudi toplumu aileyi dini prensiplere dayalı kurmaktadır.

Evlilik süreçlerindeki nişan (Erusin) ve düğün (Nisuin) adetleri üzerine incelemeler yapıldığında dini kuralların ve kutsal metinlerin etkili olduğu görülmektedir. Fakat zaman içerisinde bu adetlerde bazı değişikliklerin yaşandığını söylemek mümkündür. Mesela iki aşamada gerçekleşen evlilik töreni ayrı zamanlarda yapılmakla birlikte çağdaş Yahudi toplumunda birbirine oldukça yakın zamanlarda yapılmaktadır.

Evlilik sürecinin sağlıklı olmadığı durumlarda boşanma süreci karşımıza çıkmaktadır. Yahudilikte boşanma hukuki kabul edilmekle beraber dini açıdan Tanrı'nın hoş karşılamadığı bir durum olarak görülmektedir. İsrail'de hala boşanma işlemleri şeriat mahkemeleri tarafından yürütülmektedir. Yani evlilik sürecinde olduğu gibi boşanma sürecinde hahamlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Yahudi geleneğine göre boşanma isteği hala erkek tarafından diler getirilmektedir. Kadınında erkeğin boşanma talebine geri çevirme hakkı sınırlıdır.

Boşanma sürecini tetikleyen nedenlerin en önemlisinin gayri meşru ilişki hadisesi olduğu belirtilmiştir. Gayri meşru ilişkinin boşanmanın ana sebeplerinden biri olarak görülmesinin Yahudi toplumunun gayri meşru ilişki kavramına sert bakışının ifadesi olduğuna dikkat çekilebilir. Bu durumun Yahudi toplumunun aile kurumunun yıpranmasına ve yıpratılmasına sebep olacak tüm davranışları dinî temellere dayanarak reddediyor olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Aynı şekilde boşanma töreninde kadının sosyal statüsündeki aşağılayıcılığı dile getirilmiştir, boşanma sürecinde erkeğin daha etkin olması, kadının edilgen, daha az söz sahibi olması da kadının Yahudi toplumu içerisindeki rolünün daha zayıf olduğu gerçeğini ortaya koyduğuna değirmiştir.

Yahudi ailesinin en önemli fonksiyonlarından biri, topluma yeni bireyler kazandırmaktır. Bunların toplumsal değerlerden hareketle sosyalleştirilmesi de ailenin fonksiyonlarından bir tanesidir. Kadının doğurganlığının Yahudi ailesinde yüksek olması, evlilik sürecinde alınan sözlerle desteklenmektedir. Evlilik sürecinde eşlerden beş çocuk istenmesi çalışmada ulaşılan sonuçlardan bir tanesidir.

İsrail'de toplumsal yapı, Yahudi ailesinin yaşadığı değişim süreci, yaşadığı göçler ve sosyal hareketlilik ailenin bu günkü durumunu açıklamada bir veri kaynağıdır. Bununla birlikte İsrail ailesini sadece göçler etkilememiştir. Savaşlar,

ekonomik durum, göç eden toplulukların birbirlerine bakışı ve evlilik tercihleri; örneğin Avrupa'dan göç edenlerle Rusya'dan göç edenlerin ve diğer yerlerden göç edenlerin eş seçimlerindeki tercihleri de İsrail ailesinin oluşumunu etkilemiştir.

Ailenin sınıflandırılması anlamında geniş aile, ataerkil aile, çekirdek ve tek ebeynli aile ve kibuts ailesi karşımıza çıkmaktadır. Kibuts ailesi ayrıntılı bir şekilde ele alınmasının sebebi İsrail toplumuna has bir aile yapısı olmasıdır. Bu durum İsrail toplumunda gelişim ve değişimi yaşayan Kibuts ailesi hakkında değişik istatistikler verilerek desteklenmiştir. Günümüzdeki İsrail ailesinin genel özellikleri incelenmiş ve göçlerle oluşan İsrail toplumunun aile yapısının çekirdek aileye doğru kaydığı söylenebilmektedir. Bir anlama aile yapısındaki bu çözülme tek ebeveynli- solo aile türünün de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum sanayi devrimi sonrasında tüm toplumlarda ve İsrail'de ortaya çıkan zenginleşme ve özgürleşmenin bir yansıması olarak düşünülebilir. Aile yapılarındaki küçülme, ailenin geniş aileden çekirdek aileye doğru değişim göstermesi hem ailenin yapısını değiştirmiş hem de fonksiyonlarını farklılaştırmıştır. İsrail ailesinde bu etkilerin yanı sıra göç ve yaşanan savaş ortamı da aile yapısı üzerinde etkili olan faktörlerdendir.

Bibliyografya

- Abay, A. R. (2008). "*Toplumsal Yapı ve Toplumsal Kurum Değişmesi*". *Sakarya Üniversitesi Yayınları* , Sayı 7, s.2.
- Acar, İ. (2002). "*Evlenme Engeli Olarak Din Farkı*". *Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalı Yayını*, Erzurum , Sayı 17, s.21-46.
- Ağdemir, S. (1991). "*Aile ve Eğitim*". *Aile ve Toplum Dergisi* , Sayı 1, Cilt 1, s.11-13.
- Akdoğan, A. (2002). "*Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim*". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , Sayı 9, s.27-72.
- Arslantaş, N. (2008). *İslam Toplumunda Yahudiler*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Atacan, F. (2004). *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Ataöv, T. (1982). *Siyonizm ve Irkçılık*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No:511.
- Aydın, F. (2010). *Yahudilik*. İstanbul: İnsan Yayınları .
- Aydın, M. (1997). *Kurumlar Sosyolojisi*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Ayşe B.Aksoy, Ç.Gür, (Mart 2008, Mart). "*Ortadoğu Ülkelerinde Aile Yapısı ve Çocuğa Bakış*". *Kastamonu Eğitim Dergisi* , Cilt 16, No:1, s.49-60.
- Bahar, H. İ. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: USAK Yayınları.
- Balcı, K. (2009, ŞUBAT 18). İsrail Seçmeni Kendi Kendini Cezalandırdı. *Zaman Gazetesi*: http://www.zaman.com/newsDetail_getNewsById.action?haberno=816685&keyfield= , s. 10.
- Bates, D. G. (2009). *21.Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğasındaki Yeri (Çevirmenler:Suavi Aydın, Sibel Özbudun, N. Serpil Altuntek, Balki Şafak, Işıl Demirakin, Elif Başak Altınok, Erhan G. Ersoy, Nurşen Karabulut)*. (S. Aydın, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ben-Gurion, D. (2012, Ekim 28). <http://www.mfa.gov.il>. Ekim 28, 2012 tarihinde [http://www.mfa.gov.il: http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/A6D2CEB1-23EC-415A-8290-19F9EA632D85/0/StateTurk.pdf](http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/A6D2CEB1-23EC-415A-8290-19F9EA632D85/0/StateTurk.pdf) adresinden alındı
- Ben-Haim, R. (2008, Mart 28). *İsrail Hakkında Gerçekler*. Aralık 06, 20012 tarihinde www.mfa.gov.il: <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/66876698-4DAB-4A7E-BCC2-699873DD8FD5/0/ISRAILHAKKINDAGERCEKLER.pdf> adresinden alındı
- Berberoğlu, B. (2009). *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş Eleştirel Bir Perspektif*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Besalel, Y. (2001). *Yahudilik Ansiklopedisi Cilt I-III*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme (Çev:Burak Özyalçın)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Bozkurt, V. (2005). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. İstanbul: Aktuel Yayınları.
- Brenner, M. (2003). *Kısa Yahudi Tarihi (Çev: Sevinç Altınçekiç)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çakır, S. (2011 Aralık). "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , Sayı 24, s.129-142.
- Cohn Sherbok, D. L. (2010). *Yahudiliğin Kısa tarihi (Çev: Bilal Baş)*. İstanbul 2010: İz Yayıncılık.
- Cypel, S. (2011). *Duvarlar Arasında Çıkmazdaki İsrail Toplumu (Çev: Burcu Çekmece)*. Ankara: Arkadaş Yayın Evi.
- Deniz, E. (2009). *Enterprise Europe Network İsrail Ülke Raporu Haziran 2009*. İstanbul: European Commiission Enterprise and İndustry.
- Dinçer, O. B. (2011, Ekim 29). *İsrail Siyasal Sistemi ve Siyasi Partiler*. Kasım 11, 2011 tarihinde www.usak.org.tr: <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=751> adresinden alındı
- Doğan, İ. (2007). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Döner, A. (1997, Kasım 28). *Tarihsel Süreç İçerisinde İsrail Devlet Modelinin Ortaya Çıkışı*,. Ekim 30, 2012 tarihinde www.erzincan.edu.tr: <http://hukuk.erzincan.edu.tr/dergi/makale/1997-2.pdf> adresinden alındı
- Duverger, M. (1998). *Siyaset Sosyolojisi (Çev:Şirin Tekeli)*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- E.Erkal, M. (1987). *Sosyoloji (Toplumbilim)*. İstanbul: Filiz Yayınları.
- Erdem, M. (1995). "İlahi Dinlerin Kutsal Kitaplarında Helal ve Haram Anlayışı Üzerine Bir Araştırma". *Diyanet Yayınları* , Cilt 37, Sayı 1, s.1-17.
- Ergün, M. (2011, Kasım 11). *Eğitim Sosyolojisi*. Kasım 11, 2011 tarihinde www.egitim.aku.edu.tr: <http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf> adresinden alındı
- Feridun Merter, M. T. (2010). *Sosyoloji*. İstanbul: Lord Matbaası.
- Fichter, J. (1990). *Sosyoloji Nedir? (Çev: Nilgün Çelebi)*. (N. Çelebi, Çev.) Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Geçtan, E. (1993). *İnsan Olmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gencer, B. (2008, Ağustos). *Geleceğin Toplumuna Yolculuk. Müsiad Çerçeve Dergisi* , 34-43.

- German, L. (2006). *Cinsiyet Sınıf ve Sosyalizm (Çev: Yıldız Önen)*. İstanbul: Babil Yayıncılık.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji (Çev: Cemal Güzel)*. (C. Güzel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gözler, K. (Kış 2001). "Devletin Bir Unsuru Olarak Millet Kavramı". *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Sayı 64, s.108-123.
- Guardian, T. (2004, Ekim 10). www.radikal.com.tr. Aralık 12, 2012 tarihinde www.radikal.com.tr: <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=131446> adresinden alındı
- Güçlü, S. (2005). *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gürkan, S. L. (2012, Ekim 28). <http://www.ekopolitik.org>. Ekim 28, 2012 tarihinde <http://www.ekopolitik.org>: <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=4230> : Yahudi Kimliği ve Tarihi Üzerine Düşünmek adresinden alındı
- Gürkan, S. L. (2008). *Yahudilik*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Güven, E. (2011). *Mekan, Kimlik Yahudilik*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Güvenç, B. (1973). *İnsan ve Kültür*. Ankara: Remzi Kitapevi.
- Havilanda A., W. (2002). *Kültürel Antropoloji (Çev:Hüsamettin İnaç,Seda Çiftçi)*. (H. İnaç, Çev.) Ankara: Remzi Yayınları.
- Hogg, M. (1997). *Sosyal Psikolojik Açından Grupta Bütünleşme (Çev: Aliye Mavili Aktaş)*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- İçli, G. (1996). *Feminist Kuramın Aileye Bakışı. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, s.53-59.
- İşıkaş, Y. (2011, Kasım 11). *Hukuk ve Toplum*. Kasım 11, 2011 tarihinde www.istanbul.edu.tr/hukuk: http://www.istanbul.edu.tr/hukuk/yaseminisiktac/makaleler/Toplum_ve_Hukuk.pdf adresinden alındı
- Israel Shahak, N. M. (2002). *İsra'ide Yahudi Fundamentalizmi (Çev: Ahmet Emin Dağ)*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S. (2011). Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme. 2. s. (Memet Zencirkıran: Bursa: Dora Yayınevi içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 5-15). Bursa: Dora Yayınları.
- Kemerlioğlu, E. (1996). *Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik*. İzmir: Saray Kitap Evi Yayınları.
- Kesim, E. (2008). Eğitim ve Toplumsal Kurumlar. *Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını*, 908.

- Kıray, M. (1998). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları .
- Kızılçelik, S. (1994). *Sosyoloji Teorileri*. Konya: Emre Grafik Tasarım.
- Kocabaş, B. (2010). *Toplumsal Yapı ve Kurumlar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Kırıwaczek, P. (2007). *Yahudi Medeniyeti (Çev: Ayşe Belma Dehni)*. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Küçükaskan, N. (2003, 2012 Kasım). *Toplumsal İlişkiler ve Protokol*. Kasım 12, 2012 tarihinde <http://www.paradoks.org: sbmyo.uludag.edu.tr/08-sosyalce/nk-tipro.doc> adresinden alındı
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü(A Dictionary of Sociology) (Çev: Osman Akınbay, Derya Kömürcü)*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Mendras, H. (2008). *Sosyolojinin İlkeleri (Çev: Beket Yılmaz)*. (B. Yılmaz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nirun, N. (1994). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara,: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yayınları.
- Nuran Taşlıgil, G. Ş. (2012). Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , Sayı 9, s.212-229.
- Öney, S. (2011). Dönüşü Olmayan Yol. *Chronicle Dergisi* , Sayı 16, s.64-71.
- Özbay, Ö. (2007). Üniversite Öğrencisinde Sosyal Sapma ve Din. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 31* , Cilt 31, s.1-24.
- Ö.Uçan, H.Yazar, I.Sayı (2001). Bir Boşanma Olgusunun Dört Kuruma Bağlı Olarak Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Kriz Dergisi* , Cilt 14, Sayı 2, s.23-29.
- Özgür, E. M. (2012, Aralık 12). *Nüfusun Coğrafi Analizi*. Aralık 12, 2012 tarihinde www.geography.humanity.ankara.edu.tr:
http://www.geography.humanity.ankara.edu.tr/ders_notu/COG407_ders_notu_1011.pdf adresinden alındı
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: Pederem Yayınları .
- Özkalp, E. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Bursa: Etkin Kitap Evi.
- Özyurt, C. (2007). *Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinden Kentsel Yaşam*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Cilt 10, Sayı 18, s.111-126.
- Padan, B. D. (2004). Girls' Education in The Kibbutz. *International Review of Education* , Cilt 8, s.120-125.

- Pavin, A., & Tabenkin, Y. (2012, Aralık 10). *Kibbutz Hareketi ve Sayısal Veriler*. Aralık 10, 2012 tarihinde www.yadtabenkin.org.il:
http://www.yadtabenkin.org.il/maamarim/070615_datakibbutz.pdf adresinden alındı
- Şami, R. A. (2002). *Din Devleti İsrail (Çev: Mehmet Ali Kara)*. İstanbul: İlke Yayınları.
- Sand, Ş. (2011). *Yahudi Halkı Nasıl İcad Edildi (Çev: Işık Ergüden)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Sefarades, M. (2012, Ekim 20). *Endüslülerin Osmanlı'ya Göçleri*. Ekim 20, 2012 tarihinde www.endulus.net: <http://www.endulus.net/endulustarihi/osmanli.htm> adresinden alındı
- S.M. Bölme, U.Ulutaş, F.Torlak, S.Ziya, G.Neslihan Demir (2013, Ocak 9). *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Aralık 9, 2013 tarihinde www.setav.org.tr: <http://www.setav.org.tr/israil-siyasetini-anlama-kilavuzu/rapor/2356> adresinden alındı
- Serbest, M. B. (2005). Tarihsel Kökenleriyle İsrail'de Siyasal Partiler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 219-253.
- Shahak, İ. (2004). *Yahudi Tarihi, Yahudi Dinî (Çev: Ahmet Emin Dağ)*. İstanbul: Anka Yayınları.
- S.Swirski, V.Kraus, E.Konor-Attias, A.Herbst, (2012, Aralık 14). *The Israel Equality Monitor: Solo Mothers in Israel*. Aralık 12, 2012 tarihinde www.adva.org:
http://www.adva.org/uploaded/EQUALITY_MON_SOLO_ENG.pdf adresinden alındı
- T.B.Bottomore. (1977). *Toplumbilim (Çev: Ünsal Oskay)*. Ankara: Doğan Yayınevi.
- Taygar, S. (1998). İsrail 50. Yılında Elli Parça. *Aksiyon Dergisi* , 30-32.
- Tezcan, M. (1991). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tuncay Yılmaz, F. F. (2005). Kadın Açısından Boşanma. *Sakarya Üniversitesi Yayınları* , sayı 17, s.1-9.
- Turel Yılmaz, M. Ş. (2005). *Ortadoğu Siyasetinden İsrail*. Ankara: Barış Kitap Basım.
- Türkdoğan, O. (2005). *Niçin Milletleşme? Milli Kimliğin Yükselişi*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Türkkahraman, M. (2009). Teorik ve Fonksiyonel Açından Toplumsal Kurumlar ve Kurumlar Arası İlişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , Cilt14, Sayı 2, s.25-46.
- Ünal, İ. (2004). *Çok Dilli, Çok Kültürlü Toplumlarda Eğitim*. Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Vaux, R. D. (2003). *Yahudilikte Aile (Çeviren: Ahmet Güç)*. Bursa: Arasta Yayınları.
- Wells, C. (1994). *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Doğası*. (B. Güvenç, Çev.) İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yadsıman, H. Ş. (2001). Yahudi Dininde Ailenin Yeri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , Sayı 13-14, s.241-266.

Yağı, M. M. (2010). *İsrail Ülke Raporu*. Ankara: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

Yaka, A. (2011, Nisan 13). *Toplumsal Dinamik (Sosyoloji Yazıları)*. Nisan 13, 2011 tarihinde [www.aydinyaka.com](http://aydinyaka.com): <http://aydinyaka.com/index.php/tum-makaleler/63-sosyal-degerler.html> adresinden alındı

Yasa, İ. (1970). Kibbutz'un Toplumsal İdeolojisi ve Yapısı. *Siyasal Bilim ve Hukuk* , Cilt 27, Sayı 4, s.9-15.

Yoav Lave, R. K. (2003). *İsrail Between Tradition and Modernity*. Haifa: Hayfa: Faculty of Social Welfare& Health Studies.

Z.Arslantürk, M.T.Amman (2001). *Sosyoloji; Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

www.cbs.gov.il. (2010, Mart 13). Aralık 12, 2012 tarihinde www.cbs.gov.il: http://www.cbs.gov.il/publications12/1490/pdf/t01_01.pdf adresinden alındı

www.ekonomi.gov.tr. (2012, Aralık 12). Aralık 12, 2012 tarihinde www.ekonomi.gov.tr: <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/3DDDB1B1-D8D3-8566-452005454445BAED/israil.pdf> adresinden alındı

www.family.jrank.org, *İsrail'de Aile*. (2012, Aralık 13). Aralık 13, 2012 tarihinde www.family.jrank.org: <http://family.jrank.org/pages/977/Israel.html> adresinden alındı

www.google.com.tr *Dünya Kalkınma Göstergeleri*. (2011, Temmuz 28). Ekim 27, 2011 tarihinde www.google.com.tr: https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=sp_pop_totl&dim=true&dl=tr&hl=tr&q=d%C3%BCnnya%20n%C3%BCfusu adresinden alındı

www.haberiniz.com; Aydın, Nurullah. (2012, Ekim 28). Ekim 28, 2012 tarihinde www.haberiniz.com: http://www.haberiniz.com.tr/yazilar/koseyazisi62508-Israilin_Asker_i_ve_Ekonomik_Gucu.html adresinden alındı

www.hnet.co.il. (2013, Ocak 13). Ocak 13, 2013 tarihinde <http://www.hnet.co.il>: İsrail Mevzuatında Evlilik, <http://www.hnet.co.il/10/בישראל-החקיקה-נישואין> adresinden alındı

www.indexmundi.com. (2012, Aralık 12). Aralık 12, 2012 tarihinde www.indexmundi.com: http://www.indexmundi.com/israel/sex_ratio.html adresinden alındı

www.jewishvirtuallibrary.org. (2012, Kasım 10). Kasım 12, 2012 tarihinde www.jewishvirtuallibrary.org: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/courts.html> adresinden alındı

www.knesset.gov.il. (2012, Aralık 14). Aralık 12, 2012 tarihinde <http://www.knesset.gov.il>:
http://www.knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_beh.htm adresinden alındı

www.sevivon.com. (2012, Kasım Salı). Kasım Pazartesi, 2012 tarihinde www.sevivon.com:
http://www.sevivon.com/aile/evlilik/evlilik_toreni adresinden alındı

www.wikipedia.org. (2012, Aralık 10). Aralık 10, 2012 tarihinde www.wikipedia.org:
http://tr.wikipedia.org/wiki/Yahudili%C4%9Fin_evlili%C4%9Fe_bak%C4%B1%C5%9F_a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1#.C4.B0srail.27de_evlilik adresinden alındı